Doç. Dr. LÛTFULLAH CEBECİ

KURAN-I KERİME GÖRE
CİN—ŞEYTAN

İSTİŞARE
Yayın - Dağıtım - Organizasyon
Camikebir Mah. Sakar Sk. 2/1
TEL. : 11385 KAYSERİ

DİZGİ - BASKI - CİLT :
SEBAT OFSET MATBAA
TEL. 11 88 64
KONYA / 1989

Hamd, alemlerin Rabbı olan Allah'a; salât ve selâm Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'e âl ve ashâbına olsun.

— G İ R İ Ş —

Madde ilmi bilhassa son yüzyılda büyük hamleler yaparak fevkalâde ilerlemeler kaydetti. Bu ilerlemeleriyle insanların daha önce saplandığı bazı hurâfeleri de yıktı. Yıkılan hurâfelerin yanısıra dinlerin müesseseleri de saldırıya uğradı. Madde ilminin müfrid taraftarları, dinleri de insanların hurâfelerinden kabul edip madde dışına âit inançları hurâfe sayarak, onları ilme ve akla aykırı bulmuşlardı.

Madde ilminin son başarıları ile sarsılan zihinler, maddeye sığmayan herşeyi reddetmişler, «Elle tutulmayan gözle görülmeyen şeylerin aslı yoktur.» demişlerdir. Böylece idrâk edemedikleri şeyler içinden inkâr basitliği ile sıyrılıvermişlerdir.

Her akl-ı selim sâhibi bilir ki varlık sadece maddeden ibâret değildir. En basîtinden hergün varlığını müşâhede ettiğimiz aklımız, hayâtiyyetimiz, acılarımız, sevinçlerimiz üzüntülerimiz, düşüncelerimiz madde olarak isbatı mümkün olmayan varlıklardır. Fakat bu saydığımız şeyleri ve benzerlerini elle tutulamadığı, gözle görülemediği için hiç kimse inkar etmemektedir.

Dinin madde ötesine âit esasları, bugün birçok çevrelerce «hurâfe» diye nitelendirilerek ele alınamaz

olmuştur. İlim adamı kisvesine bürünen birçok kimseler «Artık bunların modası geçti.» diyerek zihinleri bulandırma yoluna yönelmişlerdir.

«CİN - ŞEYTAN» mevzuu bu çeşit bir bilgidir.

Bu mevzuu işlerken, sapık kimselerin inkarlarına cevap vermeyi zâid buluyoruz. O kimselerin inkarlarının muhâkemesini selim akıl sahiplerinin vicdanlarına havâle ediyoruz.

Bizim mevzuumuz - ilim adamlarının bazıları inkar etse de - varlığına inandığımız Cin - Şeytan hakîkatının Kur'ân-ı Kerîm ve tefsirlerde nasıl ele alındığıdır. Bu kısa araştırmada bilhassa Kur'ân ayetleri çerçevesinde Cin - Şeytan meselesini inceleyeceğiz.

Hem böylece meşhur müsteşrik Prof. Westermorek'un, Şahap Nazmi Çoşkunlar tarafından türkceye terceme edilen «İslâm Medeniyetine Putperestlik Devrinden Kalma İtikadlar dan Cin ve Kötügöz» isimli eserinde iddiâ ettiği tarzda «hurâfe» denebilecek bir «CİN» inancının islâmda olmadığını da ortaya koymuş olacağız. Bu zat kitabında dinimizdeki «Cin» inancını câhil halktan duyduklarını delil getirerek ve tamâmen saptırarak anlatmaktadır.

Mevzuyu kronolojik tarzda işledik. Bahsolunan varlıkların yaratılışları ile başladık, dünyadaki hayat ve hallerinden sonra Kıyâmetteki ve âhiretteki hallerini ele alarak son verdik. Bu hususta bilhassa Alûsî, İbnü Cerîri't-Taberî ve İbnü Kesîr'in tefsirlerine baktık.

Gayret bizden, yardım ve muvaffakıyyet Allah Teâlâ'dan...

Doç. Dr. Lütfullah CEBECİ

I. KISIM

Y A R A T I L I Ş I N D A N
HZ. ADEM (a.s) İLE HZ. HAVVA'YI
KOĞDURANA KADAR
İ B L İ S

A) ŞEYTANIN ATASI İBLİS'İN YARATILMASI :

Kur.ân-ı Kerim'de iki yerde İblis'in ateşten yaratılmış olduğu bildirilir. Adem (a.s)'a secde etmeyişinin sebebi olarak yaratılışını ileri süren iblis «Ben ondan (Adem'den) hayırlıyım. (Çünkü) beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın.» (1) diyerek isyan bayrağını açmıştı.

Rahmân ve Hicr surelerindeki iki ayette de «cânn» ın ateşten yaratıldığı bildirilir. Rahmân Suresindeki ayet «Cânnı da yalın ateşten yarattı (Allah)» şeklinde olup yaratılışın ateş alevinden olduğu beyân ediliyor. (2) İbnü Abbas'a göre ayetteki «Min mâricin min nâr» (yalın ateş), ateşin en güzeli ve safıdır. Mücâhid'e göre, ateş yakıldığı zaman yükselen sarı ve yeşilimsi alevlerdir. (3) Alûsî'ye göre de dumansız saf alevdir. (4)

---

1) A'raf, 12: Sâd, 76.
2) Rahmân, 15
3) Tab. 27/74: İ.K. 6/437.
4) RM., 27/105.

Hicr suresinde de «Cânn» bir tefsire göre, insanların yaratılmasından önce (5), bir tefsire göre de yaratılışda sonuncu olan Adem (a.s)'ın yaratılmasından önce (6) zehirleyici ateşten yaratılmıştır: «Cânnı da daha önce zehirleyici ateşten yarattık.» (7)

Bazıları ayetteki «nâri's-semûm» (zehirleyici ateş) ibâresine ateş alevidir, demişler bazıları «O, öldürücü sıcaklıkta sam rüzgarıdır.» demişler (8). Bu şeye bedenin mesâmâtına nufûz edici olduğu için «semûm» ismi verilmiştir. Sam yeline de insanın içine işlediği için «sam yeli» denmiştir. (9)

«Semûm, dumansız ateştir. Yıldızlar da bu ateşten yaratılrı» denilmiştir (10) ki bu bugünkü kullanıldığı şekli ile ışınlar olabilir. (11) Alûsî'ye göre, bundan murad; «Fevkalâde harâretli ateştir.» (12). Bazı hadislerde cânnın yaratıldığı ateşin bilinen ateşten harâretce daha kuvvetli olduğu bildirilmektedir. Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin İbnü Mes'ûd'dan naklettiği hadiste: «Bu (bildiğimiz) ateş, cânnın yaratıldığı ateşten yetmiş kat daha hafiftir» (13) diye vârid olmuştur.

İbnü Abbas «Cânnın cehennem alevinden yaratıldı» ğını derken 'Amr b. Dînâr «Cânnın güneş ateşinden yaratıldığını» söylemiştir. (14)

---

5) RM 14/34.
6) Tab., 14/21.
7) Hicr, 27.
8) Tab., 14/21: İ.K., 4/160: RM, 14/34.
9) RM. 14/34: Hakdini Kur'ân Dili, 5/3059.
10) RM., 14/34
11) Din ve Bilim Işığında Ruh-İnsan-Cin, 22.
12) RM., 14/34.
13) İ.K, 4/160: RM., 14/34 Hak Dini, 4/3059.
14) İ.K. 4/160.

Ahmed Hulûsî de mevzuumuzla ilgili kitabında: «Kur'ân-ı Kerîm'de, nâzil olduğu günün anlayış seviyesini nazar-ı itibâra alarak: -Biz cinleri filanca ışından yarattık, şeklinde açıklanmamıştır. Mecâzî bir ifâdeyle 'Dumansız ateş,' 'En ince mesâmâta nufûz edici ateş» diye tarif edilerek; insanların anlayışına, ilimlerinin, bu mevzuyu anlayacak bir seviyeye gelmesine bırakılmıştır.» diyerek ayete modern bir izah getirmiştir. (15)

Bu ayetlerde mevzû olan hep «Cânn» ın yaratılışıdır. Geçen ilk ayetlerde ise iblis kendisinin ateşten yaratıldığını ifâde etmişti. Burada İblis ile Cânn'ın aynı olup olmadığıda ihtilaf olunmuştur.

Hasan Basrî'nin ifâdesine göre «Cânn, cinnin atası olan İblis'dir.» Mücâhide göre «O cinnin atasıdır ama İblis değildir.» Bunlardanbaşka «Cânn, bütün cinlere şâmil bir cins ismidir.» diyenler de vardır) (16)
Taberî Hasan Basrî'nin görüşünü benimser. (17)

Bazı kimseler «Cinler, şeytandan başka bir cinsdir.» demişlerse de ekseriyetin kabul ettiği doğru görüş: «Şeytanların, cinlerden bir kısım olduklarıdır.» (18). Cinlerden mü'min olmayanlara şeytan ismi verilir,

İblis ile Cânn'ın aynı olduklarına şu iki hadisi delil gösterebiliriz: Müslim'in Hz. Aişe'den naklettiği hadiste: «Melekler nurdan, İblis ateş alevinden, Adem de size (Kur'ân'da) vasfolunduğu şeyden yaratıldı.»

---

15) Din-Bilim Işığında Ruh-İnsan-Cin, 22.
16) RM ,27/105.
17) Tab. 14/21.
18) RM., 14/35

(19) buyrulmuştur. İbnu Merdûyeh'in Hz. Aişe'den naklettiği aynı mâhiyetteki bir diğer hadiste: «Allah Melekleri 'arşın nûrundan, Cânn'ı ateş alevinden, Adem'i de (Kur'ân'da) size vasfolunan şeyden yaratmıştır.» (20) buyrulmaktadır. Aynı mâhiyetteki bu iki ayrı hadiste bir yerde aynı şey için «İslim», diğer yerde «Cânn» denilmektedir ki bu durum ikisinin aynı şey olduğunu gösterir.

B) İBLİS'İN MELEKLERLE BERABER HZ. ADEM'E SECDE İLE EMROLUNMASI VE EMRE KARŞI GELİŞİ

Allah Teâlâ Adem (a.s)'ı yaratıp ona bir şekil verdikten sonra meleklere, Adem (a.s)'a secde etmeleri için emir vermişti. Bu emir ondan daha önce yaratılmış olan İblîs'e de şâmil idi. Bütün melekler emre uyup Adem (a.s)'a secde etmişlerdi. Fakat İblis bu emre uymayıp isyan etti.

İblis'in isyânı Kur'ân'da yedi yerde tekrâr edilmiştir:

Bakara Sure'sinde: «Hani meleklere -Adem'e (yahud, Adem için Allah'a) secde edin demişdik de (şeytanların reisi olan) İblis'den başkası hemen secde etmişlerdi. O ise dayatmış, kibirlenmek istemişti. (Zaten de) o kafirlerdendi.» (21)

A'raf Suresinde «Andolsun, sizi (evvelâ) yarattık, sonra size suret verdik, sonra da meleklere:

---

19) Müslim, 4/2294.
20) İ.K. 3/149.
21) Bakara, 34

-Adem'e (yahud Adem için Allah'a) secde edin dedik. Hemen secde ettiler, fakat İblis dayattı, secde edicilerden olmadı.» (22)

Hicr Suresinde «Hatırla o vakti ki Rabbin meleklere -Ben, demişti, kuru bir çamurdan, sûretlenmiş bir balçıkdan bir beşer yaratacağım. O, halde, onun yaratılışını bitirdiğim, rûhumdan üflediğim zaman siz derhal onun için secdeye kapanın. Bunun üzerine meleklerin hepsi topdan secde etti. Ancak İblis bu secde edenlerle beraber olmaktan (çekinerek) dayattı.» (23)

İsrâ Suresinde «(Şunu da) hatırla ki biz meleklere -Adem için secde edin demiştik ve onlarda secde etmişlerdi de İblis etmemişdi.» (24)

Kehf Suresinde «O (İblis) ise, cinden olduğu için Rabbinin emrinden (secde etmeyerek) çıktı.» (25) Rabbisinin emrine uymayan iblis böylece, önceleri Allah'a tâatta iken tâattan çıkmış olduk. (26)

Tâhâ Suresinde «Hani meleklere -Adem için secde edin, demişdik de iblisden başkaları secde etmişlerdi. O ise dayatmışdı.» (27)

Sâd Suresinde «Rabbin o (münâza) zamanı(nda) meleklere demişti ki -Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım. Artık onun (hilkatini) tamamlayıp içerisine de rûhumdan üfürdüğüm zaman kendi-

---

22) A'raf, 11
23) Hicr, 28-31.
24) İsrâ, 61.
25) Kahf, 50.
26) İ.K, 4/398: R.M., 15/292.
27) Tâhâ, 116.

si için derhal (bana) secdeye kapanın.' Bunun üzerine bütün melekler toptan secde etmişti, yalnız iblis kibirlenmeye yeltenmişti. (Zaten) o (ilm-i ilâhî) de kâfirlerdendi.» (28)

İblisin bu yaptığı iş, yani emre uymayarak isyan etmesi, büyüklük taslayıp Allah'a karşı gururlanması Allah'ın ezelî ilmine göre küfürdür. (29) Binâenaleyh daha önce kâfîr değilken kibirlenmesi ile kafirlerden oldu. (30) Veyâ zaten o iblisin Allah'ın ilminde (kafir olacağı bilindiğinden) kafirlerdendi. (31) Veyâ Adem (a.s)'ın yaratılmasından önce yeryüzünde bulunan kafir kavimden bir ferd idi. (32)

Allah'a isyan edip kafir olan İblis melekler zümresinden bir melek miydi? Ki Allah ona meleklerle beraber hitap ederek Adem (a.s)'a secde etmesini emretmişti?

İşte islâm âlimleri arasındaki ihtilaf mevzûlarından biri de budur :

a) İblis Melek mi idi?

Bu ihtilaf iblisin meleklerle beraber Adem (a.s)'a secde etmesi için emrolunmasından çıkmaktadır. Yukardaki ayetlerde gördük ki bu mevzudaki bütün ayetlerde meleklere, secde yapmalarını emrolunuyor, meleklerin hepsi bu emre uyuyor, yalnız iblis bu emri tutmuyor. Emri tutanlardan müstesnâ oluyor. Ayetlerin zâhirini nazara alırsak ve buradaki müs-

---

28) Sâd, 71-74
29) Tab., 23/119.
30) RM., 23/225.
31) Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, 2/819: RM, 1/231.
32) RM., 1/231.

tesnâyi; Müstesnâ-ı Muttasıl' sayarsak iblisin meleklerden kabul edilmesi gerekir. (33) Halbuki Kehf suresinde de (34) iblisin «cin» tâifesinden olduğu beyân ediliyor. Ayrıca meleklerin, Kur'ân'ın beyanlarına göre, Allah'ın emirlerine isyan etmedikleri biliniyor. İslâm alimleri bu müşkil durumda çeşitli izahlar yapmışlar fakat izâhları değişik olduğu için bir kısmı: -İblis cin denen tâifenin atasıdır, demişler; bir kısmı da: -İblis meleklerden bir melekdi, sonra isyan edip kâfir oldu, demişlerdir.

İbnü Abbas'dan rivâyet olunmuştur ki «İblis meleklerin kabilelerinden, kendilerine CİN denilen ve yakıcı ateşten yaratılmış olan bir kabileye mensub idi. İsmi 'Hâris' idi. Ve cennet bekcilerinden idi. Bu kabile dışındaki melekler de nurdan yaratılmışlardı. «Yine İbnü Abbas'dan bir diğer rivâyette «...İblisin ismi 'Azâzîl' idi ve yeryüzünde kalırdı. Meleklerin ilim ve ictihadca en kuvvetlilerindendi. (35) Yeryüzünün ilk sâkinleri cinler idi. Cinler yeryüzünde fesad çıkarmışlardı, kan dökmüşlerdi. Allah Teâlâ meleklerden bir ordu başında iblısi onlar üzerine gönderdi. İblis ordusuyla azgınları mağlup edip adalara sürdü. Bu işi yaptıktan sonra kendi kendine -Daha önce hiç kimsenin yapmadı bir şeye muvaffak oldum, diye gururlanmıştı. Allah Teâlâ tabi'î ki onun bu gururundan haberdar idi. Bundan sonradır ki Allah Adem (a.s)'ın toprağının getirilmesini emretti. Toprak getirildi ve Allah Teâlâ Adem (a.s)'ı yarattı... Adem (a.s) cansız cesed olarak kırk gece bekledi. İblis Adem (a.s)'ın cansız heykeline geliyor, ayağıyla vuruyor

33) RM., 8/87.
34) Kehf, 50.
35) Tab 1/178.

ve ona üfürüyordu. (Bir kamışın içine üflendiği gibi). Ağzından giriyor arkasından çıkıyor, arkasından giriyor ağzından çıkıyordu. O kuru çamura -Sen bir hiçsin. Eğer ben sana musallat olsam seni mahvederim. Eğer sen bana musallat olsan seni dinlemem, diyordu. (36)

İbnu Mes'ûd'dan gelen rivayette «İblis, semâ dünyâsının mülküne vazifelendirilmiş idi ve meleklerden «cin» ismi verilen bir kabileye mensubdu. Bu kabile cennet muhafazası ile vazifeli olduklarından kendilerine bu isim verilmişti. İblis aynı zamanda cennet bekcilerindendi de... (37)

Bu rivayetlerde iblisin cinlerden olduğu ifade edilmekle beraber meleklerden olmadığı kesin olarak ifade edilmiyor.

İblisin meleklerden olmadığını iddiâ edenler bir takım deliler ileri sürmüşlerdir. Bu kimseler· «İblis'in (ilerde geleceği gibi) nesli ve zürriyeti vardır, halbuki melekler ne doğururlar ne de nesil sâhibidirler.» demişlerdir. Bu görüşte olan İbnu Zeyd de: «Adem insanların atası olduğu gibi İblis de cinlerin atasıdır.» demektedir. Yine, İblisin meleklerden olmadığını iddiâ edenler şu delilleri ileri sürerler: «Allah Kur'ân'da, İblisi 'yakıcı ateş'den, 'Ateş alevi'nden yarattığını haber vermiştir. Meleklerin neden yaratıldığını ise haber vermemiştir. Veyâ İblisin, meleklerin yaratıldığı şeyden yaratıldığına dair bir haber vermemiştir. Ayrıca iblisin cinden olduğunu da haber vermiştir. Binâenaleyh İblisin Allah'ın onu nisbet ettiği şeyin dışında bir şeye nisbetinin câiz olduğunu iddiâ etmek doğru değil.

---

36) Tab., 1/158.
37) Tab., 1/170.

Taberî bu delillere itiraz ederek şöyle der: «Bu deliller görüş sahiblerinin ilimlerinin zayıflığından kaynaklanmaktadır. Çünkü inkar edilemez ki Allah meleklerin çeşitli sınıflarını çeşitli şeylerden yaratmış olabilir. Bazısını nurdan bazısını ateşden bazısını dilediği başka bir şeyden yaratmıştır. Zaten Kur'-ân'da meleklerin neden yaratıldığına dair haber yok ve İblisin yaratıldığı şeyi Kur'an'ın haber vermesi de Onun meleklerden olmadığını îcâb ettirmez, Kezâ İblisin, Allah'ın ateşden yarattığı bir melek zümresinden olmasının câiz oluşuna da mânî teşkil etmez. Ve yine, İblisin neslinin olması, onun meleklerden olmamasını gerektirmez. Çünkü ona Allah Teâlâ, mâsıyetini murad ettiği zaman, diğer meleklere verilmeyen lezzet hissi ve şehvet kuvveti vermiştir. Yine Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da İblisin cinden olduğunu haber vermesi de buna mânî değildir. Çünkü sadece iblise değil meleklere de insanların gözlerinden gizli oldukları, insanlar tarafından normal olarak görülemedikleri için ve her görülemeyen şeye «cin» dendiği için bu isim verilmiştir. (38) Taberî böylece İblisin meleklerden olduğunu ileri sürer.

İbnu Kesîr aynı görüşte değildir. İblisin meleklerden olmadığı halde, onlarla beraber aynı «Adem (a.s)'a secde» emrine muhatab oluşunu da şöyle izah eder: «Allah Teâlâ meleklere âdem (a.s)'a secde etmelerini emrettiğinde İblis de aynı emre dâhil oldu. Çünkü o, onlardan olmadığı halde onlara benziyor ve onların amellerini işliyordu. Bundan dolayı meleklere vakî olan emir hitâbına İblis de muhâtab oldu. Emre muhâlefet ettiği için de kınandı.» (39)

---

38) **Tab., 1/180-181**

39) **İ.K., 1/133.**

Alûsî bu mevzûda uzun izahlarda bulunur: «İnsanlar iblis hakkında ihtilafa düştüler. O meleklerden miydi, cinlerden miydi? Bir kısım âlimler: 'O (İblis) cinlerden idi...' (40) ayetini meleklerin kibirlenmez oluşuna karşılık iblisin kibirlenişini; meleklerin hadislerde bildirildiği gibi - nurdan yaratılmalarına mukâbil İblisin ayetlerde ifade edildiği gibi - ateşden yaratılmasını delil getirerek, onun meleklerden başka, Cin denen tâifeden olduğunu iddiâ etmişlerdir. Sahabenin ve tâbi'înin bütün alimleri ise, meleklere secde ile emreden ayetlerde iblisin emre uymadığını bildiren istisnâ kısmının istisnâ-ı muttasıl olduğunu delil getirerek iblisin meleklerden olduğunu söylemişlerdir.» (41)

Alûsî de Taberî gibi, iblisin meleklerden olmadığını iddiâ edenlerin delillerine itirazla cevap verir. Taberî'den fazla olarak şu izahlarda bulunur: «Meleklerin kiibrlenmemelerine karşı iblisin kibirlenmesi, meleklerden olmasına mânî değildir. Bu zarar vermeyiş ya melekler içinde mâsum olmayanların bulunmasından dolayıdır ya da Allah'ın İblis'den meleklik sıfatlarını soyup ona şeytanlık sıfatlarını giydirmesinden dolayıdır. İblis şeytanlık sıfatlarını giydikten sonra isyan etmişti... İblisin ateşden yaratılmasına karşı meleklerin nurdan yaratılmış olması da b udurumu mânî teşkil etmez. Çünkü ateş de nur da özde birdirler... Yine de işin doğrusunu Allah Teâlâ en iyi bilir.» (42)

---

40) Kehf, 50.

41) RM., 1/229.

42) RM., 1/230.

Alûsî bu noktada tasavvuf ehlinin görüşlerini de zikreder: «Bütün mahlûkât, ulvîsi ile süflîsiyle, sa'îdiyle şakîsıyla, Muhammed (a.s)'ın hakîkatından yaratılmışlardır. Bunları kuvvetlendirecek rivayetler vardır. Semâ melekleri güzellik yönünden, İblis de celâl yönünden Resûlullah (a.s)'dan yaratılmıştır. Bunun için iblis ahirette Allah'ın celâl sıfatının mazharı olacaktır. Allah'ın afvını taleb etmeyecek, yaptıklarına pişman olmayacak ve korkmayacak, çünkü o, Allah'ın dilediğini yapacağını. O'nun dilediğini değiştirmeye çâre olmadığını bilir.» (43)

İblisin «cin» den olduğunu bildiren Kehf suresindeki ayet bu ihtilafların iki kaynağından biridir: «O (iblis) cinden idi...» (44)

Ayetin te'vîlinde değişik tefsirler yapılmıştır. Bazıları «O, cin denilen bir kabiledendi.» demişler. Diğer bir kısım kimseler: «O, cennetin bekcilerinden olduğu için, cennete nisbetle 'cin' diye isimlendirilmiştir.» demişlerdir. Bir kısım âlimler de «O, insanların gözlerinden gizli olduğu (görülemediği) için 'cin' denilmiştir.» iddiâsında bulunmuşlardır. Bazı kimseler: «Şeytanlar ve İblis, meleklerden 'cin' ismindeki bir kabileye mensubturlar.» derken. İbnü Abbas'dan gelen şu rivayete dayanırlar: «Meleklerden cin isminde bir kabile vardır. İblis o kabileye mensubdur. (O, önceleri) semâ ile yer arasında gider gelirdi. İsyan edince Allah ona gazablandı ve onu şeytana çevirdi. Ve ona lânet etti. «Yine İbnü Abbas'dan : «Eğer meleklerden olmasaydı secde ile emrolunmazdı.» diye vârid olmuştur. Sa'îd b. Müseyyeb de «İblis daha önce dün-

---

43) RM., 1/130-231.
44) Kehf, 50.

yâ semâsı meleklerinin reisiydi.» demiştir. Katâde'ye göre: «Allah Teâlâ taatten yüz çevirdiği için (taatı gizlediği için, gizleyen - yani yapmayan manasına) «cin» ismini almıştır.» Hasan Basrî'ye göreyse «İblis bir an bile meleklerden olmamıştır. O, -Nasıl Adem insanların atası ise- cinnin atasıdır.» (45)

Alûsî, Hasan Basrî'nin görüşünde olanlara itiraz ile «Adem (a.s)'dan önce insanların olmayışı gibi, İblis'den önce de cinnin olmadığı görüşünden daha sıhhatlı olan görüş bir cemaatın ileri sürdüğü şu görüştür. İblis'den önce de cinler vardır. Fakat onlar helak olmuşlardı. Ve onlardan sadece İblis kalmıştı. Onun için bugünkü cin ve şeytanlar onun zürriyetidir. İblisin, cinler içindeki yeri, Nûh (a.s)'ın insanlar arasındaki yeri gibidir.» 46) der.

İbnu Kesîr bu husustaki rivayetler hakkında dikkat çekiyor: «İblisin ilk zamanları ile ilgili olarak selefden birçok rivayetler naklolunmuştur. Bunların ekserîsi halkın dikkatini toplamak için rivayet olunan isrâilî rivâyetlerdir.» (47) diyor.

C) İBLİS'İN HZ. ADEM (A.S.)'DAN ÜSTÜN OLDUĞUNU İDDİÂ ETMESİ

Melekler Allah'dan gelen emre uyup Adem (a.s)'a secde ederken şeytan diretince, Allah Teâlâ bu diretişin sebebini sormuştu: «(Allah) dedi -sana emrettiğim halde secde etmemeni (mûcib olan) seni secde

---

45) Tab., 15/169-170.

46) RM., 15/292

47) İ K., 4/397.

etmekten meneden (sebeb) neydi?» (48).. «(Cenâb-ı Hak) -Ey iblis, sen neye secde etmedin, secde edenlerle beraber olmadın? dedi.» (49).. «(Allah) buyurdu -Ey iblis, iki elimle (yâni bizzat) yarattığıma secde etmenden seni hangi şey men etti? Kibirlenmek mi istedin yoksa yücelerden mi oldun?..» (50)

İblis buna cevaben kendisinin Adem (a.s)'dan hayırlı olduğunu (üstün olduğunu) ileri sürerek: «Dedi: -Ben ondan hayırlıyım. (Çünkü) beni ateşden yarattın, onu çamurdan yarattın.» (51).. «Ben, dedi kuru bir çamurdan, sûretlenmiş bir balçıktan yarattığın beşer için secde edeyim diye (var) olmadım.» (52).. «Ben bir çamur olarak yarattığın kişiye secde eder miyim!» (53). İblis bu sözleriyle şunları demek istiyordu «Benim, âdem'den gücüm daha fazla, kuvvetce ondan daha ileriyim. Yaratılmış olduğum ateşin, Adem(in) yaratıldığı toprakdan faziletli olması sebebiyle de ondan daha faziletliyim.» (54). «Ben daha şerefli bir unsurdan yaratıldım. Çünkü benim yaratıldığım unsur, Ademi'n yaratıldığı unsurdan daha yüce, daha tesirli, hayata daha uygundur. Adem'in yaratıldığı unsur bunun zıddıdır. Daha şerefli unsurdan yaratılan eşref olur. Çünkü aslın şerefli olması dalların da şerefli olmasını gerektirir ve eşref olana kendinden aşağıda birisi ne inkıyâd etmesi yakışmaz.» (55).. «Çünkü sen beni ateşden onu toprakdan yarattın. Ateş toprağı

48) A'râf, 12
49) Hicr, 32.
50) Sâd, 75.
51) A'râf, 12: Sâd, 76.
52) Hicr, 33.
53) İsrâ, 61.
54) Tab., 8/97.
55) RM., 8/88-89.

yakar bitirir. Öyle ise ateş hayırlıdır.» İblis böyle demekle «secdeyi sana kibirlendiğimden dolayı yapmamış değilim. Fakat ondan daha şerefli olduğum için yapmadım. Yücelerden olduğum için değil...» demiş oluyor. (56)

İblis ateşden yaratılmış olmasını fâzileti için delil getirmekle hatâ etmiştir. Çünkü mâlumdur ki ateşin özünde bir hafiflik, hareket, dalgalanma, yükselme vardır. İblis özündeki bu husûsiyetler sebebiyle neticede yorğunluğa ve helâke müstehakk olmuştur. Kezâ mâlumdur ki Adem'in yaratıldığı toprağın özünde bilim, haya, oturaklılık ve vakar vardır. Özündeki bu husûsiyetler sebebiyle Adem (a.s) hatasından sonra tevbe etmiş ve affa uğramıştır. (57)

İblisin bu hususta hatalı olduğunun bir diğer delili de şudur: «Ateşin topraktan üstün olması doğru değildir. Çünkü dört unsurdan (su - toprak - hava - ateş) her birinin husûsî faziletleri vardır ve herbiri âlemde zarûrîdir. Harbiri için kendi makam ve halinde fazileti vardır. Bazısını bazısına tercih etmek luzumsuz bir gayret olur...» (58).

İblsin «Ben ondan hayırlıyım..» diye itirazı günahdan daha kötü bir özür beyândır. (59) Açıktır ki İblisin bu cevabına göre o, secde ile emrolunmasını kabul etmiş oluyor fakat (yanlış yere secde ile emrolunduğunu iddiâ ederek) Allah'a itiraz etmiş oluyor. (60)

---

56) Tab., 23/119.
57) Tab., 8/97
58) RM., 8/88.
59) İ.K., 3/149.
60) RM., 8/89.

Ebû Nu'aym'ın «Hilye» sinde Resûlullah (a.s)'dan gelen bir rivayete göre «Dinin hükümlerinde aklı ile ilk defa kıyas yürüten iblis olmuştur.» (61) Husun ve kubuh meselesini ilk îcad eden de o olmuştur. (62)

Hem, İblis'in -secde etmeyiş sebebini açıklamak için- verdiği bu cevap ahmakca bir cevaptır. Çünkü suâle uygun değildir. İblisin cevabı. «Sen mi hayırlısın, ben mi hayırlı?» suâline verilecek cevaptı. Halbuki suâl bu değildi. (63)

D) CENNET'TEN KOĞULAN İBLİS'E MÜHLET VERİLMESİ, BUNUN ÜZERİNE İBLİS'İN YEMİNİ :

İblis böyle üstünlük iddiâ edip isyan bayrağını açınca lânetlenerek bulunduğu şerefli mevkîden koğuldu «(Cenâb-ı Hâk) Şöyle buyurdu -O halde çık buradan, çünkü sen artık koğulmuşsundur. Hiç şüphesiz cezâ gününe kadar lânet senin tependedir.» (64).. «Buyurdu : -Hemen buradan çık, zirâ artık sen taşlanan(rahmet-i ilâhîden koğulan bir mel'un)sun.» (65).

Koğulurken, İblise alçaklığı, hakir ve zelilliği (66) hatırlatılmıştı ve artık cennete layık olmadığı bildirilmişti «(Allah) -Öyleyse, dedi, hemen in ora-

---

61) RM., 8/89.

62) RM., 8/88.

63) RM., 8/88

64) Hicr, 34-35.

65) Sâd, 77.

66) İ.K., 3/150.

dan. Artık senin orada kibirlenmen, kafa tutman gerekmez. Hemen çık (git), çünkü sen alçaklardansın?» (67).

Müfessirlerin ekserîsine göre şeytan, cennetten koğulmuştu. (68) Şeytanın koğulduğu yerin mele-i a'lâ'daki şerefli yerin olması da muhtemeldir. (69) «Semâdan koğuldu.» diyenler; «Şerefli melekler zümresinden koğuldu.» diyenler «İblisin bu kıssası yeryüzünde meydana geldi, cennet de yeryüzünde idi. İblis isyân ettikten sonra ibâdet yeri ve esas maskeni olan semâ ile arası perdelendi ve rivayete göre dünyadaki cennetten adalara sürüldü. Cennete girmesi yasaklandı.» diyenler olmuştur. Alûsî'ye göre İblis'in koğulduğu yerin bu söylenenlerden biri olması arasında bir fark yoktur. Çünkü cennet de, meleklerin ekserîsi de semâdadır. Binâenaleyh hepsi mekan itibarıyla birdir. (70)

İblis zelil ve hakir olarak şerefli mekiini kaybedince Allah Teâlâ'dan uzun mühlet istedi «Ey Rabbim, dedi, öyleyse bana (insanların) kabirlerinden kaldırılacakları güne kadar mühlet ver.» (71).. «Dedi: -Ey Rabbim, o halde (insanların) tekrar diriltilecekleri güne kadr mühlet ver.» derken, kendisine, Adem (a.s) ve zürriyetinin haşr için diriltilecekleri vakte kadar müsâde edilmesini istemişti. Böylece Sûr'un ikinci üflenişine kadar yaşayacaktı. Bundan gayesi: İnsanları azdırmak için geniş vakte sahib olmak ve ba'sden sonra ölüm olmayacağı için ölümden kurtul-

---

67) **A'râf, 13.**

68) **Tab., 23/119; İ K., 3/150; RM., 23/227.**

69) **İ.K., 3/150**

70) **RM., 8/90.**

71) **Hicr, 36; Sâd, 79; A'râf, 14**

maktı. (72) İblis «Mâdem ki beni lânetledin ve cennetten koğdun, semâlardan tardettin hiç olmazsa mahluklarını kabirlerinden kaldırıp dirilteceğin güne kadar bana mühlet ver» (73) diyordu.

İblis peşiman olmadığı halde hâlâ kendine yediremediği secdeyi yapmamakta ayak direterek mühlet isteğine bir de iddiâ ekliyor: «(Yine) dedi ki -Benden şerefli kıldığın bu (adam da) kim oluyormuş, bana haber ver! Eğer beni Kıyâmet gününe kadar geciktirirsen, andolsun ki onun zürriyetini, birazı müstesnâ olmak üzere, behemehal kendime bendederim.» (74)..

İblis bu iddiâsını kendisine mühlet verilmesini te'kid için ileri sürüyor. Muhtemeldir ki, insanların ekserisinin azıp sapacağını ya meleklerden işitmişti, ya meleklerin Allah'a «Sen yeryüzünde fesad çıkarıp bozgunculuk yapacak kimseler mi yaratacaksın?» diye sormalarından, ya da insandaki, şehvet, gazab ve vehm gibi husûsiyetlerinden çıkarmıştı. (75)

Allah Teâlâ iblisin isteğine cevap verdi «Buyurdu -Haydi sen mühlet verilenlerdensin. (bence) Malûm olan zamanın (bir) gününe kadar...» (76-77)

İblis ikinci Sûr'un üflenmesine kadar mühlet istemişti. Allah ise kendince bilinen bir vakte kadar müsâde etmişti. «Allah'ın indinde bilinen vakit iblis için ecel olarak tayin edilen vakitti.» (78).

---

72) RM, 8/91.
73) Tab., 14/22-23/119.
74) İsrâ, 62.
75) RM., 15/110.
76) Hicr, 37: Sâd, 80: A'raf, 15/ 77) Hicr, 38: Sâd, 81.
78) Tab., 23/119.

İslâm âlimlerinin ekserîsi, iblise ecel tayin edilen vaktin kıyâmetin vuku'u için Sûr'a ilk defa üfürüldüğü vakit olacağı görüşündedirler. (79)

Bazı âlimler tarafından şu görüş de söylenmiştir: «İblise tanınan süre, Allah Teâlânın bildiği, gerek bizden gerek iblisden gizli, İblisin ecelinin tamam olacağı meçhul bir vakittir. Bu görüşe göre vaktin ikinci üflenişten önce olması gerekir. Bazı kimseler bu görüşü delillendirmek için -İblisin mükellef olduğunu, mükelef bir kimsenin de ecelini bilmesinin câiz olmayacağını» ileri sürmüşlerdir. (80)

Cumhârun görüşüne göre; İblise sûrun ilk üflenişine kadar mühlet verilmiştir. Bunu nazara alırsak, Allah iblise istediği mühleti vermiştir. Çünkü İblis ba's gününe kadar mühlet istediği gibi, İsrâ suresindeki gibi, Kıyamet gününe kadar da mühlet istemiştir. Yani iki türlü istekde bulunmuştur. Adetâ «Ya sûrun birinci üflenişine kadar, ya da ikinci üflenişine kadar mühlet ver.» demiştir. Allah Teâlâ isteklerinden birine uygun şekilde isteğini kabul etmiştir.

İsteği kabuledilen iblis artık, Allah'dan aldığı bu ahde dayanarak, insanlara karşı savaş aştığını ilan etmek için hiç mânî kalmadığına kânî olarak gâyesini tekrar açıklar: «...(Şöyle) dedi -Celâlin hakkı için, kullarından muayyen bir nasıyb edineceğim, onları behemahal sapdıracağım, onları mutlakâ olmayacak kuruntulara boğacağım, onlara katiyyen emredeceğim de davarların kulaklarını yaracaklar, onlara mutlakâ emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler...» (81)

---

79) RM., 14/161.

80) RM., 8/92.

81) Nisâ 118-119.

Şeytanın Allah'ın kullarından belli bir kısmını nasiyb edinmesi nasıl olur? diye bir soru sorulsa, şöyle cevap verilir; Şeytan aldatarak o kimseleri doğru yoldan çıkarır, bunları kendisine iteata sevkeder. İşte böyle kimseler onun nasiybi olmuş olur. (82)

İbnü Ebî Hâtim'in Katâde ve Dahhâk'den nakledttiği bir rivayete göre, her bin kişiden dokuyüz doksan dokuzu şeytanın nasiybidir. (83)

İblis ayette geçen sözü zanna dayanarak söylemişti. (84)

O, kendisinin azgınlığa düşmesine ve böylece mânen helâk olmasına (85) mukâbil insanları da kendi gibi azdıracağına yemin etmişti «(İblis) öyleyse, dedi, (madem ki) sen beni azgınlığa mahkûm ettin, ben de bu sebeble, andolsun ki, onlar'ı (sapdırmak) için senin doğru yolunda (pusu kurup) oturacağım. Sonra, andolsun, onların önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından kendilerine geleceğim (musallat olacağım) sen de onların çoğunu şükredici (kimseler) bulamayacaksın.» (86) İblis böylece «hâk din olan islâm ile ilgili hususlarda insanları sapdıracağını, onları Allah'a iteat ve ibadetten alıkoyacağını» iddiâ ediyordu. (87)

İmâm-ı Ahmed'in Sabretü'bnü'l-Fâkih'den nakledttiği rivâyette Resûlullah (a.s) buyurdu ki -Şeytan, ademoğlunun yollarından bilhassa islâm yoluna otu-

---

82) Tab., 5/180.
83) İ.K., 2/395.
84) İ.K, 3/151: RM., 5/149.
85) Tab., 8/99; İ.K., 3/150.
86) A'râf, 16-17.
87) Tab, 8/100.

rır ve 'Demek müslüman olmakla dinini ve babalarının dinini terk ediyorsun öyle mi?' der. İnsan onu dinlemez müslüman olursa bu sefer hicret yolunda onu şaşırtmak ister: 'Demek hicret ederek şu yerlerini ve şu semânı terk ediyorsun öyle mi?' der. 'Halbuki muhacir yolu tükenmez at gibidir' der. İnsan onu dinlemez hicret ederse, bu sefer cihad yolundan onu alıkoymak için: 'Demek vuruşmaya gidiyorsun. Ya öldürülürsen, hanımını başkası alır, mallarını paylaşırlar' der. İnsan şeytanı dinlemez ve cihada gider.» (88)

Şeytanın insana önden, arkasından, sağdan ve soldan gelişi hakkında değişik te'viller yapıldı. Bazıları «Önlerinden gelmesi, âhiret cihetinden, arkalarından gelmesi, dünya tarafından, sağdan gelişi, doğruluk tarafından, soldan gelişi bâtıl yönündendir.» dediler. Bazıları da «Önlerinden gelmesi dünyâ cihetinden ,arkalarından gelmesi âhiretleri cihetindendir.» dediler. (89)

İbnü Abbas'dan bu hususta şu rivâyet gelmiştir: «Şeytan önlerinden gelir, yâni ahiret hususunda onları şüpheye düşürür arkalarından gelmesi, insanların dünyaya sarılmalarına uğraşmasıdır. Sağlarından gelmesi, insanları din işlerinde yanıltması, sollarından gelmesi insanları günahlara teşviktir.» (90). Mücâhide göre de «Önlerinden gelmesi farkedilerek gelmesidir, arkalarından gelmesi farkedilmeden gelmesidir.» Taberî'ye göre, bu te'villerin en münâsibi :

---

88) Tab., 8/100: İ.K., 3/150: RM., 8/94.

89) Tab., 8/101.

90) Tab., 8/101-102: İ.K., 3/151.

«Şeytan, insanlara hak ve batılın her cihetinden gelir ki insanları haktan sapdırsın, batılı güzel göstersin.» (91)

Şeytanın saydığı bu dört cihet, düşmanların saldırmaları alışılmış yönlerdir. Bundan şeytanın maksadı, insanları elinden geldiği kadar aldatacağını ifâde etmesidir. (92)

İblis insanlara günahları süsleyeceğini, ihlaslı kullar dışında bütün insanları azdıracağına, Allah'ın izzetine yemin ederek ahdediyor: «Dedi -Senin izzetine (mutlak kudretine, kahrına) ahdederim ki ben de artık onların hepsini muhakkak azdıracağım. İçlerinden ihlasa erdirilmiş (mü'min) kulların müstesnâ!.» (93) «...Ey Rabbim! dedi, beni azdırdığın şeye (rahmetinden tardetmene) mukabil ben de andolsun yeryüzünde onlar(ın mâsıyetlerini) her halde süsleyeceğim (onları kendilerine hoş göstereceğim) Onların hepsini, toptan, muhakkak ki azdıracağım. Ancak onlardan ihlasa erdirilmiş kulların müstesnâ...» (94)

Şeytan, insanları yeryüzünde azdıracağını haber verirken Hz. Adem (a.s)'ın cennetten çıkışna sebeb olacağını yani onu aldatacağına işâret etmiş oluyor. (95).

Ayetlerde geçen «bi-mâ a'veytenî» lafızları, «Vallahî», «Allah'ın izzetine andolsun ki» gibi yemin olarak kullanılmıştır. (96)

---

91) Tab., 8/102.
92) RM., 8/95.
93) Sâd, 82-83.
94) Hicr, 39-40.
95) RM., 14/49.
96) Tab., 14/23.

Zamahşerî'ye göre, şeytanın bu ahdine rağmen, Allah Teâlâ'nın ona mühlet vermesi, insanları imtihan içindi. (97)

Allah Teâlâ, bundan sonra İblise olan lânetini, onu koğduğunu, mele-i a'lâdan sürdüğünü te'kid ederek (98) yine buyurdu «Defol git, dedi, artık onlardan kim sana uyarsa şüphesiz ki cehennem hepinizin cezâsıdır. Tastamam bir cezâ.» (99). «Dedi ki (Her yönden) zem ve tahkıyre uğramış ve (rahmetimden) koğulmuş olarak çık oradan. Yemin ederim ki, onlaradn kim sana uyarsa cehennemi bütün sizden dolduracağım.» (100)

Sonra, Allah, İblis, ahdettiklerinden daha fazlasını da yapsa ihlaslı kullara yine tesir edemiyeceğini bildirdi «Onların içinden gücünün yettiği kimseleri sesinle yerinden oynat, onlara karşı şüvârilerinle, piyadelerinle yaygara çıkart, mallarına ve evladına ortak ol, onlara va'd et... Şeytan (bu)! Onlara bir aldatışdan başka ne va'deder o. Benim gerçek kullarım (var ya) senin onlar üzerinde hiçbir hakimiyetin yokdur. (Onlara) vâki olacak aldatmalarına karşı) vekîl olarak Rabbin yeter.» (101)

Şeytanın sesinden ne kasdolunduğu hususunda ihtilaf olmşutur. Bazıları «O, mûsikî ve eğlencedir.» demişler. Mücâhid gibi... Katâde gibi bazıları da: «Ses, iblisin kendine iteat Allah'a isyana davetidir.» demişler. İbnü Abbas «Allah'a karşı günah işlemeye

---

97) RM., 8/93.
98) İ K., 3/152.
99) İsrâ, 63.
100) A'raf, 18.
101) İsrâ 64-65.

çağıran her ses, şeytanın sesidir.» demiş. Bütün bunlar aynı mahiyette görüşler olup müteârız değildir. Binâenaleyh ne olursa olsun, şeytana iteata, şeytanın amelini işlemeye çağıran her ses, İblisin sesi manasına girer. (102)

Şeytanın günaha çağıran davetlerinden «ses» olarak bahsolunması onu tahkir içindir. Çünkü o eşşek anırması gibi manasız kabul edilmektedir. (103)

Şeytanın piyadeleri ve süvârileri, «Cinden olanlardır.» denildi, «Cinden ve insanlardan ona uyanlardır.» denildi. İbnü Abbas bu hususta: «Şeytanın cinlerden ve insanlardan süvari ve piyadeleri vardır. Kim ki süvari olarak Allah'a karşı bir günah için çarpışırsa o şeytanın süvarilerindendir, yine bir kimse binitsiz olarak Allah'a isyan için çarpışırsa o şeytanın piyadelerindendir.» buyurmuştur. Bir kısım alimler de: «Şeytanın süvarileri ve piyadeleri diye bir şey yoktur. Bu şeytanın dostları ve yardımcılarından kinâyedir.» dediler. (104)

Ayetteki ortaklığın keyfiyetinde ilim ehli değişik izahlar yapmışlardır.

Şeytanın, malda insana ortak olması: «Onlara helâl olmayan yollardan kazandırarak, kazandıklarını Allah'a iteat yerlerinin dışında harcattırmasıdır.» denilmiş ki Mücâhid de bu görüştedir. 'Atâ b. Ebî Rebâh: «Fâizle uğraşmak şeytanın ortaklığıdır.» demiş, Hasan Basrî ve Katâde: «Allah'ın verdiği malı, şeytana iteat yolunda harcamak.» demişler, yine Hasan Basrî: «Haramdan kazandığı malı haram için harca-

---

102) Tab., 15/81.
103) RM., 15/111.
104) RM., 15/111-112; Tab., 15/81.

maktır.» demiş, «Bundan, müşriklerin, helâl olduğu halde kendilerine haram kıldıkları davarlar kasdedilmiştir.» diyenler olmuş, keza «Müşriklerin putları için kestikleri kurbanlardır.» denilmiş ki Dahhâk bu görüştedir. Bu görüşlerin en münâsibi hepsini şâmil olarak şöyle demektir: «Kendisinde şeytana uyulan herşey...» (105)

İblisin, insanlara, çocuklarında ortak olması: «Zinâ mahsülü çocuk doğurtarak...» - «Çocuklarını öldürterek (Cahiliyye araplarının çocuklarını kız diye öldürmeleri gibi..)» «Çocuklarına Abduşşems (güneşin kulu) gibi şirk isimleri verdirterek» denilmiştir. Bunların hepsi doğrudur. (106)

E) İBİS'İN HZ. ADEM (A.S) VE EŞİNİ KANDIRMASI

Allah Teâlâ Adem (a.s)'ı ve ondan eşi Havva'yı yarattıkdan sonra bir lutuf olarak onları cennete yerleştirdi «Ve demişti ki -Ey Adem, sen eşinle beraber cennette yerleş, ondan (Cennetin yiyeceklerinden) neresinden isterseniz, ikiniz de bol bol yeyin, (Fakat) şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa ikiniz de (nefsine) zulmedenlerden olursunuz.» (107)

Yine Allah Teâlâ, bir lutuf olarak, İblisin onlara düşman olduğunu ve onları şaşırtıp cennetten çıkarmak istediğini de hatırlatarak İblise karşı dikkatli olmalarını buyurdu «Biz de: -Ey Adem, demiştik, hiç şüpehsiz ki bu (şeytan) senin de zevcenin de düşma-

---

105) Tab., 15/81-82.
106) Tab., 15/82-83.
107) Bakara, 35.

nıdır. Bundan dolayı sakın sizi cennetten çıkarmasın o. Sonra zahmete düşersiniz.» (108)

İblis, secde etmeyerek düşmanlığı başladığı âdem (a.s)'ı ve zevcesini cennetten ve cennetteki nimetlerden etmek için hemen işe koyuldu, onlara vesvese vermeye başladı «Nihayet şeytan onu fitledi -Ey Adem, dedi, seni ebedîlik ağacına, zeval bulmayacak bir devlete (ulaştırmaya) delâlet edeyim mi?... İşte bunun üzerine ikisi de ((yasaklanmış ağaç) dan yediler.» (109)

Taberî bu hususta bir çok rivayetler naklettikden sonra, rivâyetlerin israîlî oluşuna dikkat çekmek için söylüyor: «Kıssanın doğrusu Allah Teâlâ'nın kitabında haber verdiği ve bu haberlere uygun olan şeklidir.» der. (110)

İblisin cennetten koğulduğu halde nasıl cennetteki Adem (a.s)'la eşini şaşırtığı hususun da çeşitli sözler söylenmiştir. «Cennete girmesine, Adem ile Havva'yı imtihan için mânî olunmadı.» denilmiştir, «Cennete girmeden, kapısından bağırarak onları aldattı.» denilmiştir, «Bir hayvan şeklinde cennete girdi, cennet bekcileri onu bilmediler.» diyenler olmuştur. «Cinlerden bazılarını onlara göndererek bu işi yaptı.» denilmiştir, «Adem ve eşi cennete rahatlığa girdikten sonra ibils tâvus şeklinde cennetin duvarı üzerinde görünüp onların şekli ile taccüblerini çekmiş. Onlar kendisine yaklaşınca onlara vesvese verdi.» denilmiştir. Bir de meşhur yılan kıssasında olduğu gibi «Yılanın karnında cennete girdi.» denilmiştir. Ebû Man-

108) Tâhâ, 117.

109) Tâhâ, 120-121: Aynı mâhüette A'râf, 20-22.

110) Tab., 1/186-188.

sûr (Mâturûdî olsa gerek) de yine meselenin en güzel ihtimalini söylemiş: «Şeytanın bu işi nasıl yaptığı hususunda söz söylemek bizce lüzumsuzdur.» (111)

İblis böylece vesveseleriyle Adem (a.s)'ın ve Hz. Havva'nın ayağını cennetten kaldırmış Allah Teâlâ da onları daha önce ikaz ettiğini hatırlatmış: (Ve demişti ki: -Ey Adem) «kiminiz kiminize düşman olarak inin. Yeryüzünde sizin için bir vakte (ömrünüzün sonuna) kadar durak ve fâidelenecek şey vardır.» (112) «Rableri de: -Ben size bu ağacı yasak etmedim mi? Şeytan size muhakkak apaçık bir düşmandır, demedim mi? diye nidâ etti.» (113)

F) ŞEYTAN ÇİRKİNLİĞİN ALÂMETİDİR:

İblis bütün bu ters tutumlarıyla kötülüğün ve çirkinliğin alâmeti oldu, zihinlerde onun çirkin görünüşlü olduğu yer etti. (114)

Cehennemdeki zakkum ağacının çirkinliğinden bahsolunurken onun çirkinliğine de temas edilir: «Şüphesiz ki o (Zakkum ağacı) çılğın ateşin dibinde (bitip) çıkacaktır ki tomurcukları şeytanların başları gibidir.» (115)

Arap çirkin suretli şeyi şeytana benzetir ve «Sanki şeytanın yüzü gibi..» veyâ «Şeytanın başı gibi..» der. Çünkü şeytanın sırf şer olduğuna inanırlar. Denildiğine göre Yemen'de bulunan çirkin görünüşlü bir ağaç cinsinin adı «şeytanların başı» imiş. Cübbâî'ye

---

111) RM, 1/235.
112) Bakara, 36.
113) A'râf, 22.
114) İ.K., 6/17.
115) Sâffât, 64-65.

göre bu şeytanın cehennemdeki halidir. (116)

«Bu hususta iki şeyi birbirine benzetmek için benzeyen ve benzetilen bilinmelidir. Halbuki burada ikisi de bilinmemektedir. Ayette hitap olunan müşrikler ne zakkum ağacını ne şeytanların başını görmüşlerdir. Öyleyse buradaki benzetme vechi nedir?» diyenlere Taberî şu cevabı veriyor: «Benzeyen zakkum ağacını Allah onlara vasfetmiş ve beyan etmiş böylece onlar onu öğrenmişlerdir. Şeytan başına benzetilmesinde ise, arapların arasında, bir şeyde mübâlağalı çirkinlik ifadesi için kullandıkları «O sanki şeytanın başı gibi» ifadesinin tesiri vardır. Bir de araplar arasında, yılan başı, çirkin görünüşlü olduğu için, şeytana benzetilmesi yaygındır. Üçüncü olarak «Şeytan başı» diye isimlendirdikleri bir bitki vardır (bütün bunlardan dolayı arapların ayetteki teşbihi anlamaları güç değildir.) (117)

II. KISIM

1. Fasıl

DÜNYA HAYATINDA İBLİS VE ZÜRRİYETİ

A) İBLİS'İN NESLİ

Kur'an-ı Kerîm'deki bazı ayetlerden İblisin de nesli bulunduğunu öğreniyoruz. Nasıl insanlar Adem (as) dan çoğalmışlar ise, iblisden de bir nesil türeyip çoğalmıştır.

Allah'ın iblise uyanları ikaz etmek için ve ayıpla-

---

116) RM., 23/95-96.
117) Tab., 23/41.

mak için buyurduğu (118) kelâmında açıkca iblisin nesli bulunduğunu görüyoruz: ...Şimdi siz beni bırakıp da onu (iblisi) ve onun neslini (âvânesini) hepsi sizin düşmanınız olduğu halde, dost edinirsiniz mi? Zâlimler için ne kötü trampadır bu.» (119)

Taberî «İblisin nesli, insanları aldatan şeytanlardır.» diyor. (120)

Ayetin zahiri ekseriyetin de dediği gibi iblisin çocukları olduğuna delâlet eder. Bu hususta İbnü Zeyd'den rivayet olundu ki «Allah Teâlâ, iblise şöyle buyurdu -Adem'e bir nesil verdiğim gibi sana da aynısını verdim. Her doğan insanla beraber, o doğan insana vazifeli bir de şeytan doğacaktır.» (121)

Katâde'ye göre, şeytanlar da evlenirler ve insanlar gibi çocuk sahibi olurlar. (122-123)

İbnü 'Arabî «Cinlerin çoğalması, dişi cinlerin rahimlerine hava ilkâ etmekle olur. Nasıl insanlar kadınlarının rahimlerine meni akıtıp da çoğalıyorlarsa... Onlar oniki kabileye ayrılmışlardır. Ayrıca her kabilenin de kolları vardır.» demiştir. (124)

İblis maddesini islâm Ansiklopedisi'ne yazan A.J. Wensinek bu hususta şunları nakletmiştir: «İblisin, ademoğullarının isyanından dolayı her sevinmesinde iki yumurta yumurtladığı ve bu yumurtalardan şeytanın yavrulraının çıktığı söylenir.» (125)

---

118) İ.K., 4/398.
119) Kehf, 50.
120) Tab., 15/171.
121) RM., 15/294.
122) Tab., 15/171; RM., 15/294. 123) RM., 15/295
124) RM., 14/35.
125) İslâm Ansiklopedisi, 5-2/692

Bazıları da «İblisin çocukları yoktur? Ayetteki zürriyetten murad, insanlardan iblise tâbî olanlardır. Mecazen ona uyanlar çocuklara benzetilmişlerdir.» (126) demişlerdir.

Bu görüşte olanlar iblisin soyu olmadığı zannetmişlerdir. Bazı kimseler de yukardaki her iki görüşü birleştirerek: «İblisin soyundan murad, hem iblise tâbî olanlardır hem de iblisin çocuklarıdır.» (127) demişlerdir.

Rahmân Suresi'sinde mü'minlere verilecek cennet hûrîlerden bahsolunurken (128) bu hûrîlere daha önceden ne bir insanın ne de bir cinnin dokunmadığı bildirilmiştir. Bu ayet cinlerin de insanlar gibi dişileri ile birleşebilecklerine delil gösterilmiştir. Hatta insanların dişileriyle bile cimâ' ettiklerine dair bazı haberleri te'kid için zikretmişlerdir.

Mücâhid'den gelen haberde «Cinler, kadınla, kocası besmelesiz cimâ ettiği zaman, kocasıyla beraber cimâ ederler.» denilmiştir ki bunun mümkün olduğunda şüphe yoktur. Yalnız cinlerin bu şekildeki birleşmelerinin hakîkî bir cimâ olmadığı da bütün alimlerce kabul edilmiştir. (129)

Cinlerden bazılarının insan kadınlarıyla nikahlanmak istemelerine dair şu rivayet onlarda bir cinsî temas keyfiyetinin bulunduğunun delilidir: «Ebû Osmân Ez, Zebîdî şöyle rivayet etmiştir: -Yemenli bir kâfile İmâm-ı Mâlik'den cinlerle nikahlanma mev-

---

126) R.M., 15/295.
127) R.M., 15/295.
128) Rahman, 72-74 ve 56.
129) R.M, 27/119.

zuunda şunu sormuşlardı : 'Bir cin bizden bir kızı nikahlamak istiyor ne dersiniz? İmâm-ı Mâlik de -Bunun şer'an bir mahzuru yok fakat kerih görürüm, Çünkü kadın ondan bir çocuk meydana getirdiğinde 'Kocan kim?' diye sorulduğunda 'Cinden biri.' derse bu müslümanlar arasında fesadın çoğalmasına vesile olur. Cevabını vermişti.» (130)

Cinsî ilişkilerin bulunduğu yerde bir tenâsülün bulunması tabi'îdir. Binâenaleyh şeytanın böyle tenâsülünde de bir gayr-i tabiilik yokdur.

Kur'ân'da A'râf (131) Fussılet (132), ve Ahkâf (133) surelerinde cinlerin geçmiş ümmetlerinden bahsolunmaktadır ki bu cinlerin de insanlar gibi öldüklerini ve yerlerini yeni nesillere bıraktıkların gösterir. (134) Böyle olması için de onların tenâsülü şarttır.

B) ŞEYTANIN DOSTLARI VE YOLUNDA GİDENLERİ

İblisin çocuklarından başka insanlardan dostları ve tâbi'leri vardır. Allah Teâlâ kendisinin zikrinden yüz çevirenleri ve iman etmeyenleri şeytana dost kılmıştır: «Kim çok esirgeyici (Allah'ın) zikrinden göz yumarsa biz ona şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun (ayrılmaz) bir arkadaşıdır. Şüphesiz ki bunlar onları yoldan çıkarırlar. Onlarda kendilerinin hidayete erdirilmiş olduklarını sanırlar?» (135). «...Biz şey-

---

130) A'raf, 38.
131) Fussılet, 25.
132) Ahkâf, 18.
133) RM., 26/21.
134) Zuhruf, 36-37.
135) A'râf, 27

tanları imân etmeyeceklerin velileri yapdık..» (136)

Şeytan ayetlerde belirtilen bu kimselerin hiç ayrılmaz, devamlı vesvese veren ve aldatan bir dostu olur, yumartayı kabuğunun kapladı,ı gibi o dostunu sarar (137). Hak yoldan onu sapdırır ve sapıklığı ona güzel gösterir, Allah'a imânı ve sâlih âmeli de kötü gösterir. İşte bu kimseler, şeytanın güzel gösterdiği sapıklığı doğru ve hak yol sanır. (138)

İnsanlardan bir kısmına hidayet nasîb olurken bir kısmı da şeytanı dost edinerek hidâyet diye sapıklığa daldılar: «(Allah) bir kısmına hidayet verdi, bir kısmına da sapıklık hak oldu. Çünkü bunlar Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine dostlar ve âmirler edindiler. Öyle sanıyorlar ki onlar hakiykatten doğru yolu bulmuşlardır.» (139)

Bu insanlar, kendi istekleri ile ve şeytanın yolunu tuttukları için sapıtmışlardı. Yoksa Allah'ın ezelde, onların sapıtacağından haberdâr olmasında bir zorlama yoktur. (140) Müslim'in 'Iyâd b. Hammâd'dan aldığı rivâyette Resûlullah (a.s) «Allah Teâlâ buyuruyor ki -Ben kullarımı hanifler olarak yarattım. Şeytanlar geldi onları (hak) dinlerinden uzaklaştırdı.» demiştir. (141)

Şeytana dost olan insanlar diğerlerinden çoktur. İblis Adem (a.s)'a secde etmekten imtinâ ederek cennetten koğulduğu zaman insanların çoğunu azdır-

---

136) RM', 25/81.
137) Tab., 25/44.
138) A'râf,, 30,
139) RM., 8/108.
140) Müslim, 4/2197.
141) İ K., 5/547.

mak için ettiği yemini gerçekleştirmiş oluyordu. (142) «Andolsun, iblis onlar aleyhindeki zannını gerçekleştirmişdi de, imân edenlerden bir zümre hâric olmak üzere (tamâmen) ona uymuşlardı.» (143)

İblis kendisine dost olacakların ekseriyyette olacağını kesin olarak biliyor değildi, sadece zannediyordu. (144) İblise tâbî olmayan o az bir zümre de Allah ın lutfu ve esirgemesiyle şeytana tâbî olmaktan kurtulmuşlardı: «...Allah'ın üzerinizdeki fazlu ve rahmeti (lutfu inâyeti ve esirgemesi) olmasaydı, birazınız müstesnâ olmak üzere, muhakkak ki şeytana uymuş gitmiştiniz.» (145)

Şeytan çoğunlukta olan dostlarını Nurdan zulmete çeker: «Allah imân edenlerin yardımcısıdır. Onları karanlıklardan (kurtarıp) nûra çıkarır. Küfredenlerin dostları ise şeytandır. O da kendilerini nurdan (ayırıp) karanlıklara çıkarır...» (146)

«Şeytan» olarak mânaâ verdiğimiz «Tâğût» hakkında Taberî: «Allah'dan başka tapılan putlar ve benzeri şeylerdir.» diyor. Katâdeye göre de «O şeytandır.» (147). Alûsî bu ikisini birleştirerek: «Tâğût, şeytanlar, putlar ve hak yoldan sapdıran diğer şeylerdir.» diyor. (148)

Şeytanlar insan kardeşlerini azgınlığa sürerler, yakalarını da hiç bırakmazlar: «(Şeytanların) kardeş-

---

142) Sebe, 20.
143) Tab., 22/60.
144) Nisâ., 83.
145) Bakara, 257.
146) Tab., 3/15.
147) RM., 3/14.
148) A'râf, 202.

leri (olan kâfirleri) ise bunlar sapıklığa sürerler, sonra da (bir daha yakalarını) bırakmazlar.» (149) Şeytanlar Şirk ehlinden olan bu kardeşlerini bir sapıklıktan diğer bir sapıklığa çekerler. Onlara günâhlar işleterek Allah korkusundan ve kıyâmeti hatırlamakdan onları alıkorlar. Böylece o kul günahlarına yenilerini ilâve eder. Şeytan da bunun için onun yakasını bırakmaz. (150)

Bazı kimseler de önce hidâyette iken şeytana uyarak azgınlardan olmuşlardır: **«(Habîbim) onlara o kimsenin haberini oku ki biz kendisine âyetlerimizi vermişdik de, o bunlardan sıyrılıp çıkmış, derken şeytan onu arkasına takmış, nihayet azgınlardan olmuştu.»** (151)

Ayette bahsolunan kimse hakkında te'vil ehli ihtilâf etmişlerdir. Bazıları: «O, Benî İsrâil'den Bel'ûm b. Bâlûrâ isminde bir adamdı.» demişler, bazıları: «Yemenli Bel'ûm isminde biridir.» demişler, bazıları: «O, Ken'anlılardandı.» demişler, diğer bazıları da: «O, 'Umeyye b. Ebi's-Salt'tır. Demişlerdir. (152)

Rivâyete göre: «Musâ (as), Bel'um'un zorba kavmine karşı savaşmak için yöneldiğinde kavmi, ism-i a'zamı bilen Bel'um'a gelip: —Musâ sert bir kimsedir yanında da çok ordusu vardır, bizi yurdumuzdan çıkarmak için geliyor. Allah'a duâ et de onu bizden uzaklaştırsın. dediler. Bel'um: —Yazıklar olsun size! Ben nasıl olur da bile bile Allah'ın peygamberine ve Meleklere mü'minlerden müteşekkil ordusuna bed-

---

149) Tab., 9/108.
150) A'râf, 175.
151) Tab., 9/82: İ.K., 3/252: RM., 9/111.
152) Tab , 9/15: İ.K., 3/25: RM., 9/111-112.

duâ ederim? Hem eğer dediğinizi yaparsam hem dünyam mahvolur hem ahiretim... dedi. Kavmi bir taraftan onu kınarken bir taraftan ona yalvarmaya devam ettiler. Nihayet Bel'um fitneye düşüp Musâ (as) ve ordusuna bedduâ etti. Fakat Allah lâsanını çevirdi Bel'um kendi kavmine bedduâ eder oldu. Kavmi ona: -Ey Bel'um sen ne yaptığının farkında mısın? Bizim aleyhimize duâ ediyorsun dediler. O da, bu işin Allah'dan olduğunu, lisânın çevrildiğini bildirdi ve -Ey kavmim dünyam da ahiretim de mahvoldu. dedi...» (153) Bu benzeri rivayetler için Alûsî şunu soruyor: «Şaşılacak iş ki : Bu şakî Bel'um bildiğimi ismi-i a'zâmla niçin kendi kavminden kendisini kurtarması için Allah'a duâ etmedi. (154) «Alûsî bununla bu husustaki rivayetlerin zayıflığına işaret etmiştir.

Ayette bahsolunanın 'Umeyye b. Ebî's-Salt olduğunu söyleyenler bunu şundan dolayı ileri sürerler: «Ümeyye b. Ebi's-Salt geçmiş ümmetlere âit çok şeyler biliyordu. Fakat o bu ilminden faydalanmadı. Resûlullah (a.s)'ın zamanına eriştiği, Onun alâmetlerini, mûcizelerini, peygamberliğinin delillerini bildiği halde gitmiş müşriklerle beraber olmuştu.» (155)

Taberî'ye göre ayetteki şahıs Umeyye de olabilir Bel'um da olabilir. Çünkü Umeyye de ehl-i kitâbın kitaplarını okuyordu. O kütüpden Resûlun âlâmetlerin öğrenmişti. (156)

Böylece, kendisine hakikatı görme imkanı varken şaşıran kimseyi şeytan kendisine tâbî kılar, Allah'a

---

153) Tab., 9/85; İ.K., 3/251; RM., 9/111-112.
154) RM., 9/112.
155) İ.K., 3/250-251.
156) Tab., 9/84.

iteatsizliğe kendine iteata sevkeder. (157)

İlim sahibi olduğu halde şeytana uyanlar yanında tabi'î ki cehâletle onun yolunu tutanlar hiç eksik olmaz: «İnsanlardan kimi Allah(ın dini) hakkında bir bilgisi olmaksızın münâkaşa eder durur ve (bu hususta) her azgın şeytanın ardına düşer?» (158).

Kimileri de mallarındaki tasarruf tarzı ile şeytana benzerler ve âdetâ şeytanın kardeşleri olurlar: «Hısıma, yoksula, yolda kalmışa, hak(lar)ını ver. (Malını) israf ile saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanların birâderleri olmuşlardır. Şeytan ise Rabbine (karşı) çok nankördür.» (159). Mallarını Allah'a isyan yerlerinde, iteatsizlik yollarında harcıyan kimseler şeytanların dostlarıdırlar. (160) O kimseler bu davranışlarıyla şeytanların benzerleri olurlar. (161). Çünkü o Allah'ın kendisine verdiği güç ve kuvveti insanları sapdırmak, yeryüzünü fesada vermek ve çeşitli günahlar için harcamıştır. Böylece kendisine verilen nimeti inkar etmiş, yerinde kullanmamıştır. İsraf bu kâbil bir şey olduğu için müsrif de, şeytan gibi, küfrân-ı nimet içindedir ve şeytana benzeyen dostudur. (162)

Şeytan dostlarını çeşitli azgınlıklara sevketmekle kalmaz, onlara, kendine dost olmayanlara karşı mücâdele etmeleri için telkinde bulunur: «...Filhakiyka şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için dostlarına mutlaka telkinlerde bulunurlar. Eğer onlara iteat ederseniz şüphesiz ki siz de Allah'a eş tanıyanlardan-

---

157) Tab, 9/84.
158) Hacc, 3.
159) İsrâ, 27.
160) Tab., 15/54
161) İ.K., 4/302.
162) RM., 15/63

sınızdır.» (163)

Ayetin tefsirinde ihtilaf edilmiştir. Bazı müfessirler: «Murad Fars şeytanları ve mecûsilerdir. Bunlar Kureyş'in azgın müşriklerine, meyte hususunda Muhammed (a.s) ile hasımlaşmaların tavsiye etmişlerdi.» demişlerdir. 'İkrime'den gelen rivayete göre: «Kureyş müşrikleri Farslılarla mektuplaşırlardı. Farslılar, müşriklere: -Muhammed ve Ashabı Allah'ın altın bıcakla kestiği meyteyi yememekte kendi kestiklerini yemekle Allah'ın emrine uyduklarını zannetmektedirler. diye yazmışlardı. Bazı müslümanlar bundan dolayı şüpheye düştüler, ayet bu durum üzerine nâzil olmuştur. (164)

Bazı âlimlere göre «Ayetteki şeytanlardan murad yukarda geçen durumu Kureyşli dostlarına bizzat fısıldayan şeytanlardır.» Bazı diğer alimlere göre de: «Resûlullah (a.s) ile bu hususta çekişen şeytanın dostları yahûdilerden bir zümredir.» (165)

Doğrusu «İblis ve şeytanlardan bütün ordusu, kendilerine uyan müşrik dostlarına, meytenin haram olmadığı hususunda müminlerle çekişmelerini vesveseleriyle telkin ederler.» (166)

İbnü Abbas, ayette geçen telkin manası verdiğimiz «vahy» hakkında: «Vahy ikidir: Allah'ın vahyi, şeytanın vahyi. Allah'ın vahyi Hz. Muhammed (a.s)'adır, şeytanın vahyi de dostlarına (167) der.

---

163) En'âm, 121.

164) Tab., 8/12-13: R.M., 8/17.

165) Tab., 8/13-15: İ.K , 3/92.

166) Tab., 8/15: R.M., 8/17.

167) İ.K., 3/91.

Şeytan dostu olmayanları, dostlarıyla korkutmak ister: «(Size o haberi getiren adam) mutlakâ (sizi) kendi dostlarından korkutmakta olan o şeytandır. Öyle ise siz onlardan korkmayın, benden korkun, eğer imân etmiş (kimse) lerseniz.» (168)

İblis Uhud (169) gazvesinden sonra yaptığı gibi mü'minleri dostlarından korkutmaya uğraşır. O zaman İblis bazı kimselere: -Düşmanlarınız sizlere karşı ordu hazırlıyor, dedirterek müslümanları dostları olan müşriklerden, o zaman henüz müslüman olmamış olan Ebû Süfyan'ın ordusundan korkutmayı tasarlıyorlardı. (170)

Nitekim Bedir Gazve'sinde dostlarını müslümanlara karşı tahrik etmişti «O zaman şeytan onların yapdıklarını süslemiş ve şöyle demişti -Bu gün insanlardan size galebe edecek (hiç bir kuvvet) yokdur. Ben de sizin muhakkak yardımcınızım.. Vaktâki iki ordu (karşı karşıya) göründü -Ben sizden kat'iyyen uzağım. Gerçek ben sizin göremeyeceğinizi görüyorum. Ben Allah'dan korkarım elbet. Allah ukûbetinde çok şiddetlidir, dedi. İki topuğu üstüne (tabana kuvvet) kaçdı.» (171)

İbnü Abbas'dan rivayet olunan haberde «İblis, şeytanlardan bir ordu ile beraber Bedir günü gelmişti, bayrağı bile vardı. Müdlic Oğulları kabilesinden Surâka b. Mâlik şeklinde idi. Müşriklere: -Bugün insanlardan size galebe edecek hiç bir kuvvet yoktur. Ben de sizin muhakkak yardımcınızım, demişti. İki

168) Al-i İmrân, 175.
169) RM.,4/122.
170) Enfâl, 48.
171) Teb. 10/14; İ.K., 3/332; RM., 10/15

ordu savaş meydanında saf tuttukları zaman Resûlullah (a.s) bir avuç toprak alıp müşriklerin saflarına, yüzlerine doğru savurmuştu. Daha sonra onlar da yüzün geri kaçmaya başladıklarında Cebrâil (as) iblisin karşısına dikildi. O esnada iblis bir müşrikle elele idi. Cebrail (as)'i görünce elini bırakıverdi ve ordusu ile yüz geri kaçmaya başladı. Elini bıraktığı adam: -Ey Suraka biz de seni yardımcımız zannediyorduk, diye bağırınca -Ben sizin görmediğini görüyorum. Ben Allah'dan korkarım, Allah'ın cezası şiddetlidir. diye cevap verdi...» (172)

Bu, Hak düşmanı İblisin, kendine iteat edip ondan yardım isteyen dostlarına karşı uyguladığı âdeti idi. Hak ile batıl karşılaşınca dostlarını kendi başlarına terk ederdi. (173) Nitekim münâfıklar da Yahûdilere aynısını yapmışlardı. Onlar Benû Nadıyr yahudilerine, müslümanlarla savaşırlarsa onlara yardım edeceklerini va'detmişlerdi. Sonra da onları, kendilerine en çok muhtaç oldukları bir zamanda kendi başlarına terketmişlerdi. (174) Aynı Şeytan gibi «(Yahudileri muharebeye teşvik eden münafıkların hali de) şeytanın hâli gibidir. Çünkü şeytan insana -Küfret! der, • küfredince -Ben senden hakıykaten uzağım. Çünkü ben âlemlerin Rabbı olan Allah'dan korkarım, der.» (175)

Allah Teâlâ, şeytanın dostlarını teşvîkine karşılık mü'minleri onun murdarlığından muhafaza etmektedir: «(Bedir'de) O, size o vakit kendisinden bir emin-

---

172) Tab., 14/15: RM, 10/15.

173) Tab., 28/32: İ.K., 6/611.

174) Haşr, 16

175) Enfâr, 11

lik olmak üzere hafif bir uyku bürüyordu. Sizi tertemiz yapmak, sizden şeytanın murdarlığını gidermek, kalblerinize râbıta vermek, ayaklarını pekiştirmek için de gökten üstünüze bir su indiriyordu.» (176)

İbnü Abbas'dan rivayet olunduğuna göre Müslümanlar. Bedir'de savaş alanının susuz tarafında bulunmak mecburiyetinde kaldılar. Çünkü müşrikler daha önce su başını tutmuşlardı. Bundan dolayı mü'minler, şeytanın vesveseleri ile üzüldüler ve hiddete kapıldılar. Şeytan müminlere: -Siz de kendinizi Allah'ın dostları zannedersiniz. Allah'ın Resulü aranızda olduğu halde müşriklere sulu kısım nasib oldu, diye kalblere vesvese vermişti. Bunun üzerine Allah mü'minlere yağmur yağdırarak şeytanın vesvesesini tesirsiz bıraktı müminlere yardım etti. Kalblerinden şeytanın attığı şüpheyi temizledi. (177)

Tekrar, şeytanın dostları terkedişine dönelim. Şeytan insanı aldatır ve ona kendine tâbî olması, Allah'ı inkar etmesi şartıyla, muhtaç olduğu zaman yardım edeceğini vadeder. O zavallı insan da bunun üzerine Allah'ı inkar eder, şeytana uyar, onun emirlerini tutar. Şeytanın yardımına ihtiyaç duyduğu zaman şeytan onu terkeder ve ondan uzaklaşır ve ona: -Ben sana yardım etmekten Alemlerin Rabbı Allah'dan korkarım. der. (178)

Haşr suresindeki ayette bahsolunan, şeytanın aldattığı kimse hakkında farklı izahlar yapılmıştır: Alûsî'ye göre «Ayetteki insan belli bir kimse olmayıp bu duruma düşen herkestir. Şeytanın insandan

---

176) Tab., 9/130: RM., 9/176.
177) Tab., 28/33.
178) Tab , 28/34: RM., 28/59.

teberrisi de kıyamet günü olacaktır. (179) Ayetin zahirine en uygun olan da budur.» (180) Bazıları «Ayetteki şeytan İblis'tir. Aldattığı insan da Ebû Cehil'dir. Anlatılan hadise de Bedir de vâkî olmuştur.» demişlerdi. (181) Bazı te'vil ehline göre ayetteki insan bilinen bir tek şahısdır. Buharî'nin Hz. Ali'den naklettiği hadis bu husustadır: «Bir kadın vardı, koyun yayardı. Onun dört de erkek kardeşi vardı. Kadın bir gece Bir rahibin manastırına sığınmıştı. Rahib gelip onunla zinâ etti ve onu hamile bıraktı. Şeytan rahibe gelip: -Sen sözü dinlenen doğru bir adamsın. Onu öldür ve göm (ki şerfin düşmesin), demiş. Rahib şeytanın sözünü tutup kadını öldürünce, şeytan kadını kardeşlerinin rüyalarına girerek: -Falan manastırın rahibi kardeşinizi iğfal edip gebe bıraktıktan sonra öldürüp falan falan yere gömdü, diye onlara haber verdi. Sabah olunca onlardan biri -Vallahi gece bir rüyâ gördüm. Bilmiyorum, onu size anlatayım mı, anlatmayayım mı? dedi. -Hayır, anlat, dediler. O rüyasını anlatınca bir diğeri -Vallahi bunu ben de gördüm. diyor. 'Bunda birşey var deyip rahibin yerine yollanıyorlar. Gelip rahibi buluyorlar ve yakalıyorlar. O esnada şeytan rahibe görünüp -Bu hataya seni ben düşürdüm, ondan yine ben kurtarabilirim. diyor. Rahib, kendisini kurtaracak diye şeytana secde ediyor. Fakat kadının kardeşleri rahibi mülklerine getirdikleri zaman şeytan rahibi terk ediyor, Kardeşler de rahibi öldürüyorlar...» (182)

---

179) R.M., 28/59.
180) RM., 28/59.
181) Tab., 28/33; RM , 28/59-60.
182) İ.K., 6/611-612.

Bu husustaki benzeri rivayetler için İbnü Kesîr şunu diyor: «Bazıları bu noktada Benû İsrâil zahidlerinden kıssalar anlatırlar. Ayetten kasd sadece bu değildir. Belki onlar ayet kastolunan bir tanesidir.» (183)

Allah, dostluğunda vefasız olan şeytanın, aslında insana düşman olduğunu bildirerek onun dost edinilmemesini telkin ediyor: «...Şimdi siz beni bırakıp da Onu ve onun avânesini neslini, hepsi sizin düşmanınız olduğu halde, dostlar mı ediniyorsunuz?» (184) «Ey Ademoğlu babanız Adem'e karşı kibirlenen ve hased eden, benim nimetlerimi inkar eden, babanızı aldatarak cennetten, cennetteki nimetlerden eden, yeryüzüne, yeryüzündeki sıkıntılı hayata sürdüren İblise ve zürriyetine mi iteat ediyorsunuz. Allah'ı bırakıp dost edindiğiniz o iblisin size ezelî ve ebedî düşmanlığı vardır.» (185)

Allah Nisâ suresinde şeytanın arkadaşlığının kötü bir arkadaşlık olduğunu ilan ediyor: «Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını insanlara gösteriş için sarfedenler(i de Allah sevmez) Şeytan kime arkadaş olursa o, ne kötü bir arkadaştır.» (186). «Şeytan dost ve arkadaş edindiği kimseyi emrine tâbî kılar, kendine iteat üzere amel ettirir. Allah'ın mal infakı hususundaki emrini terk ettirir, insanlara gösteriş olsun diye mal dağıttırır. Böylece kötü bir arkadaşlık yapar.» (187) Geçen ayetteki şeytandan mu-

---

183) Kehf, 50

184) Tab., 15/171.

185) Nisâ, 38.

186) RM., 5/30.

187) Nisâ, 119

rad iblis ve onun (nefis kuvveti, hevâ, kötülerle sohbet gibi) dâhilî ve hem kendi neslinden hem insanlardan ona tâbiî olan hârici âvânesidir. (188)

Yine Nisâ suresinde şeytanı yâr edinenlerin ziyana düştükleri bildiriliyor: «Kim Allah'ı bırakıp şeytanı yâr edinirse şüphesiz açıktan açığa büyük bir ziyana düşmüştür o... (189) Allah'ın emrettiklerini terk edip şeytanın davetine koşan, Allah'a iteatı bırakıp şeytana uyanlar (190) hem dünyada hem ahirette ziyanda olacaklardır. (191)

Şeytanların dostları, şeytanlardan olan yanaşmaları (192) yüzünden hüsrana düşerler de haklarında azab hükmü hak olur: «Biz onlara bir takım yanaşmaları sebeb yapdık da önlerinde ne var, ardlarında ne varsa onlar bunları süslü gösterdiler. Cinden ve insandan kendilerinden önce geçmiş ümmetler içinde (işte) bunlara karşı da o söz hak olmuştur. Çünkü onların hepsi hüsrana düşeceklerdir.» (193)

Şeytanı dost edinenler hakkında ilâhî hüküm (94) şudur: «(Öyle şeytan ki) aleyhinde şu (ilâhî) hüküm yazılmıştır: -Kim bunu dost edinirse şüphesiz bu, onu sapdırır, onu sapdırır, onu o alevli ateşin azabına götürür.» (195) Şeytan tâbiîlerin sapdırırken hakka değil cehenneme ulaştırır. (196) Sapdırması dünyada, cehenneme götürmesi ahirettedir: (197) «Çün

---

188) R.M. 5/150
189) İ.K. 2/396
190) Tab. 23/71
191) Fussilet, 25
192) Tab. 17/89
193) Hâcc, 4
194) Tab. 17/89
195) İ.K. 4/613
196) Fâtır, 6
197) İ.K. 5/569

kü şeytan sizin bir düşmanınızdır. Onun için siz de onu bir düşman tutun. O (kendisine tabî olan) gürûhu ancak alevli cehennemin yarânından olmaları için dâvet eder..» (198) Şeytanın bütün gayesi kendi ile beraber dostlarını da cehenneme sokmaktır. (199)

Şeytan dostlarını böyle azaba sokmaya uğraştığı halde insanlar yine de Allah'ın indirdiğini bırakıp ona uyarlar: «Onlara, Allah'ın indirdiğine uyun, denildiği zaman -Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeylere uyarız, (derler.) Ya şeytan onları yalınlı azaba çağırıyor idiyse?» (200)

Şeytan, bugün dünyada dostlarının yardımcısı olduğu halde, ahirette de elîm azabda beraber olacaklardır. O zaman insanlar, şeytanın dostluğundan hiç bir fâide göremeyeceklerdir: (201) «Allah'a andolsun ki biz senden evvelki ümmetlere de peygamber göndermişizdir de şeytan onların yapdıklarını kendilerine süsleyip hoş göstermiştir. İşte o, bugün de onların velîsidir. (Bütün) onlara acıklı bir azap vardır.» (202)

İşte şeytanın orduları ve tâbîîlerinden müteşekkil ordusu (203) helâk olmuş, alışverişlerinde aldanmışlardır: (204) «...Gözünüzü açın ki şeytan fırkasına (tabî olanlar) hahikaten hüsrana düşenlerin taa kendileridir.» (205)

---

198) Lokmân, 21
199) Tab. 14/88
200) Nahl, 63.
201) Tab., 28/18: RM., 28/34.
202) Tab., 28/18.
203) Mücâdele, 19.
204) Meryem, 46.
205) RM., 16/98.

Hz. İbrâhim (a.s), babasını, bu ziyan âvânesine katılmaması için ikaz etmişti «Ey babam! hakiykaten korkuyorum ki, çok esirgeyen (Allah) dan sana bir azap gelip çatar da şeytana yâr olmuş olursun.» (206). «Şeytana dost olup, onun azaba çektiklerine dâhil olacağından (207) korkuyordu. O zaman iblisden başka ne bir kurtarıcı, ne bir yardımcı ve ne de bir dostu onu elinde tutardı.» (208)

C) ŞEYTANA (TAĞÛTA) TAPMAK

Hz. İbrâhim (a.s) biraz önce geçen ayetten bir önceki ayette babasına şeytana tapmamasını söylüyordu «Ey Babam! Şeytana tapma, çünkü şeytan hakkıyla esirgeyen (Allah)a çok âsî olmuştur.» (209)

Kur'an bir diğer ayette şeytana tapmanın keyfiyetini bildiriyor: «Onlar onu (Allah'ı) bırakıp da yalnız dişilere taparlar (böylece) o çok inadcı bir şeytan başkasına tapmış olmazlar.» (210) Ayetten anlıyoruz ki puta tapmak şeytana tapmanın bir çeşididir. Çünkü şeytan insanları, putlara taptırmaya gayret eder, onun bu gayretini boşa çıkarmayanlar dolayısıyla şeytana iteat etmiş, onu mabûd edinmiş olurlar. (211) İbnü Ebî Hâtim'in Sufyan'dan (İbnu 'Uyeyne) aldığı rivayette o: «Hiçbir put yoktur ki içinde bir şeytan bulunmasın.» der. (212). Mukâtil'den rivayet olunduğuna göre, ayetteki şeytandan murad İblis'dir. (213).

---

206) İ.K., 4/460.
207) Meryem, 45.
208) Nisâ, 117.
209) RM., 5/149 ve 16/97: İ.K., 2/395 ve 4/460: Tab, 5-180.
210) RM., 5/149.
211) RM., 5/149.
212) Nahl, 36.
213) Zümer, 17.

İnsanları doğru yola sevketmek için gelen bütün peygamberlerin en fazla üzerinde durdukları meselelerden biri tâğuttan sakındırmak olmuştur: «Andolsun ki, biz her ümmete Allah'a kulluk edip, Tâğûta tapmaktan kaçınsınlar, diye (tebligat yapması için) bir peygamber göndermişizdir...» (214)

Tâğûttan sakınanlara da Allah Teâlâ müjdeler vermiştir: «Tâğûttan, ona tapmaktan kaçınıp da Allah'a yönelene (gelince) Onlar için de müjde vardır. O halde kullarımı müjdele.» (215) «...Artık kim şeytanı tanımayıp da Allah'a iman ederse o, muhakkak ki kopması (mümkün) olmayan en sağlam kulpa yapışmışdır...» (216)

Tâğût'un manasında ihtilaf etmişlerdir: Hz. Ömer, Hz. Hüseyin, Mücâhid, Şa'bî, Dahhâh, Katâde, Süddî gibi bazı kimseler: «Tağut, şeytandır.» demişler. Ebu'l-Aliyye gibi bazıları da «Tağut sihirbazdır.» demişler. Sa'id b. Cübeyr, İkrime, İbnü Cüreye ve Refî' gibi bazıları da «Tağut, şeytanların, kalblerine ve dillerine ilham getirdikleri kâhirlerdir.» demişlerdir. Câbir b. Abdullah bu manâda «Cüheyne kabilesinde, Eslem kabilesinde ve her bir kabilede bir tağut, yani bir kahin vardır.» demiştir. (217) Zamahşerî «Bu isim şeytandan başkasına ıtlak edilemez» demiştir. (218) Taberî'ye göre doğrusu «Tağut, Allah'a karşı tuğyan eden herşey ve Allah'dan başka tapılan herşeydir, ister insan, ister şeytan, ister put isterse daha

---

214) Bakara, 256.

215) Tab., 3/13; RM, 3/13.

216) RM., 23/252.

217) Tab., 3/13.

218) İ.K, 1/355.

başka birşey olsun. değişmez.» (219) Hz. Ömer'den şöyle rivayet vârid olmuştur: »Tağut, cahiliyye insanlarının puta tapma çeşidinden olan bütün kötülüklerine şâmildir.» (220). Alûsî : «O, sapıklığı sevkeden herşeydir.» der (221). İbnü Kesîr de Alûsî ve Taberî gibi, bütün toplananları söyler. (222)

Müşrikler, şeytana tanrılık mertebesi vererek Allah'la şeytanlar arasında bir neseb uydurdular: «Bir de onunla cinler arasında bir hısımlık uydurdular. Andolsun ki bizzat cinler dahi onların behemehal (cehenneme) ihzâren getirileceklerini (pek iyi) bilmişlerdir. Allah onların isnâd edegeldiklerinden yücedir, münezzehdir.» (223)

«Neseb» in manasında ve ne olduğunda ihtilaf edilmiştir: Bazıları «Allah düşmanları Allah ile iblis kardeştirler, diyorlardı ve bu şekilde bir hısımlık uydurmuşlardı.» diyorlar. Diğer bazı kimseler de: «Araplar Melekler Allah'ın kızlarıdır ve cinler de meleklerin zümresindendir. İblis meleklerin yaratıldığı şeyden yaratılmıştır.» diyorlardı. Ebû Bekir (r.a) -Öyle ise anneleri kimdir? diye sormuştu, onlar da- Melekler, cinlerin ileri gelenlerinin kızlarıdır. Cevabını vermişlerdi. Yahudiler de onlar gibi -Allah cinlerle evlendi onlardan melekler oldu (hâşâ). derlerdi. Ayetteki nesebden murad budur.» demişlerdir. (224) Alûsî, ayetteki cinden muradın şeytanlar olduğu kanaatın-

---

219) RM., 14/137.
220) İ.K., 1/355.
221) Saffat, 158/159
222) Tab., 23/69; İ.K., 6/39.
223) RM., 23/151
224) En'âm, 100.

dadır. Mücâhid ve İkrime «Cinnetten murad meleklerdir.» demişlerdir. (225)

Müşrikler Allah ile cinler arasında neseb uydurmakla da kalmamışlar cinleri Allah'a ortak tutmuşlardır: «Cinleri ona (Allah'a) ortak yapdılar. Halbuki bunları da o yaratmıştır. Bundan başka (ne dediklerini) bilmeden onun oğulları ve kızları olduğunu da uydurup söylediler. Onun zatı ise vasfede geldiklerinden çok uzaktır, çok yücedir.» (226)

Ayet, Allah ile beraber cinlere tapan müşriklere redd olarak gelmiştir. Eğer, müşrikler puta taptıkları halde nasıl cine taprlar? denirse şu cevap verilir: Onlar, şeytanların puta tapmaları hususundaki amirlerine iteat ederek puta taparlar. Şeytan onların bu tapışlarını süslü gösterir, dolayısıyla müşrikler şeytana tapmış olurlar. (227)

Müşriklerin, İblisi ve tâbilerini Allah'a ortak koşmaları sırf bu şekilde değildi. Cinlerin ulûhiyyet ve rablığa ortak olduklarına da inanıyorlardı. İbnü Abbas'dan nuzul sebebi olarak rivayet olunan şu haber bunu gösteriyor: «Ayet, 'İnsanları ve hayvanları Allah yarattı, fakat vahşî hayvanları, yılanları, akrebleri ve zararlı varlıkları İblis yarattı' diyen zındıklar hakkında nâzil olmuştur.» (228)

Allah Teâlâ müşriklerin bu sapıklıklarına Kehf suresinde cevap verir. İblis ve zürriyetinin (229) değil

---

225) İ.K., 3/71: RM., 7/214 , 7/241 ve 22/151 ve 23-40.

226) RM., 7/241.

227) Tab., 15/171: RM., 15/295.

228) Kehf, 51.

229) Sebe, 40-41.

yaratılışa ortak olmak, şâhid bile olamadıklarını bildirir: «Ben ne göklerin ve yerin yaratılışında, ne kendilerinin yaratılışında onları şâhid tutmadım. Sapdıranları da (hiçbir zaman yaradışta) yardımcı edinmiş değilim.» (230)

Kıyâmet günü, melekler de, birçok insanların cinlere taptıklarını söyleyeceklerdir. «Hatırla o günü ki (Allah) onların hepsini mahşerde toplayacak, sonra meleklere: — Bunlar mı size tapıyorlardı? diyecek. (Melekler de): — Seni tenzih ederiz, bizim yârimiz onlar değil sensin. Belki onlar cinlere tapıyorlardı ve çoğu onlara iman edicilerdi. diyecekler.» (231)

Resûlüllah (as)'dan bazı Kur'ân dinleyen cinlerin de itiraf ettikleri gibi bir takım kimseler cinlere sığınırlar. Demek, bu suretle onların azgınlıklarını (şımarıklıklarını) artırmışlar.» (232) İbnü Abbas'ın rivâyetine göre: «Câhiliyye çağında bir vadide geceleyen insanlar korktuklarından: — Ey bu vadinin azizi olan cin, emrindeki sefihlerin şerrinden sana sığınırım. diye yüksek sesle bağırırlardı. Bunu duyan cinlerin reisi böbürlenir ve cür'etlenirdi.» Bu arapların âdeti idi. (233). Ki bu bir nevî tapmadır.

Azgın şeytana itaat edenlere, Allah Teâlâ kıyâmet gününde, önceden verdiği emri hatırlatarak ayıplayacaktır. «Ey Adem oğulları, şeytana tapmayın çünkü o, sizin için (Rabbinizden) ayıran bir düşmandır, bana ibadet edin, işte en doğru yol budur, diye

---

230) Cin, 6

231) Tab., 29/68: .K., 7/131: RM., 29/85.

232) Yâsin, 60.

233) RM, 23/40

size emretmedim mi?» (234). Allah'ın hatırlattığı bu ahid (emir) için: «Resûlüllah (as)'ın lisanıyla olan ahidleşmedir.» diyenler, «Allah'ın ruhlar âleminde — Ben sizin rabbiniz değil miyim? diye yaptığı ahidleşmedir.» diyenler olmuş, «Allah'a ibâdeti emreden vahyin delillerinden ve aklın gücünden çıkan ahidleşmedir.» diyenler olmuştru. (235)

D) CİNLERİN KEHANET VE SİHİRLE ALAKALARI:

İnsanları bütün devirlerde az veya çok meşgul eedn sihir ve kehanetle cinlerin alakaları her zaman kabul edilmiştir, fakat bu kabul edişte ifrat ve tefritten kurtulmak umûmiyetle mümkün olmamıştır. İşin doğrusunu Kur'ân'dan anlamak en doğru yol olur.

A) CİNLER GAYBI BİLEBİLİRLER Mİ? CİNLERİN KEHÂNETLE ALÂKALARI

Gaybdan ve istikbalden haber verdiklerini iddiâ eden kimselere Kâhin denir. Kâhinlerin yaptıkları bu işe de kehânet denir. Kâhinlerin cinlerle çok sıkı münâsebetleri vardır. Kur'an bunu beyân eder: «(Ey müşrikler) şeytanların kimler üzerine indiğini size haber vereyim mi? ben. Onlar her günahkar yalancının tepesine inerler. Onlardır ki (şeytanlara) kulak verirler ve onların çoğu yalancıdırlar.» (236)

Kureyş müşrikleri cinlerle kahinler arasındaki bu yakınlığı biliyorlardı. Onun için Resûlullah (a.s) hakkında: «Muhammedin cin dostları var. O cinler,

---

234) Şu'arâ, 221-223.
235) RM., 19/132.
236) Şu'arâ, 210/212.

hakinlere haber verdikleri gibi Muhammede de gaybi bildiriyorlar.» demişlerdi. Allah onların bu iddiâlarına red olarak (237) «O kur'anı şeytanlar indirmedi. Bu onlara hem yakışmaz, hem onlar (buna esasen) güç yetiremezler. Şüphe yok ki onlar (meleklerin sözünü) işitmekten katî surette azledilmişlerdir.» (238)

Kur'an'da hicr, Saffât ve Mülk surelerinde semânın şeytanlara karşı muhafaza edildiği onların dostları kâhinlere semâdan haber çalmaktan men olundukları beyân olunmaktadır: «Andolsun, biz gökten burçlar yapmış, onları (ibretle) temâşâ edenler için süslemişizdir. Biz onları taşlanan (sürülen, koğulan) her şeytandan koruduk. Ancak kulak hırsızlığı eden (şeytan vardır ki onun ardından da (bakanların) apaçık (gördüğü) bir ateş parçası düşmektedir.» (239). «Hakikat biz (size en yakın göğü bir zinetle yıldızlarla (donatıp) süsledik. (Onu iteatten çıkan) her mütemerrid şeytandan koruduk ki onlar Mele-i A'lâ'ya kulak verip dinleyemezler, her yandan koğularak atılırlar. Onlar için (ahirette de) ardı arası kesilmeyen bir azab vardır. Meğer ki (içlerinden) bir çalıp çarpanı olsun. Fakat onu da delip geçen bir alev takîb etmiştir.» (240) «Andolsun ki biz yere en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara da atış yapdık ve onlara çılgın ateş azabı hazırladık.» (241)

İbnü Abbas şöyle demiştir: «Şeytanlar haber çalmak için fevç fevç göğe yükselirler. Mütemerrid olan

---

237) Hicr, 16-18.

238) Sâffât, 6-10.

239) Mülk, 5.

240) Tab., 14/11.

241) R.M., 14/23.

şeytan gurubundan ayrılarak daha yükseklere çıkar. Ona şihab atılır, atılan şihab ya alnına ya böğrüne ya Allah'ın dilediği başka bir yanına isabet eder ve onu yakar. Yana yana arkadaşlarının yanına gelir ve çaldığı haberi onlara bildirir. Onlar da kahin kardeşlerine gider gökten çalınan habere kat kat yalanlar katarak ona bildiriler. O kahin o haberleri halka bildirdiğinde içindeki doğrusuna şahid olan halk o doğru ile beraber şeytanın getirdiği birçok yalanı da doğrular (Kahinin her söylediğini doğru sanır). (242)

İbnü Abbas'dan gelen bir başka rivayete göre: «Şeytanlar, meleklerden gizlice birşeyler dinlemek için birbirlerinin sırtlarına binerek dünyâ semâsına kadar yükselirler...» (243)

Sahîheyn'de Hz. Aişe'den gelen bin rivayette: «Bazı kimseler Resûlullah (a.s)'a kahinlerden sordular. Resûlullah (a.s) : -Onlar hiçbirşey değildirler. buyurdu. 'Fakat Yâ Resûlullah, bazan birşey haber veriyorlar, dedikleri gibi çıkıyor, dediler. Resûlullah (a.s) şu cevabı verdi : -O doğru çıkan cinnin yüzlerce yalanla beraber (kahin) dostuna fısıldadığı şeydir.» (244)

Buharî'de Hz. Aişe'den gelen bir başka rivayette de Resûlullah (a.s) şöyle buyurmuştur: «Melekler buluta inerler de gökte kazâ ve hükmolunan (istikbâle ait) bazı şeyleri (kendi aralarında) görüşürler. Bu sırada şeytanlar (bu havadisi) kulak hırsızlığı yaparlar. (İşittiklerini de) kahinlere gizlice ulaştırırlar. Bu

---

242) **Buhâri, 3/12, Müslim, 4/1750.**

243) **Buharâ 3/12.**

244) **Buhari, 3/92.**

haberlerle beraber yüz(lerce) yalan da kendiliklerinden uydururlar.» (245)

Yine Buhârî'de Ebû Hureyre'den rivayet olunan uzunca bir hadiste Resûlullah (a.s) şeytanlarla Kâhinlerin durumunu şöyle beyan eder: «Cenâb-ı Hak gökteki meleklere bir emrin infaz olunması için hükmettiği zaman Allah Teâlâ'nın - düz bir taş üstünde (hareket ettirilen zincir (sesi) gibi (mehâbetli) olanbu ilâhî hükme melekler tamâmıyla inkıyad ederek (korkuyla) kanadlarını birbirine vururlar. Gönüllerinden bu korku gidince de melekler, Cebrâil ve Mikâil gibi mukarrebîn meleklerine -Rabbınız ne söyledi? diye sorarlar. Mukarrebîn melekleri -Allah'ın söylediği hak sözdür, diye Allah'ın hüküm ve takdirini bildirirler ve: Allah yücedir. Allah büyüktür, derler. Bu suretle kulak hırsızı şeytanlar Allah'ın o emir ve takdirini işitirler. O sırada kulak hırsızı şeytanlar (yerden göğe kadar) birbirlerinin üstünde (zincirleme) dizilmiş (ve kulak hırsızlığına hazırlanmış) bulunurlar. Şeytanlar bu vaziyette iken bazan meleklerin muhaveresini işiten en üstdeki şeytana bir ateş parçası yetişip altındaki şeytana o haberi işittirmeden onu yakar. Bazan da ateş erişmeyip altındaki şeytana haberi verir. O da altındakine vererek bu suretle haber tâ yere kadar ulaşır ve sâhirin ağzına verilir. Şimdi sâhir o haberle beraber yüz yalan uydurup (halka söyler) ve emr-i ilâhî yer yüzünde tahakkuk edince sâhir doğru çıkmış olur, ve ondan bu haberi işiten halka -Nasıl size vaktiyle şöyle şöyle olacak diye bunları birer birer haber vermedim mi? Gör-

---

245) Tab., 23/25.

dünüz ya sâhirin göktüzünden işittim dediği sözünü hak ve doğru buluyoruz, derler.» (246)

İbn-ü Abbas'la beraber bir gurup sahabeden rivayet olunan haberde şöyle gelmiştir: «Bir gece Resûlullah (a.s) ile oturuyorduk birden kayan bir yıldıza şâhid olduk. Resûlullah -Şu kayan yıldız hakkında ne diyorsunuz? diye sordu. -Ya bir çocuk doğdu veya bir kimse öldü. Bir mülk doğdu veyâ bir mülk doğdu. O yıldız onun için kaydı. dedik. Resûlullah (as): -Öyle zannettiğini gibi değil. Fakat, Allah semâya bir şey hükmettiği zaman Arşı yüklenen melekler tesbih ederler, onların tesbihine karşılık altlarındaki melekler de tesbih ederler. Böyle semâ meleklerinin tesbihine kadar sürer. Semâ melekleri bir üstlerindeki meleklere: -Niçin tesbih ettiniz? diye sorarlar. Onlar -Bilmiyoruz, yalnız bir üstümüzdeki meleklerin tesbihini işittik biz de tesbih ettik. Fakat onlara bunu soracağız, derler. Bu konuşma arş meleklerine gelene kadar devam eder. Arşı yüklenen melekler: Allah Teâlâ şöyle şöyle hükmetti diye altlarındaki meleklere haber veirrler. Bu haber veriş sıra ile dünyâ seması meleklerine kadar ulaşır. Cinler, işte dünya seması meleklerine söylenirken kulak hırsızlığı yaparlar ve çaldıkları habere vehimler katarak insanlardan dostlarına ulaştırırlar. O insanlar da bunu haber verirler. Bazısı doğru bazısı yalandır. Cinler şihabla vurulana kadar buna devam ederler (o kayan yıldız cinne atılan şihabtır.)» (247)

Bu habere göre, kahinler söylediklerinin çoğunda yalancıdırlar. Ayette de geçen «Çoğunun yalancı» ol-

---

246) RM., 19/139-140.

247) Mukaddime, I/244-250.

ması, «sözler» yönündendir. «Kahinler» ciheti ile değildir. Öyle kabul edilmemiş olsa, bunun neticesinde bazı kahinlerin doğru sözlü olması manası çıkar ki bu yanlış olur.

Kahinlerin sözlerinin çoğunun niçin yalan olduğunda ihtilaf vardır. Denildi ki «Bu durum Resulullah (as)'ın peygamberliğinden sonra olmuştur. Bi'setten sonra şeytanlar gökten men olunmuşlardı. Bi'setten önce ise şeytanlar, meleklere haber verilen gayibyyatı bütün işitebiliyorlardı. Çünkü o zaman gökten haber dinlemelerine manî olunmuyordu. Fakat o zaman da muhtemelen ya kahinlerin anlayış hatalarından ya da şeytanların meleklerden işittiklerini hatalı anlayıp aktarmalarından dolayı gaybden haber olarak verilenlerin çoğu, ayetde ifade olunduğu gibi, yalan oluyordu. «Şu da varki bi'setten sonra, şeytanların gökten çaldıkları haberleri kahinlere ulaştırabildikleri herkesin kabul ettiği bir görüş değildir. (248) Az sonra göreceğimiz gibi bi'setten önce de şeytanların gayba dair her haberi öğrenemediklerini bildiren âlimler de vardır.

İbnu Haldun «Mukaddime» de kehânetin, kâhinin şahsî hususiyetleriyle alakasından bahseder. (249)

Şeytanlardan, gökten az bir parça haber çalanın çaldığı haberi dostlarına ulaştırmadan hayatını kaybettiğini iddiâ edenler vardır. Sâffât suresindeki «Fakat onu da delip geçen bir alev takîyb eder.» ayetini buna delil göstermişlerdir. Ama, ayetteki şihâbın (alevin) o şeytanları sağ bırakmaması pek kabul edilmemiştir. Delip geçen şihabın şeytanı öldürmesi muh-

---

248) RM., 19/141.,
249) Tab., 23/26

temel olduğu gibi, bunun kovmak ve zorlamak için olması da en az o kadar muhtemeldir. Rivayetler de şeytanların sağ kaldıklarını göstermektedir. Açıktır ki, ayetlerin zahiri, şeytanların kıyamete kadar kesinlikle gökten men olunduklarını gösterir. Resûlullah'ın doğumundan önce de durum bu idi. Yalnız, Resûlullah (a.s)'ın doğumdan sonra bu iş şiddetlenmiştir. (250) Zühri «Cahiliyye çağında da yıldızlar kayardı. Resûlullah (a.s)'a peygamberlik geldiği zaman bu çok artmıştır.» der (251) İbnü Abbas da şunu demiştir: «Şeytanlar İsâ (a.s) doğana kadar gökten kovalanmıyorlardı. O doğunca sadece üç semadan koğuldular. Resûlullah (a.s) doğunca da bütün semâlardan men olundular.» (252)

Şihabın şeytanı kovalamasının mahiyetinde alimlerin ihtilafı olmuştur. Hasan Basrî de içlerinde bulunduğu bir gurup alim «Şihab kovaladığı şeytanı öldürür.» demişlerdir. (253) İbnü Abbas «Şihab kovaladığı şeytanı yakar, yaralar ve sakat eder.» demiştir ki bu görüşte olanlar çoktur. (254)

«Şihab» aslında yanan ateşten yayılan ışıktır. Ayetteki «Şihab» dan kasıd ise havada kayan, yıldız gibi görünen şeydir. Şihab, gökleri süsleyen yıldızların bizzat kendisi değildir. Çünkü yıldız yerinden düşmez. Öyle olsaydı semânın süsü bozulurdu. Sonra, eğer gökten haber çalmaya uğraşan şeytanlar yıldızlarla kovalansaydı, dünyadan daha büyük olan yıl-

---

250) RM, 14/28.
251) RM., 14/23.
252) Tab.,14/11. RM.,14/23.
253) RM, 23/81.
254) RM., 14/23.
255) RM., 14/23-25.

dızların dünyaya düşmesi ve yerin yıldız parçalarıyla kaplanması gerekirdi. Böyle olmadığını müşâhede etmekteyiz. (255)

Bazı kimseler de: «Şihab, isabet eden şeytanlardan denize düşen timsah olur.» demişlerdir ki bu söz kıymet ifade etmez. (256)

Alûsî Râzî'den naklen bazı suallerin cevabını vermiş: «Nasıl olur da şeytanlar, kendilerinin binlercisinin, haber çalma uğruna şihablarla yandıklarını gördükleri halde bu işten imtinâ etmezler, diyenlere cevaben -Kader gelince göz görmez. Allah onlardan bir kısmının azgınlıkları ve sapkınlıkları yüzünden yanmalarını takdir etmişse o mutlaka olacaktır, denilir... Şeytanlar nasıl olur da ayette -Gözünü semâya çevir, hiç bir gedik görebiliyormusun? (mülk-5) diye bildirildiği halde, beşyüz senelik mesafeyi geçip semâya nüfûz edebiliyorlar? O zaman ayetin aksine semanın futurlu olması gerekmez mi? diyenlere: -Beşyüz senelik uzaklık yerle semâ arasındadır. Feleğin tavanı ise bu kadar mesafe değildir, denilir... Şeytanlar ateşten yaratılmıştır. Şihab da ateşdir. Ateşle ateşi koymak nasıl olur, mümkünmüdür. Olsa olsa böyle o şeytan ateş şihabla takviye edilmiş olur..? diyenlere: -Ateşden daha kuvvetli ateş vardır. Daha kuvvetli olan daha az kuvvetli ateşi yokeder. denir... Eğer şeytanlar gayb haberlerini kahinlere aktarıyorlarsa, niçin müslümanların sırlarını kâfirlere (müslümanlara onlar vasıtasıyla zarar vermek gayesiyle) ulaştırmıyorlar? diyenlere: -Onları gökten bir parça da olsa haber çalmaya Allah muktedir kılmaktadır. Mü-

---

256) R.M., 29/9.

minlerin sırlarını kafirlere ulaştırmaktan onları aciz bırakan da Allah'dır, denilebilir. (257)

Selef bu hususlarda birşey söylememiştir. (258)

Şeytanlar bu dünyada böyle şihablarla cezalandırıldıkları gibi ahirette de çılgın ve alevli ateş azabına çaptırılacaklardır. (259)

Resûlullah'ı Kur'an okurken dinleyen cin taifesi şu itirafda bulunmuştu: «Biz ciddî bir şekilde göğe erişmek istedik, fakat onu sert bekcilerle ve (yakıcı) şihablarla doldurulmuş bulduk. Halbuki hakiykaten biz (bundan evvel haber) dinlemek için bazı kısımlarında oturacak yerler (bulup) oturuyorduk. Fakat şimdi kim dinleyecek olursa kendisini gözetip duran bir şihab (karşısında) bulunuyor. Doğrusu biz, yerdeki kişilere şer mi murad ediliyor, yoksa Rableri onlar için bir hayır mı irade ediyor, bilmiyoruz.» (260)

İbnü Zeyd'den rivayet olunduğuna göre: «Semaya haber hırsızlığına giden cinler, semânın bekcilerle dolu olduğunu görünce geri dönüp İblise: -Semâ'dan kesinlikle men olunduk, dediler. İblis onlara, -Semanın bu şekilde muhafazası ancak iki şeyden biri sebebiyle olur. Ya Allah'ın yeryüzündekilere azab murad etmesi veya sâlih salih ve yol gösterici bir peygamberin gelmesi sebebiyle olur.» dedi. Cinler o zaman, ayette geldiği gibi derler. (261)

---

257) RM.29/10

258) Cin, 8-10.

259) Tab., 26/20 ve 29/70.

260) İ.K., 7/133.

261) Müslim, Tirmizî, 5/453 Nesâî, 2/158.

Cinler'in «Şer mi murad ediliyor.» diye meçhul fiil ifade etmeleri ifadedeki edeblerindendir. Şerden bahsederken onu failinden gayrına, hayırdan bahsederken Allah'a izafe ediyorlardı. (262)

Burada Kur'an'da beyan edildiği üzere gaybı Allah'dan başka kimsenin bilemiyeceğini hatırlamak gerekir. Bilinebilenler Allah'ın müsadesi ile olmaktadır.

b) CİNLERİN SİHİRLE ALAKALARI

Kura'n'da Resûlullah (a.s) 'ın şahsında bütün müminlere bazı şerlerden Allah'a sığınmaları emredilir. Müslim, Nesâî ve Tirmizî'nin rivayet ettikleri hadislerde Resûlullah (a.s) 'ın «Bu gece bana, daha öncekilere hiç benzemeyen ayetler nazil oldu.» (263) diye belirttiği surede Allah Teâlâ buyuruyor ki : De ki Sabahın Rabbine sığınırım, yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöküp basdığı zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfüren (nefes) lerin şerrinden ve hased edenin, hasedi (ni beli) ettiği zaman şerrinden...» (264). Sığınılan şerlerden biri de «Sinir yapmak için ip düğümlerine üfleyen sihirbazların şerri» (265) dir.

Bu ve bundan sonraki surenin nuzul sebebi yahudilerin Resûlullah (a.s.)'a sihir yapmaları idi (266). Nesâî ve İmüm-ı Ahmed'in Zeyd b. Erkâm'dan rivayet ettiklerine göre: «Bir yahudi Resûlullah (a.s)'a sihir yapmıştı. O bundan dolayı günlerce rahatsızlık

---

262) Felak, 1-5.

263) Tab., 30/227: İ.K., 7/42: RM30 282.

264) RM., 30/278

265) Nesâî, 7/113.

266) Buhârî, 2/144.

geçirdi. Sonra Cebrâil gelip: -Bir yahudi sana sihir yaptı ve seni büyülemek için ipe düğümler attı, o ip falan kuyudadır. Oraya bir adam göndertip o ipi kuyudan getirsinler. dedi. Resûlullah (a.s) öyle yapdı, sonra ipteki düğümleri çözdü. Resûlullah (a.s) bağdan kurtulmuş gibi ayağa kalktı. Bunu o yahudiye ne söyledi ne yüz ifadesiyle belirtti.» (267)

Buhârî'nin Hz. Aişe'den rivayet ettiği hadiste: «Resûlullah (a.s)'a sihir yapılmıştı. Öyle olmuştu ki hanımlarına yaklaşmadığı halde yaklaştığını zannediyordu (Sufyân b. Uyeyne'nin dediğine göre bu sihrin en tesirli şekliydi.) Resûlullah buyurdu ki: -Yâ Aişe, biliyormusun, Allah, öğrenmek istediğim şeyi bana bildirdi. İki adam geldi biri baş ucuma biri ayak ucuma oturdular. Başımdaki diğerine sordu: -Bu kişiye ne olmuş? diye, öbürü: -Sihirlenmiş, dedi. O yine -Ona kim sihir yapmış, diye sordu. Diğeri: -Yahudilerin Benû Zerîk kabilesinden münafık Lebîd b. A'sâın isimli adam dedi. -Ne üzerine yapmış? dedi. -Tarak ve saç tarantısına yaptı. cevabını verdi. O diğeri yine sordu -Nerede?.. -Zervan kuyusunda taşın altında. cevabını verdi...» (268)

Bu rivayetlerden görüyoruz ki bir büyü gerçeği var. İbnu Haldun «Mukaddime» de sihrin hakikat ve keyfiyetinden uzun uzun bahseder. (269) Ahmed Hulûsî de kitabında Büyü nedir? diye açtığı kısımda, sihrin özünün cinlere dayandığını ve bunu bugünkü bilinen bazı ilmî hakikatlarle izahının mümkün olduğunu anlatır. (270)

---

269) Bakara, 101-102.
270) Tab., 1/352; İ K., 1/324; RM., 1/33[illegible]
267) Mukaddime, 3/1-18.
368) Ruh-İnsan-Cin, 139.

Bakara suresinde sihrin şeytanlarla alakası ve bilhassa yahudilerin bununla meşgul oldukları bildirilir: «Onlara ne zaman Allah katından - nezdlerindeki (kitabı) tasdik edici (ve doğrultucu) - bir peygamber geldiyse kendilerine kitap verilen (o kimse) lerden bir gürüh sanki onlar (hakikatı) bilmiyorlarmış gibi Allah'ın kitabını sırtlarını arkasına atmış (ondan yüz çevirmiş) dir. Şeytanların, süleymanın mülk (ü saltanat ve nübüvvetin) in aleyhine uydurup ta'kib ettikleri şeylere (yalanlara) uydular. Halbuki Süleyman asla kafir olmadı, fakat şeytanlar kafirdirler ki insanlara sihri (büyücülüğü) ve Babil'deki iki meleğe, Harut ve Marut'a indirilen şeyleri öğretiyorlardı.» (271)

Ayette bildirilen gürüh «Resûlullah zamanındaki bir kısım alim yahudilerdir. Bunlar Süleyman (a.s) zamanındaki yahudilerdir diye zannedenler olmuşsa da pek doğru değildir. (272)

Yahudiler, kitabları Tevrat'ta Resûlullah (as)'ın geleceğinin müjdelendiğini görmüşlerdi. Onlar, Resûlullah (a.s)'a bu Tevrat'la muhalefet ediyorlardı. Tevratı ileri sürdüklerinde hep mağlup oluyorlardı. Çünkü Tevrat Kur'ân'a muvafık geliyordu. Bundan dolayı Tevratı, sanki ondakileri bilmiyorlarmış gibi arkalarına atıp sihir ile Resûlüllah (as) a karşı mücâdele ediyorlardı. (273)

«Sihir» aslında üçüncü bab'dan masdardır. Sebebi gizli ve lâtif olan şey için kullanılır. Bundan murad, harikulâde olmadığı halde, harikulâde gibi acâ-

---

271) Tab., 1/352-353; İ K., 1/234.

272) RM., 1/338-339; Hak Dini Kur'an Dili, 1/441-445.

273) Hak Dini Kur'an Dili, 1/445.

ib bir şeydir. Sihirde de eğitim câridir. Sihri elde etmek için, kötülükleri işleyerek şeytana yanaşmaktan yardım umulur, şirk ifade eden sözler söylenir, şeytan öğülür, yıldıza tapmak gibi şeyler yapılır. Benzeri kötülüklerle, şeytana, pislikte, fenâlıkta ve şerde uygun olan kişi şeytanın yardımını temin eder. Şeytan ancak sözü, işi ve inanışı kendine uygun olanlara yardım eder. Bu durum ile sihirbaz Nebî ve velîden ayrılır... Sihrin birçok çeşidleri vardır. (274)

Sihrin çeşidleri iki kısma ayrılır. Bir kısmı sırf yalan ve aldatma üzerine binâ edilenlerdir. Diğerleri az çok bazı hakikatlarla karışık olanlardır. Sihir hayali hakikat zannettirecek bir vechile beşer ruhu üzerinde aldatıcı bir tesir icrâ eder. Fakat her sihrin hakikî tesirden büsbütün uzak olduğu iddiâ edilmemelidir. Yukarıdaki ayette buna işaret vardır. Ayette görüldüğü gibi şeytanlar sırf kendi uydurdukları sihri insanlara öğretiyor değillerdi. İki meleğe gönderilen sihri de öğretiyorlardı. Onun için biraz hakikat payı var. (275)

Mûtezile ile Ehli sünnetten Ebû Câfer el-İstırâbâzî, sihrin hakikatı olmadığı, onun bir aldatma olduğu görüşündedirler. Mûtezile, sihirbazın bazı şeylere muktedir olduğunu iddiâ edenleri de küfürle itham eder: «Böyle kabul edilse peygamberlik yolunun tıkanması gerekirdi.» demişlerdir. Bazı muhakkikler, buna karşı, sihirle mûcizenin farkını beyan etmişlerdir. Mucize, sihrin aksine bir meydan okuyuş içindedir. Peygamberlik iddiâsında bulunan yalancı meydan okuyamaz. Sihir öyle değildir. (276)

---

274) R.M., 1/339.

275) R.M., 1/339.

276) Tab., 1/354-357; İ.K., 1/234-236.

Sihrin tatbikinin küfür kabul edilmesi yaygındır. Hatta Taftazanî: «Bu hususta aksi iddiâ edilemez.» demiştir. (277) Şeytanlar ekseriyetin küfür damgasını vurduğu sihri Süleyman (as)a bulaştırmak istemişlerdir. Bu hususta birçok rivâyetler vardır. Bu rivâyetlerin isrâilî olma ihtimali büyüktür. Onun için biz onları almadık. (278)

Allah Teâlâ, yahudilerin iddiâ ettiğinin aksine, Süleyman (as)a rüzgarla beraber cinleri de musahhar kılmıştı, yoksa onun sihirle alakası yoktu: «Süleyma'a şiddetle esen rüzgarı (müsahhar kıldık ki,) bu kendisini içerisinde (feyz-ü) bereket verdiğimiz yere onun emriyle akar götürürdü. Biz herşeyi bilenlerin. Şeytanlardan onun için denize dalan ve bundan başka iş (ler) görecek olan kimseleri de (teshîr) etdik. Biz onların nigehbânıydık.» (279)

Şeytanlar, akıl sahibi varlıklar olup lâtif ateşten yaratılmışlardır. Lâtif cisim sahibi varlıkların, âyette bildirilen meşakkatli işlere güç yetirmeleri uzak bir ihtimal değildir. Meselâ, Rüzgâr da lâtiftir ama en ağır cisimleri yerinden oynatabilir. (280)

Sonra, Allah Teâlâ, bu cinleri, kötülüğe tevessül etmemeleri için, Süleyman (as)ın eline ve hükmü altına vermişti. Bu sayede hiçbiri ne Süleyman (as)a saldırmaya, ne onun emrinden uzaklaşmaya cesaret edemiyordu. Süleyman (as) onlardan dilediğini serbest çalıştırıyor, dilediğini habs ediyordu. (281) «Şeytanları (onlardan) her binâ ustasını, her dalgıcı, (yi-

---

277) Enbiyâ, 81-82.
278) RM., 17/79
279) İ.K., 4/579.
280) Sâd, 36-38
281) RM., 23/203.

ne onlardan) bukağılarla bağlanmış olan diğerlerini de (emrine râm ettik.)» (282)

Süleyman (as) bazılarına göre denizden ilk inci çıkarttırandır. Dalgıç cinler vasıtasıyla süs olacak şeyleri (283), incileri, cevherleri ve ancak denizde bulunabilecek nefis şeyleri (284) çıkarttırırdı.

El-Hafâcî'ye göre: «Ayet, Süleyman (as)'a râm edilen şeytanların iki kısım olduklarını ifade eder. Bir kısmı, Süleyman (as)'ın çeşitli işlerde çalıştırdığı şeytanlar, bir kısmı da birbirlerine zincirlerle, şerlerine mânî olmak için bağlanmış azğın şeytanlardır. (285) Bunlar, iş ve binâ yapmaktan çekinen âsî şeytanlardır. (286) Birinci kısım O'nun istediğini yaparlardı: «Önünde Rabbinin izniyle iş gören bazı cinler de vardı. İçlerinden kimi bizim emrimizden ayrılıp saparsa ona çılgın azabdan tatdırırdık. O, kalalardan, heykellerden, büyük havuzlar gibi çanaklardan, sabıt sabıt kazanlardan ne dilerse kendisine yaparlardı...» (287)

Ayette de geçtiği gibi iteat etmeyenler ekserî müfessirlere göre, ahirette de cehennem azabına müstehak olurlar. (288) Bazı rivayetlere göre, Süleyman (as) kendisine karşı gelen cinleri yakardı. Ateşten yaratılan cinlerin ateşte yanması imkânsız değildir. Çünkü cinlerin bütünü ateş değil, onu meydana getiren unsurlardan en fazla nisbetle olanı ateşdir. (289)

---

282) İ.K., 6/66
283) RM., 23/203.
284) İ K., 6/66.
285) Sebe, 12-13.
286) Tab ,22/48: RM., 22/118.
287) RM., 22/118.
288) Tab., 22/48-49: RM., 22/118.
289) Tab. 22/49

Cinler Süleyman (as)'a mihrablar yapıyorlardı. Mihrab mescidlerin, evlerin ve namazgahların giriş yeridir. Bundan murad, saraylar (İbnü Zeyde göre..) meskenler, (Mücâhide göre) mescidlerdir. (290)

Hem bu cinler O'na ağaçtan, camdan (291) ve mermerlerden heykeler yaparlardı. Dahhâk, hayvan heykelleri; Zamahşerî, meleklerin, peygamberlerin ve sâlih kimselerin resimlerini yaptıklarını ve bu resimleri, insanlar görsünler de onlar gibi ibadet etmeye uğraşsınlar diye, ibâdethanelere asarlardı diye söylemiştir. (292).

Ayetin metninde geçen «Temâsil (heykeller)»in, kurt gibi zararlı hayvanların, zararlarından korunulan, büyülü resimlerin olduğu söylenmiştir. Bir de, dinimizde câiz olduğu gibi, ağaç ve başsız hayvan resimleri olduğu da söylenmiştir. (293)

Cinlerin, Süleyman (as)'a yaptıkları kazanlar dağlar kadar büyüktü. (Bundan murad, kazanların fevkalâde büyük olduğunu ifade olsa gerek, Allahu a'lem). Ve yerinden oynamazdı. (294).

Süleyman (as)'a müsahhar kılınan cinler O'nun ölümünü anlayamamışlardı. Böylece de onların gaybı bilmedikleri ortaya çıkmıştı: «Sonra biz ona ölüm hükmünü infaz edince de (dayandığı) asasını yemekte olan ağaç kurdundan başka birşey onun ölümünü onlara göstermedi. Bu suretle yere kapanıp yıkıldığı zaman besbelli oldu ki eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı öyle horlayıcı bir azab içinde kalıp durmazlardı.» (295).

---

290) RM., 22/118.
291) RM., 22/119.
292) Tab., 22/49; RM., 22/119
293) Sebe., 14.
294) Neml, 17.
295) Neml, 38-39.

Allah cinleri Süleyman (as)'a öyle musahhar kılmıştı ki, onlardan ordular bile topluyordu: «Süleymanın cinlerden, insanlardan, kuşlardan orduları toplandı. İşte bütün bunlar (onun etrafında) zapt ve idare ediyorlardı.» (296).

Ordusunun içinde ifrit cinler vardı: «(Süleyman) dedi: — Ey ileri gelenler onun (Belkıs'ın) tahtını, kendilerinin bana müslüman olarak gelmelerinden evvel, hanginiz bana getirir. Cinden bir ifrit: — Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Ben buna karşı herhalde güvenilecek bir kuvvete mâlikim. dedi...» (297).

Cubbâî, İbnü İshak ve İbnü Vehb ayette geçen ifrit cinnin isminin «Kûzen» olduğunu söylemişlerdi. (298). Cinlerin bu dâhî reisi, Sebe' melikesinin tahtındaki cevherleri, hiçbir şeyine ihanet etmeden getireceğine teminat veriyordu. (299). Ebû Sâlih'e göre: «O âdetâ dağ gibi idi.» (300).

E — CİNLER VE KUR'AN-I KERİM

a) Cinlerin Mükellefiyetleri ve Resûlüllah (as)'dan Kur'ân Dinlemeleri :

Allah Teâlâ, şu ayette, cinleri niçin yarattığını bildirmiştir: «Ben cinleri de insanları da (başka bir hikmete binâen değil) ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.» (301).

Ayetin tefsirinde ihtilâf olunmuştu «Bazıları ayeti şöyle anlamışlardır: Cinlerin ve insanların sa'îd

---

296) Tab., 19/102.
297) Tab., 19/101-102; İ.K., 5/235.
298) İ K., 5/235.
299) Zâriyât, 56-57.
300) Tab., 27/8.
301) İ.K , 6/425.

olanlarını bana ibadet etmeleri için, şâkî olanlarını da bana karşı günâh işlemeleri için yarattım.» Diğerleri de şöyle anlamışlardır: «Cinleri ve insanları emrimi tutsunlar, ibâdet etsinler, diye yarattım.» Doğrusu bu son anlayıştır. Zeyd b. Eslem de: «Allah cinleri ve insanları şâkîlik ve sa'îdlik üzere yaratmıştır.» demiştir (302). Dahhâk'a göre ayetteki cinlerden murad, mü'min olan cinlerdir. (303). Cinler insanlardan önce yaratıldığı için âyette de önce yaratılmış oluşları gibi önce anılmışlardır. (304)

Bu âyete göre, cinler de insanlar gibi ibadetle mükelleftirler. Bilindiği üzere teklîf akıl ve şuur sahibi varlıklara yapılır: «Cinler de akıl ve şuur sahibidirler. Cin suresindeki âyetlerde onların sözleri naklolunurken, «Dediler, imân ettik, şirk koşmayız.» gibi ifadelere rastlarız. Halbuki, söylemek, iman etmek, Allah'a şerik koşmamak vb. ancak konuşan düşünen ve idrak eden mahlukların işidir. Demek oluyor ki, bütün bunlar cinlerde var.» (305). Öyle ise onlar da mükelleftirler. Nitekim Allah kıyâmet günü insan kâfirlerle beraber cin kafirlerini de hesaba çekeriken gönderdiği peygamberleri hatırlayacaktır: «Ey cin ve ins cemaatı, içinizden size ayetlerimi nakleder, bugününüzün gelip çatacağını inzar ile haber verir peygamberler gelmedi mi size?. -Ey Rabbimiz, diyecekler, nefislerimize karşı şahidlik ederiz..» (306)

Müfessirler bu ayet sebebiyle, cinlerden peygamber gelmemesi mevzuunda ihtilaf ettiler. Bazıları :

---

302) RM., 27/29.
303) Dînî ve İlmî İncelemeler, 133.
304) En'âm, 130.
305) Tab., 8/28: RM, 8/28; İ.K., 3/102.
306) Cin, 1-5.

«İnsanlara insan peygamberler gönderildiği gibi cinlere de cin peygamberler gelmiştir.» demişlerdir. Dahhâk bu görüştedir. Diğer bazıları ise «Cinlere kendi cinslerinden, kesinlikle, peygamber gelmemiştir. Peygamberler ancak insanlardan gelmiştir. Cinlerden olan «Resuller» den murad «İnsanlardan olan peygamberlerin vazifelendirmiş olduğu cin elçilerdir. O cinler peygamberlerin, kavimlerine gönderdiği korkutuculardır.» demişlerdir. İbnü Abbas bu görüştedir. Meşhur olan da bu görüştür. (307)

Cinler insanlara gelen peygamberlere iteatle mükellef oldukları için son peygamber Hz. Muhammed (as)'a gelip, O'nun Allah'dan getirdiği Kur'an'ı dinlemişler ve imân etmişlerdir: «(Habibim) de ki: -Bana şu hakikatlar vahyolunmuştur. Cinden bir gürüh (benim Kur'an okuyuşumu) dinlemiş de şöyle söylemişler: -Biz hakıykî hayranlık veren bir kur'an dinledik...» (308)

İbnü Abbas'ın rivayetine göre: «Rasûlullah (as) ne bizzat cinlere kur'an okudu, ne de onları gördü. Bir kısım ashabıyla Ukâz panayırına doğru gidiyordu. (O zamanlarda) şeytanlarla gök haberleri arasına engel konmuştu. Gökten haber çalmaya kalkan şeytanlar üzerine şihablar gönderiliyordu. Bunun üzerine şeytanlar kavimlerine döndüler. Kavimleri, onlara, -Ne yaptınız? dediler. Onlar da- Gök haberleriyle aramıza perde gerildi, üzerimize şihablar gönderildi. dediler, Kavimleri -Bunun sebebi olsa olsa yeni meydana gelen bir durumdur. dediler. Şeytanlara -Yeryüzünün doğuşunu, batısını dolaşarak bu

---

307) Tab., 29/64: Cinlerin Esrârı, 62.

308) Tab , 26/20: Cinlerin Esrarı, 64.

meydana gelen şeyi aramaya koyulun diye emir verildi. Onlarda doğu-batı aranmaya başladılar. İçlerinden bir gurup Resûlullah (as)'ın bulunduğu Tihame'deki Nahle mevkiinde, 'Ukaz'a doğru yönelmiş olan Resûlullah (as)'ı ashabıyla sabah namazı kılarken buldular. Resûlullah (as)'ın (namazda) okuduğu Kur'an'ı duyunca durup dinlediler ve: -Vallahî, gökten haber çalmamıza engel olan ancak budur. dediler. Kavimlerine dönünce de: -Ey kavmimiz, biz hakıykaten hayranlık veren bir Kur'an dinledik, demişlerdir...» (309)

İbnü Abbas'dan diğer bir rivayette: «İsâ (as)'la Muhammed (as) arasındaki fetret devrinde semâ muhafaza edilmiyordu. Bi'set ile şeytanlar semâdan men' olundular. İblis bunun sebebini aramaları için cinleri bölük bölük yeryüzüne dağıttı. Yemen'deki Nusaybin cinlerinden bir gurup Nebî (as)'a tesadüf ettiler. Kur'an'ı işittiler, birbirlerini susturarak dinlediler. İman edip kavimlerine döndüler. Resûlullah (as)'ın bundan ancak yukardaki ayet gelince haberi oldu...» (310) Diğer rivayetlere göre bu cinler Diyâr-ı Bekr'in Şam'a yakın bir köyü olan Nusaybin cinleri idiler. Diyâr-ı Bekr'in Musul'a yakın Ninova köyünden oldukları ve bunların en kalabalık cin kavmi oldukları, İblis'in ordusunun çoğunun bunlardan olduğu da söylenmiştir. (311)

Ömer Rızâ Doğrul, ayetteki cinleri, bir takım adamlar olduğunu iddiâ ederek (312), cinnin varlığını inkâr eden felsefecilerin (313) yolunu tutar gibi olmuştur.

---

309) RM., 26/30.
310) Tanrı Buyruğu, 2/884.
311) RM., 29/82.
312) RM., 26/33, 29/82.

Ayetteki «Nefer» (guruh), meşhur manaya göre, üç ila on kişilik guruplara denir. Ayette bununla kaç kişi kasdolunduğu ihtilaflıdır. «Üçü Harran'lı, dördü Nusaybin'li yedi kişi» denilmiş, 'İkrime «Cezîretü'l-Musul cinlerinden onikibin kişi idiler.» demiştir. (314) İbnü Abbas: «Onlar yedi Nusaybin'li cin idiler, Resûlullah (as) onları kavimlerine elçi olarak gönderdi.» demiştir. Sufyan da: «Onlar dokuz kişiydiler.» der. (315)

Ayetin zahirine bakılırsa Resûlullah (as) cinlerin Kur'an dinlediklerini vahyile öğrendi, onları görmedi. Fakat birçok hadiste onları gördüğü belirtilmiştir. Bunlardan anlaşılıyor ki cinlerin Kur'an dinlemeleri birkaç kere olmuştur. Resûlullah (as)'ın bunların birinde dinlediklerinden haberdar olmamıştır. (316) Nitekim bir başka ayette cinlerin Resûlullah (as)'dan Kur'an dinledikleri bildirilmektedir: «Yâdet o zamanı ki cinlerden bir taifeyi Kur'an dinlemeli için sana (doğru) çevirmiştir. İşte bunlar onun huzuruna gelince (biribirine) -susun! (dinleyin) demişler (okunması) bitirilince de (kendilerini azab ile) korkutmaya memur olarak kavmlerine dönmüşlerdi -Ey kavmimiz, dediler, hakikaten biz Mûsâ'dan sonra indirilmiş olan, kendinden öncekileri tasdîk eden, hakka ve doğru yola ileten bir kitab dinledik.» (317)

Te'vil ehli, cinlerin Kur'an dinlemelerinin keyfiyeti hakkında ihtilaf etmişlerdir Bazıları: «Onlar, Resûlullah'ı dinlediler fakat Nebî (as) onların hazır

---

313) Tab., 26/20
314) RM., 29/83.
315) Ahkâf, 29-31.
316) Tab , 26/20.
317) Tab., 26/21.

olduğunu bilmiyordu.» demişlerdir. Diğerleri de: «Aksine Resûlullah (as) onlara Kur'an okuyup onları inzâr etmekle emrolunmuştu. Resûlullah (as) bunun için toplanan cinlere Kur'an okudu.» demişlerdir. Katâdeden gelen bir rivayette: «Cinler Resûlullah'a Ninova'dan geldiler. Resûlullah (as) -Cinlere Kur'an okumakla emrolundum, benimle kim gelir? diye ashabına sordu. Ashab çekindiler. Resûlullah (as) bunu üçüncü kere söylediğinde Abdullah b. Mes'ûd (ra) -Yâ Resûlullah sen önde gideceksin. dedi ve Resûlullah'la beraber gitti. Hacûn vadisine vardıklarında Nebî (as) onun önüne bir çizgi çizip: -Buradan ileri geçme. dedi. İbnü Mes'ûd: -Kerkes kuşları gibi hafif yürüyen şeyler gördüm, şiddetli sesler işittim. Hatta Resûlullah (as)'a birşey yapacaklar diye korktum. Sonra Resûlullah (as) kur'an okumaya başladı. Resûlullah (as) dönünce: -Yâ Resûlullah işittiğim o sesler ne idi? dedim. -Aralarındaki bir cinayet meselesini adaletle halletmem için bana geldiler. buyurdu...» (318)

İbnü Mes'ûd'dan gelen diğer bir rivayette: «...Resûlullah (as)'ı siyah, toz gibi şeyler kapladı, üç kere (Ona birşey yapacaklar diye) korktum. Sabaha yakın Resûlullah (as) geldi ve -Uyudum mu? buyurdu. -Yok! Vallahî, defalarca insanları yardıma çağırayım, diye yeltendim, asan ile onları vurduğunu ve- oturun! dediğini işittim de durdum. dedim. -Eğer o çizgiden dışarı çıksaydın seni bazılarının kapmalarından koruyamazdım. Buyurdu. Sonra sordu: -Birşeyler gördün mü? Evet, dedim, beyaz elbise giymiş siyah adamlar gördüm..» -Onlar Nusaybin cinleri idiler, benden

---

318) İ.K., 6/293-304.

yiyecek istediler, bende her etsiz kemik ve tezeği onlara azık olarak seçtim. buyurdu. Ben de: -Ey Allah'ın resulu bundan onlara ne faide olacak? dedim. Resûl -Onların buldukları kemiklerin üzerinde yine etlerin yerlerini dolu olarak, tezekleri de taneleri yerine gelmiş olarak bulurlar. (Onun için) Sizden hiçbiriniz, def-i hâcete çıktığında kemikle ve tezekle tahâretlenmesin, buyurdu. (319)

Cinlerin Kur'an dinlemeleri ile ilgili İbnü Kesîr aynı mahiyette birçok hadisler nakletmiştir. (320)

Resûlullah (as)'ın cinlere nerede Kur'an okuduğu hususunda da ihtilaf vardır: İbnü Mes'ûd'un rivayetine göre «Hacûn Vadisi»nde, İbnü Abbas'a göre «Nahle» mevkiinde okumuştur. (321) Herhalde işin doğrusu, Resûlullah (as)'ın onlara birkaç kere Kur'an okuduğunu kabul etmektir.

Muhammed b. Ka'b el-Kurezî'ye göre: «Resûlullah (as)'ın cinlere Kur'an okuması, Tâif'lileri İslâma davet etmesinden ve Tâif'lilerin O'nu eziyetle kovmalarından sonraydı. Resûlullah Tâif'den çıktıkdan sonra Nahle'de gecelemişti, Cinlere o gece okumuştu.» İbnu Kesîr, hadisenin bu gece olduğunda tereddüd eder. (322)

Resûlullah (as) dan Kur'anı dinleyen cinler hemen O'na imân etmişlerdi: «Doğrusu biz o hidayeti (Kur'an'ı) dinleyince ona imân ettik. Kim de Rabbına imân ederse o, ne bir (ecrin) eksileceğinden, ne de bir haksızlığa uğrayacağından korkmaz.» (323)

---

319) Tab., 26/22.
320) İ.K., 6/292
321) Cin, 13.
322) Tab., 26/22.
323) RM., 26/32.

Kur'an'a inanan cinler, içlerinden kafir olanları azabla korkutmak (azabı hatırlatmak) için gitmişlerdi. İbnü Abbas'dan gelen rivayete göre: «Resûlullah (as) dan Kur'an'ı dinleyen cinleri Resûlullah, kavimlerine İslâmı tebliğ etmeleri için elçi olarak vazifelendirmişti.» Bu haber yine İbnü Abbas'dan gelen: «Resûlullah (as) cinlerin kendisini dinlediklerini bilmiyordu..» şeklindeki rivayete tersdir. Fakat şöyle denirse ters görülmez: «Kur'an'ı dinlerlerken bundan habersizdi. Dinledikten sonra cinler ayrılmadan bildi ve o cinleri kavimlerine vazifeli olarak gönderdi.» (324) Bir rivayete göre de bu cinler çeşitli beldelere dağıldılar ve cin olarak kime rastladılarsa inzâr ettiler.

'Atâ, bu cinlerin mûsevî olduklarını söyler. İbnü Abbas'ın rivayetinde de: «Cinler İsâ (as)'ın peygamberliğini işitmediler.» denirse de Ebû Hayyân bu haberin İbnü Abbas'dan olamayacağını söylemiştir. Bütün bunlar Kur'an'ı dinleyen cinlerin bunu kavimlerini haber verirken ayette geçtiği gibi: «Musâ'dan sonra indirilmiş bir kitap» demelerinden çıkıyor. Alûsî bunu şu şekilde izah ediyor: «İsâ (as)'ı atlayıp Musâ (as)'ı zikretmeleri, ehli kitabın yahudi olsun hristiyan olsun onda ittifak etmiş olmalarındandır. Bir de bu, Musâ (as)'a gönderilen kitabın Kur'an'dan önceki kitapların en yücesi olmasından dolayıdır. (325)

Ömer Rızâ Doğrul bu gibi ayetlerdeki «Cin» isminin «Fenalığı temsil eden esîrî mahluklar» a ait olmadığını yahudi ve hristiyanlar için kullanıldığını iddiâ eder. O'na göre Ahkâf suresindeki cin yahudi-

---

324) **Tanrı Buyruğu, 2/884-885.**

325) **Tab., 27/72; İ.K., 6/485.**

lerdir, Cin suresindeki cin de hıristiyanlardır. (326) Bu Ö.R. Doğrul'dan başkasında rastlanmayan (rastlamadığımız) bir görüştür.

İbnü Ömer'den rivayet olunmuştur ki: «Resûlullah (as) Rahmân suresini okudu veyâ yanında Rahmân suresi okundu da buyurdu ki -Bana ne oluyor ki cinleri, Rablerine, sizden daha güzel cevap verir duyuyorum. Sahabe -Ne diyorlar Yâ Resûlullah? diye sordular. -Herbir: 'Rabbinizin hangi nimetini yalanlıyorsunuz?' ayeti okunduğunda cinler: -Rabbimizin nimetlerinden hiçbirini yalanlamıyoruz. Ya Rabbi Hamd sana mahsustur. diyorlar, buyurdu.» (327)

Rahman suresindeki, cinlerin bu cevapla karşıladıkları, aynı ibareli otuz kusur ayet cinlerin de insanlar gibi mükellef olduklarının en büyük delillerinden biridir. Çünkü bu ayetlerde «Siz insanların ve cinlerin rabbi» ifadesi tekrar edilmektedir.

Bir rivayete göre Resûlullah (as)'ın Kur'an'ını cinlerin ne kadar büyük bir iştiyakla dinlediklerini Cin suresindeki şu ayet gösteriyor: (Bana) şu hakikat da (vahyedilmiştir:) Allah'ın kulu ona ibadet için (namaza) kalktığı zaman nerdeyse onlar, etrafında keçeler (gibi dertop) oluyorlardı.» (328)

Te'vil ehli ayetteki «Onun etrafındaki keçeler (gibi dertop) oluyorlardı» ibaresiyle kimlerin kasdolunduğunu farklı tevil etmişlerdir. Bazıları «Bununla cinler kastolunmuştur. Çünkü onlar Resûlullah (as)'ın Kur'an'ını işittikleri zaman onu dinlemeye olan işti-

---

326) Cin., 19.

327) Tab, 29/74-75.

328) İ.K., 7/137.

yaklarından Ona yaklaşıyorlar ve Resûlullah (as)'ın başına üşüşüyorlardı.» demişlerdir. Diğer bazıları: «Aksine ayetteki ifade Kur'an dinleyen cinlerin sözüdür. Onlar kavimlerine döndüklerinde ashabının Resûlullah (as)'a karşı fevkalâde itaatkarlıklarını ve namazda, Resûlullah imamları oldukları zaman, onunla beraber secde edip onunla beraber ruku'a gidişlerini taacüb ile ayetteki gibi haber vermişlerdir.» demişler. Bazı âlimler de: «Ayetteki ifade Allah'dan peygamberine, cinlerin ve insanların, islâmı yıkmak için yardımlaşışlarını, bunun için toplanıp biraraya gelişlerini haber vermektedir.» demişlerdir. Katâde bu alimlerdendir. Taberî de.. (329) İbnü Abbas'a göre dertop olanlar cinlerdir. (330) Alûsûî'ye göre de: «Kasdolunan cinlerdir. Cinler, hem okunan Kur'an'a hem ashabın ona uyuş tarzına taacüblerinden üst üste yığılarak bunu seyredip dinliyorlar.» (331)

b) Cinler Kur'ân'ı Dinleyince Yanlışlarını Anlamışlardır:

Kur'an'ı dinleyen bu cinler (332) daha önce düştükleri yanlışlıkları da itiraf etmişlerdi: «Hakıykaten onlar da sizin zannettiğiniz gibi Allah'ın hiçbir kimseyi katiyyen ba'setmeyeceğini sanmışlar..» (333)

Bunların ifadesine göre cinler de, insanlar gibi, Allah'ın hiçbir kimseyi kullarını tevhide çağırması için peygamber olarak göndermeyeceğini zannediyorlardı. Kelbî «Bu zanda olanlar cinlerin kafirleri idi-

---

329) RM., 29/92.
330) Tab., 29/69
331) Cin., 7
332) Tab., 29/69.
333) Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, 3/1100.

ler.» demiştir. (334) Hasan Basri Çantay merhumun meâline göre bu cinler ölenlerin yeniden diriltilmeyeceğini sanıyorlardı. (335)

Yine bu cinler hakikatları da Kur'an'ı dinleyince anlamışlardı: «Şu hakıykatı da şüphesiz anladık ki: Yeryüzünde (bulunsak da) Allah'ı aslâ aciz bırakamayız, (göğe) kaçmakla da onu asla âciz kılamayız.» (336)

Mevzunun başında geçen ayetlerde keza görüldüğü gibi içlerindeki kâfir cinlerin itikâdî yanlışlıklarını ve İblis'in kasden ileri sürdüğü sapık iddiâları Kur'an'dan öğrenip bildiler: (337) «Hakıykat şudur ki: Rabbimizin büyüklüğü (her büyüklükten) yücedir. O, ne bir zevce ne de bir evlad edinmiştir. Hakıykat şudur ki: Bizim avanak (câhil) imiz Allah'a karşı meğer pek aşırı yalanlar söylüyormuş. Gerçek biz de insan olsun Allah'a karşı (hiçbiri) asla yalan söyleyemez sanmıştık.» (338) Ayetteki bu son sözü İblis'in yolunda gitmiş olmalarının sebebi olarak söylemişlerdi. (339)

c) Cinlerin Müslümanları Kâfirleri ve Çeşitli Fırkaları vardır:

Cinler de insanlar gibi inanç ve yaşayış bakımından farklı farklıdırlar. Nitekim Kur'an dinleyen cinler şöyle demişlerdir: «Gerçek kimimiz müslümanız, kimimiz ise zulmedenlerdir. Müslüman olan (kişiler)

334) Cin, 12.
335) Tab., 29/67: RM., 29/85.
336) Cin, 3-5.
337) RM., 29/85.
338) Cin, 14.
339) Tab., 29/71.

yokmu işte onlar doğru yolu arayıp bulmuşlardır.» (340) Müslüman olanlar Allah'a huşû' ile ibadet ederler, zulmedenler ise islamdan uzaklaşırlar. (341) Müslüman olanlar melekler ve mümin insanlarla beraber Allah'ı tesbih ederler. (342) Nitekim buyrulmuştur ki: «Yedi gökle yer ve bunların içinde bulunan (Melekler, cinler ve insanlar) O'nu tesbih ve tenzih ederler. Hiçbirşey hâric değil hepsi onu hamd ile tesbih eder.» (343)

Kur'an insan kafirlerine meydan okurken cinlere de meydan okuyor: Kur'an'ın, mel'un kovulmuş şeytanın sözü olmadığını bildiriyor: «O (Kur'an) da taşlanmış (koğulmuş) bir şeytanın sözü değildir.» (344) Ve onları Kur'an'ın bir benzerini getirmeye davet ederek Kur'an karşısındaki âcizliklerini sergiliyor: «De ki: -Andolsun, insanlar ve cinler şu Kur'an'ın benzerini (meydana) getirmeleri için biraraya toplansalar, yek diğerine yardımcı da olsalar yine onun benzerini getiremezler.» (345)

Hitab insanlara ve cinlere tahsis edilmiştir, çünkü Kur'an'ın Allah'dan olduğunu inkar edenler her iki zümredendirler. Denilmiştir ki: «Ayetten murad, insanların acizliğini ortaya koymaktır. Cinler mübalağa ve te'kid için zikredilmişlerdir: 'O insanlar ve onlarla beraber-daha zor ve garip ve harikulâde işlere gücü yeten-cinler de gelse bunu yapamayacaklarını ifade için zikrediliyorlar.» Bazıları da, ayetteki cinle-

---

340) Tab., 15/85: RM., 15/83.
341) İsrâ. 44.
342) Tekvîr, 25
343) İsrâ, 88.
344) RM., 15/166.
345) Cin, 11.

rin içine meleklerin de girdiğini söylemişlerse de bu ayetin zahirine tersdir. (346)

Başlıkda ifade edildiği gibi cinler de çeşitli fırkalara bölünmüşlerdir: «Hakiykaten biz, kimimiz salâha ermiş (iyi kimseleriz), kiminiz ise bunlardan aşağıdır. Çeşid çeşid yollar (sâhîh) olmuşuz.» (347) Sâlih olanlar Allah'a itaatla amel eden müslümanlardır. Bütün cinler içinde çeşitli fırkalar, çeşitli zevk ve görüş sahibleri vardır. (348)

Alûsûî bu ayetin tefsirinde şu izahı yapıyor: «Cinlerin içlerindeki sâlihlerle Kendi nefsindeki halleri ile diğer cinlerle olan münasebetlerindeki halleri iyi olanlar kasd olunmuştur, yoksa bu imân ve takvâda salâha ermiş olanlar manasına değildir. Hem ayetteki ifade cinlerin Kur'an'ı dinlemeden önceki durumlarını haber vermektedir.» (349)

---

346) Tab., 29/70: İ.K, 7/134.

347) RM., 29/88.

348) Nisâ, 60.

349) Hicr, 39.

II. FASIL

ŞEYTANLARIN ve CİNLERİN İNSANLARA TESİRİ

A — ŞEYTANIN İNSANLARI ALDATIŞ YOLLARI :

Şeytan insanları saptırmak için uğraşır: «...Şeytan da onları (bir daha dönemiyecekleri kadar) uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister.» (350.

Şeytan, insanları saptıracağına zaten tâ ilk isyanından sonra, Allah'ın adına yemin ederek ahdetmişti : «Ey Rabbim, dedi, beni azdırdığın şeye mukabil ben de andolsun yeryüzünde onların ma'sıyetlerini her halde süsleyeceğim. (Onları kendilerine hoş göstereceğim) Onların hepsini, toptan, muhakkak azdıracağım.» (351). «Celâlın hakkı için kullarından muayyen bir nasib edineceğim, onları behemahal saptıracağım. (352)

Şeytan insanları hakdan sapdırmağa yemin etmişti. Onları olmayacak kuruntulara yitecek ve onlara : «Ölümden sonra diriliş yok, haşr yok, cennet - cehennem yok, mükafat - cezâ yok. Onun için dilediğinizi yapınız.» diyecektir. (353) insanları kendisine iteat ettirecek, bahire develerinin kulaklarını kesmelerini emredecek, cahiliyye araplarının yaptığı gibi, onlar da hayvanlarının kulaklarını keseceklerdi. (354)

---

350 Nisâ, 118-119.
351) RM., 5/149.
352) Tab., 5/180; RM., 5/649
353) Tab., 5/183.
354 Zuhruf, 62.

Yine onlara emredecek, Allah'ın peygamberleri ile gönderdiği dinleri de bozacaklardı. (355)

Şeytanın yeminine mukabil Allah Teâlâ insanları Kur'an'da uyardı: «Sakın size şeytan (Allah'ın dinine iteatten) çevirmesin. Çünkü o, hakiykat sizin aşikar bir düşmanınızdır.» (356) «Şeytanlar sizi emrettiğim ve nehyettiğin şeylerde bana iteatten çevirmesin (357) hakka tâb' olmaktan alıkoymasın.» (358)

Fakat insanlar bu tenbihi unutmuşlar, birçok kimseler Allah'a iteatten sıyrılmış. O'nun tek tanrı olduğunu unutmuş, şeytanı tanrı edinmiş, ona ibadet etmişlerdi. (359) «Andolsun ki şeytan sizden birçok halkı saptırmıştır...» (360)

Şeytan insanların çoğunu peşine takmak için çeşitli yollardan insanlara gelmiştir:

İnsanları vesveseleri ile daimâ sapdırmaya uğraşır: «De ki -Sığınırım insanların Rabbine, insanların (yegane) mâlikine, insanların mabûduna, o cinsi şeytanın şerrinden, ki o, insanların göğüslerine dâimâ vesvese verendir. (O şeytan) gerek cinden, gerek insandan olsun).» (361) Geri geri çekilip sinen, sinip sinip aldatmak ve hak yolundan geriletip fenâlığa sürüklemek için, döne döne vesvese verme âdeti olan o dönek, o sinsi, o geriltici vesvese kaynağı (362) şeytanın şerrinden...

Hâkim'in rivayetinde İbnü Abbas «Hiç bir doğmuş kimse yoktur ki kalbinde, gaflet anlarında ves-

---

355) Tab , 25/55.
356) İ.K., 6/236.
357) Tab., 23/16.
358) Yâsin, 62
359 Nâs, 1-6.
360 Hak Dini Kur'an Dili, 9/6422.
361) Tab., 30/228: RM., 30/286.
362) Tab , 30/288.

vese veren, uyanık anlarında (Allah'ı andığı zamanlarda) sinen bir vesvâs şeytan bulunmuş olmasın.» (363) demiştir. Oğlunun rivayetine Sevr «Vesveseci şeytan sevinç ve üzüntü zamanlarında insanın kalbine vesvese verir, Allah'ı andığı zaman siner.» diyor. İbnü Abbas bir başka rivayetinde: «Şeytan insanların göğüslerine kendisine iteat etmelerini fısıldar. Bu fısıltısına sözünü tutturana kadar devam eder. Iteat olunursa (muradına erdiği için) vesveseyi bırakır ve siner.» demiştir. (364) Katâde, şeytan hakkında: Onun köpeğin burnu gibi burnu vardır. (365) İbnü Şâhin'in Hz. Enes'den rivayet ettiği hadiste Resûlullah (as) şöyle buyurmuştur: «Vesveseci şeytanın serçe kağası gibi bir burnu vardır. İnsan gâfil olduğu zaman burnunu insanın kalbinin kulağına kor vesvese verir. İnsan Allah'ı hatırlarsa şeytan çekilir ve siner. Bunun için Vesvese ve Hannâs diye isimlendirilmiştir.» (366)

Şeytan «Vesvâs» diye isimlendirilmiştir ki bu mübâlağalı bir sîğadır, şeytanın bütün işi gücü vesvese olduğu için sanki vesvesenin bizzat kendisi imiş gibi bu şekilde isimlenmiştir. (367)

Resûlullah (as) sahih bir hadiste: «Her insana vazifeli bir şeytan vardır, buyurdu. Ashabı -Yâ Resûlullah, senin için de var mı? diye sordular. Resûlullah (as) : -Evet dedi, yalnız ben Allah'ın yardımı ile onu müslüman ettim de şimdi bana sadece hayrı tavsiye ediyor.» (368)

---

363) RM., 30/287
364) Buhârî, 2/144.
365) RM., 30/286.
366) İ.K, 7/422.
367) Buhârî, 1/228: Müslim, 4/1712.
368) Tab., 14/88.

Sahihayn'ın Enes (ra)'dan rivayet ettiği bir hadiste Resûlullah (as), şeytanın insana ne kadar yakın olduğunu güzel bir şekilde beyan ediyor: «Ümmü'l-müslimîn Sâfiye (ra) itikafda olan Nebî (as)'ı ziyaret etmişti. Resûlullah zevcesini yolcu etmek için beraber çıktıklarında Ensar'dan iki adama tesadüf ettiler. Onlar Resûlullah (as)'ı görünce (teeddüben) süratlendiler. Resûlullah (as): -Yavaş olun!.. Yanımdaki annesiz Safiyye bintü Hayy'dir, dedi. Onlar: -Subhânallah, yâ Resûlullah dediler.. Allah'ın nebisi şu cevabı verdi -Şeytan insanoğlunun damarlarında cerayan eder. Bundan dolayı onun kalbinize bir şüphe atmasından korktum. (Onun için yanımdakinin bir başka kadın olmadığını söylüyorum.)» (369)

Şeytan bütün geçmiş ümmetlere, Allah'a küfür, putlara tapmak (370) kötü işleri terk etmemek, gelen peygamberlerin hakka davetlerini tutmamak (371) hususlarında amellerini güzel göstermişti: «Allah'a andolsun ki biz senden evvelki ümmetlere de peygamberler göndermişizdir de şeytan onların yaptıklarını kendilerine süsleyip hoş göstermiştir...» (372)

Geçmiş ümmetlerden Ad ve Semûd kavimleri de şeytanın kötülükleri süslemesine kapılmışlardı ve hakdan sapmışlardı: «Ad ve Semûd'u da (helâk ettik. Onların başına neler geldiği) hakıykat sizin için el'an (o harab) evler (Ciheti)nden belli olmaktadır Uyanık (insanlar) oldukları halde şeytan onların amellerini süsleyip kendilerini yoldan sapdırmıştır.» (373)

---

369) RM., 14/173.
370) Nahl, 63.
371) Ankebût, 38.
372) Neml, 24.
373) Tab., 7//123

Sebe' kavmi ve Melike Belkıs'ın da şeytanın süsleyişine aldanmış, güneşi tanrı edinecek kadar sapıtmış olduklarını Hüdhüd kuşu Süleymân (as)'a haber vermişti: «(Gerek) onu, (gerek) kavmini Allah'ı bırakıp güneşe secde ediyorlarken buldum.. Şeytan onların yaptıklarını süslemiş de (yaptıklarını güzel göstermiş de) kendilerini yoldan alıkoymuş (sapdırmış). Onun için onlar doğru yola gidemiyorlar.» (374)

İşte şeytan, geçmiş ümmetlerin çoğuna, Allah'ın kötü görüp azablandığı çirkinlikleri süslemiş (375) ve güzel göstermişti: «İşte onlar kendilerine bir azabımız gelip çattığı zaman olsun yalvarmalı değilmiydiler? Fakat yürekleri katılaşmış, şeytan da yapmakta oldukları (mâ'sıyetleri) süsleyip püslemişti.» (376)

Bu ayetlerde şeytanın fiili olarak geçen «Tezyîn» (süslemek, güzelleştirmek) üç manaya kullanılır. Bir şeyi, işin aslında, süslü ve güzel yapmak, tezyîndir. Güzel olmayan bir şeyi süsleyip güzelleştirmek de tezyîndir. Aslında güzel olmayan birşeyi, nefsin hoşuna gidecek ve kendisine meyledilecek şekilde, aslının aksine, güzel gibi göstermek de tezyîndir. Bu manalardan son ikisi şeytana isnad olunan tezyîndir. (377)

Şeytan geçmiş ümmetle yaptığı süsleme işini Resûlullah (as)'a karşı savaşan müşriklere karşı da yapdı «O zaman (Bedir'de) şeytan onların (müşriklerin) yaptıklarını süslemiş ve şöyle demişti -Bugün insanlardan size galebe edecek (hiç bir kuvvet) yokdur. Ben de sizin muhakkak yardımcınızım.. Vaktaki iki ordu (karşı karşıya) göründü -Ben sizden

---

374) En'âm, 43.
375) RM., 7/151.
376) Enfâl, 48.
377) Al-i İmran, 155:

katiyyen uzağım. Gerçek ben sizin göremeyeceğinizi görüyorum. Ben Allah'dan korkarım elbet! Allah 'ukûbetinde çok şiddetlidir, dedi, iki topuğu üstüne (tabana kuvvet) kaçdı.» (378)

Hem şeytan sırf müşriklerle uğraşmadı, Resûlullah (as)'ın ordusundaki bazı müslümanları da nerede ise kaydırıveriyordu «Hakıykat iki ordu karşılaştığı gün içinizden geri dönenler (yok mu?), onları irtikab etdikleri bazı şeyler yüzünden ancak şeytan kaydırmak istedi. Andolsun Allah (yine) onları afvetti...» (379)

Uhud'da müslümanlarla müşrikler karşılaştığı zaman Resûlullah (as)'ın ashabından bazıları geri durmuşlardı. (380) Bu geri duruşları geçmişte yapmış oldukları bazı kusurlardan dolayı, (381) şeytanın fırsat bularak onların ayağını kaydırmaya uğraşmasındandır. Zeccâc'a göre: «Şeytan o kimselere yaptıkları hatalarını hatırlattı. Bu hatalarla Allaha' kavuşmayı onlara kerih gösterdi. Onlarda, cihâdı, hatalarını telafi edip Allah'ın razı olacağı bir hale gelinceye kadar geçtiktirmeyi düşünerek geri durmuşlardı.» (382)

İnsan bazan da şeytanın yalan va'dleri ile aldanır: «(şeytan) onlara va'd eder, onları olmayacak kuruntulara düşürür, Şeytanın kendilerine va'd ettiği şeyler ise aldatmadan başkası değildir.» (383) Şeytan dostlarına «Dünyada da ahirette de kurtulanlar-

378) Tab, 4/95.
379) İ.K., 2/139.
380) RM., 4/98
381) Nisâ, 120.
382) İ.K., 2/396.
383) RM., 5/150.

dan olacaksın.» diye zan verir, (384) yine onlara ihtiyaçları olursa yardım ve kurtuluş va'deder. (385)

Kıyamet günü şeytan dostlarına, va'dlerinde yalancı olduğunu itiraf edecektir: «İş olup bitince (hesab görüldükten sonra) şeytan derki «Şüphesiz Allah size sözün doğrusunu söyledi. Ben de size va'-dettim ama, size yalancı çıkdım. Zaten benim sizin üzerinizde hiç bir hükmüm, nufûzum da yokdu. Yalnız ben sizi çağırdım siz de bana icabet ettiniz. O halde kusuru bana yüklemeyin, kendinizi kınayın..» (386)

İnsanları aldatmak için şeytan zihinlere asılsız korkular atar ve kötülükleri emreder: «Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliği emreder. Allah ise (nafaka hususunda) size kendisinden bir yarlığama ve bir bolluk va'd ediyor. Allah (insanı) geniş olan, (herşeyi) bilendir.» (387) Şeytan, farz olan zekat ve sadaka hususunda insanları fakirlikle korkutur. (388) Onları : -Mallarınızın güzellerini infak etmeyiniz. Bu infakınızın sonunda fakirleşirsiniz. der. (389) Buna mukabil Allah'a iteatsizliği ve günahları emreder cimriliği, zinayı, sadakayı terki tavsiye eder. (390)

Tirmizî'de Abdullah b. Mes'ûd'dan gelen bir hadiste Resûlullah (as) şöyle buyurur: «İnsanoğluna bir, şeytanın sahib olması vardır, bir de meleğin sahib olması vardır. Şeytanın sahib olması, şerri, hakkı yalanlamayı tavsiyedir; Meleğin sahib olması, hayrı hakkı tasdiki tavsiyedir. Kim kendisinde bunun

---

384) İbrâhim, 22.
385) Bakara, 268.
386) Tab., 3/59: İ K., 1/571.
387) RM., 3/40.
388) Tab., 3/59.
389) RM., 3/40.
390) Tirmizî, 5/219.

hissederse (meleğin sahib oluşunu) bilsin ki o Allah'ın lutfundandır. Kim de şeytanın sahib oluşunu hissederse şeytandan Allah'a sığınsın ve «Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur...» ayetini okusun.» (391)

Anılması ve işitilmesi çirkin olan herşeyi emreden (392) şeytan, insanlara Allah'a karşı bilmediklerini söyletir: «O size ancak kötülüğü, hayasızlığı ve Allah'a karşı bilmyeeceğiniz şeyleri söylemenizi emreder.» (393) Câhiller onun yolundan giderek: «Allah'ın helâl kıldığını haram, haram kıldığını helâl sayıyorlar. Bunu yaparken de Allah'ın o şeyleri, kendileri gibi, helal veya haram yaptığını zannediyorlardı. Böylece hakikatını bilmedikleri şeyi, Allah'a iftira ederek, ileri sürüyorlardı.» (394)

Müslim'in 'Iyâd b. Hammâd'dan rivayet ettiği hadiste Resûlulah (as) «Allah Teâlâ buyurdu ki: -Kullarımı hanifler olarak yarattım. Şeytan onlara geldi ve onları dinlerinden dönderdi, benim onlara helal kıldıklarımı da haram yaptı.» buyurmuştur. (395)

Şeytanın, şeriatın kötü gördüğü şeyleri ve çirkinlikleri emretmesinden (396) kurtulanlar ancak Allah'ın yardımı ile kurtulmuşlardır: «...Şüphesiz ki o (şeytan) kötülüğü ve gayr-ı meşruyu emreder. Eğer üzerinizde Allah'ın fazlı ve rahmeti olmasaydı içinizden hiçbiriniz ebedî temize çıkamazdı.» (397)

---

391) Tab., 2/46.
392) Bakara, 169.
393) Tab., 2/49; RM., 2/39.
394) Müslim, 4/.
395) RM., 18/124.
396) Nûr, 21.
397) RM., 28/33.

Kurtulamayanlar O'nun vesveseleri ile ve süslemeleriyle akılları kaplandığı (398), kalblerini doldurduğu için (399) Allah'ı hatırlamayı unutmuşlardır: «Bunları şeytan istilâ etmiş, artık o, bunlara Allah'ı hatırlatmayı bile unutturmuştur...» (400)

Böylece şaşıranlar şaşkın bir halde çöle düşerler: «Allah bizi doğru yola ilettikden sonra şeytanların, sapdırıp şaşkın bir halde çöle düşürmek istedikleri, arkadaşlarının ise, bize gel, diye yola çağırdıkları kimseler gibi ökcelerimiz üzerine gerisin geri mi (şirke) döndürelim.» (401)

Şeytanın süsleyişiyle aldatışına kapılarak, hidayeti tanıdıkları halde, gerisin geri dönenleri (402) şeytan fitlemişti «O kendilerine hak tebeyyün ettikden sonra gerisin geri irtidada doğru gidenlere şeytan fit vermiş ve kendilerini uzun emellere düşürmüştür.» (403)

Bu kimseler münafıklardı. Katâde'ye göre ise: Resûlullah (as)'ın geleceğini Tevrat ve İncil'den görmüş olan, Onu tanıyan, tanıdıkları halde inkar eden ehl-i kitabdı. (404)

Şeytan insanları hakdan saptırdığı gibi insanların arasına kin ve düşmanlık tohumları ekmek ister. Bunun için içki kumar gibi pislikleri kullanır: «Ey imân edenler, içki, kumar (tapmaya mahsus) dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır. Onun için bunlardan kaçınınki muradınıza

---

398) İ.K., 6/590.
399) Mücâdele, 19.
400) Enâm, 71.
401) Tab.
402) Muhammed, 25.
403) RM., 26/74.
404) Mâide, 90/91.

eresiniz. Şeytan, içkide, kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek ve sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi?» (405)

Bunlara şeytanın ameli denmesi, teşvik ve süslemeleriyle o kötülüklerin yapılmasına şeytanın sebeb olması dolayısıyladır. (406)

B — ŞEYTAN İNSANIN GÖRÜNMEYEN BÜYÜK DÜŞMANIDIR:

Allah, insanın atası olan Adem (as)'a ve zevcesine karşı ilk düşmanlığı yapan İblis'in kendilerine düşman olduğunu bildirmişti: «Biz de: -Ey Adem, demiştik, hiç şüphesiz ki bu senin de zevcenin de düşmanıdır...» (407)

Şeytan bu düşmanlığından dolayı, Adem (as)'a secde etmemiş, Allah'ın bu husustaki emrine muhalefet ederek isyan etmişti. (408)

İblis'in Hz. Adem (as)'a düşmanlığının sırf hasedinden dolayı olduğu söylenmiştir. Bazıları «Kendisinin câhil bir ihtiyar, Adem (as)'ın âlim bir genç oluşundan dolayı ona düşman olmuştur.» demişlerdir. «Asılları ayrı (biri toprakdan, biri ateşden) olduğu için düşman olmuştur?» da denilmiştir. (409)

Allah bütün insanları uyarmış, şeytanı düşman kabul etmelerini emretmişdir: «Çünkü şeytan sizin bir düşmanınızdır. Onun için siz de onu düşman tu-

---

405) RM.,7/16: Tab ,7-9.
406) Tâhâ, 117.
407) Tab., 16-161.
408) RM., 16/270.
409) Fâtır, 6.

tun...» (410) ve Allah Teâlâ zâlimlerin, insanın düşmanı olan bu şeytanı dost ittihaz etmekle ne büyük bir gaflete düştüklerini ilân etmiştir: «Şimdi siz beni bırakıp da o (iblisi) ve onun neslini, hepsi sizin düşmanınız olduğu halde, dostlar edinirsiniz mi? Zâlimler için ne kötü bir trampadır (bu) (411).»

Yedi ayette şeytanın düşmanlığının, apaçık bir düşmanlık olduğu tekrar edilerek, akıl sâhiblerinin bu mühim düşmanı unutmamaları istenmiştir:»

«Ey imân edenler, hep birden sulh-u selâmete girin. Şeytanın adımları ardınca gitmeyin. Çünkü o, sizin apaçık bir düşmanınızdır.» (412)

«...Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o size apaçık bir düşmandır..» (413)

«...Şeytanın izleri ardınca gitmeyin çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır.» (414)

«Ey Adem oğulları, şeytana tapmayın. Çünkü o, sizin için (Rabbinizden) ayıran bir düşmandır...» (415)

«Sakın sizi şeytan (hakdan) çevirmesin. Çünkü o, hakıykaten sizin aşikar bir düşmandır.» (416)

Hz. Yakûb da oğlu Yûsuf (as)'a baba şefkatıyla şeytanın düşmanlığını hatırlatmıştı: «Dedi ki: -Oğulcağızım, rüyanı biraderlerine anlatma, sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır.» (417)

---

410) **Kahf, 50.**
411) **Bakara, 208.**
412) **Bakara, 168.**
413) **En'am, 142.**
414 **Yâsin, 60**
415) **Zuhruf, 62.**
416) **Yûsuf, 5.**
417) **İsrâ, 53.**

Allah, insanlara karşı, bir babanın evladına duyduğu şefkatın kat kat fevkinde olan, merhametiyle şeytana ve şeytanın düşmanlığına karşı uyarıyor: «(Mümin) kullarıma söyle: -(Kafirlere) en güzel (söz) ne ise, onu söylesinler. Çünkü şeytan aralarında fesad sokar. Zira şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır.» (418)

Yukarda geçtiği gibi şeytanın insana karşı düşmanlığı köklü idi. (419).

Yeni değildi, çok eskiye dayanırdı. Şeytan içindeki düşmanlığı insanlığın atası Adem (as)'a Allah'ın ona verdiği şerefe hasedinden secde etmeyerek ortaya koymuştu. (420) Düşmanlığı sebebiyle de O'nu ve zevcesini hataya düşürerek cennetten kaydırmıştı. (421)

a) Cin Görülebilir mi?

Münafık, kafirden daha büyük küfür içindedir. Çünkü onun küfrü kapalıdır. O küfrünü sahte imânıyla perdelemiştir. Bundan dolayı münafık, müslüman iiçn kafirden daha tehlikelidir.

Bir milletin en büyük düşmanı içindeki düşmanıdır. Sınırları, niyetleri, yerleri, askerleri belli düşmanlar iç düşmanlar kadar tehlikeli değildi. Millet zaten ona karşı tedbirini almıştır ve uyanıktır. Fakat içinde bulunan, kendinden zannettiği düşman için tedbiri yoktur. Çünkü onu görmemekte ve ona karşı gâfildir.

---

418) R.M., 15/94
419) Tab., 2/45 ve 23/16
420) Tab., 2/45.
421) İ.K., 3/157

İşte şeytanın düşmanlığının büyüklüğü bu noktada tebârüz etmektedir. Çünkü o iblis ve zürriyeti (422) gören fakat görünmeyen bir düşmandır. Nitekim ayette şöyle buyrulmaktadır: «Çünkü o da kabilesinden olanlar da size, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yer(ler)den görür...» (423)

Ayette ifade edilen hüküm mutlak ve bir hükümdür. Yani istisnaları olmamasını gerektirmez. Mûtezile bu ayeti delil alarak, cinnin kesinlik, insanlar tarafından görülemeyeceğin ve çeşitli şekillere giremeyeceğini iddiâ etmiştir, fakat ayet buna delâlet etmez, umûmî durumu ifade eder. Resûlullah (as)'ın cinleri gördüğüne dair sahih rivayetler bunun şahididir. Resûlullah (as), namazdan alıkoymak için karşısında duran şeytanı Allah'ın yardımıyla mescid direklerinden bir direğe bağlayıp, Medine çocuklarının oyuncağı olmasını istemesi, Süleyman (as)'ın cinler üzerindeki hakimiyet duasını hatırlayıp vazgeçmesi; İbnu Mes'ûd'un Nusaybin cinlerini görmesi gibi hadiselerle ilgili sahih rivayetler... Bu hususta İmâm-ı Şâfi'î'den naklolunan «Kim cinleri gördüğünü iddiâ ederse onun şâhidliği kabul edilmez, Kur'an'a muhalefet ettiği için reddolunur.» sözü bazılarının dediği gibi şu manaya hamledilir: «Bu, cinleri esas şekilleriyle gördüğünü iddiâ eden kimse hakkındadır. Yoksa onların bazı şekillere girdikten sonra girdikten sonra girdikten sonra, Allah'ın izniyle görülebileceğinde ehl-i sünnet müttefiktirler. «Fakat Rasûlullah (as)'ın cinleri aslî suretleriyle görmesine bir mânî yoktur. O ki Cebrâil (as)'ı bile aslî şekliyle görmüştür. Velilerin

---

422) A'râf, 27.
423) RM., 8/105.

de cinləri görmesi uzak bir ihtimal değildir. Fakat bu hususta sarîh bir delil yoktur. Kerâmet sahibi zannolunan kimsenin, cinleri aslî suretinde gördüğünü iddiâ etmesi fasıklık sayılmaz. Cinni gördüğünü iddiâ eden kimsenin küfrüne hükmetmek, düşünülürse insafa sığmaz. (424)

C — ŞEYTAN'DAN İSTİ'ÂZE

a) Şeytan İnsan Üzerinde Hükmünü Yürütebilir mi?

İblis Allah'ın rahmetinden koğulduğu zaman insanları aldatmak için üzerlerinde sulta kuracağına, onları tahakkümü altına alacağını yemin etmişti de Allah Teâlâ da şeytana, tahakkümün herkese tesirli olmadığını beyan etmişti: «Benim kullarım üzerinde senin hiçbir tahakkümün yoktur. Meğer ki azıp sapanlardan sana tâbî olanlar olsun.» (425)

Allah Teâlâ mü'min kulların şeytana karşı muhafaza ettiğini ve desteklediğini haber veriyor: (426) «Doğrusu o benim kullarım yok mu, senin onlar üzerinde hiçbir saltanatın yoktur. Vekil olarak Rabbin yeter.» (427) Allah'ın bu desteği kendisine ibadet eden ve emirlerini tutan kulları içindir. (428)

İmâm-ı Ahmed'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadiste Resûlullah (as) buyurmuştur ki: «Sizden biriniz hayvanın seferde nasıl istediği gibi yederse, mü'min de şeytanını öyle emri altında yeder.» (429)

---

424) Hicir, 42.
425) İ.K., 4/327.
426) İsrâ, 65.
427) Tab., 15/83.
428) İ.K., 4/327.
429) Tab., 14/116.

Şeytanın hakimiyeti ancak ona ibadet eden müşriklere geçerlidir: (430) «Onun zoru ancak onu yâr edinmekte olanlara ve Onu kendisine (Allah'a) eş koşanlara karşıdır.» (431)

Mücâhid «Onun saltanatı ona iteat edenleredir.» der. Er, Rebî'e göre: «Onu dost kabul edip amellerine onu ortak edenler üzerindedir.» İbnü Abbas da bunun için şöyle demiştir: «Şeytanın sultası onun peşinden giden ve Allaha' isyan mahieytindeki işleri yapanlar üzerindedir.» (432)

Aslında şeytanın hiç kimse üzerinde nüfûzu yokdur. Allah ona, inanlarla inanmayanları ayırdetmek için meydan vermiştir. Yânî o, çoğu kimsenin kaybettiği bir imtihandır: «...İmân edenlerden bir zümre hariç olmak üzere (tamamen) ona uymuşlardı. Halbuki onun bunlar üzerinde (önceden) hiçbir nüfûzu yokdu. Ancak biz, ahirete iman eden kimseyle ondan şüphede bulunan kimseyi ayırd etmek için (buna meydan vermiştik.)...» (433)

Şeytan müşrikleri de ancak Allah'ın onu insanlara musallat kılmasıyla sapdırır ki böylece şeytanın fırkasıyla; ahirete inanan, ba'si mükafatı, cezâyı tasdik eden Allah dostları biribirinden ayrılsın kimin ne olduğu bilinsin diye... (434)

O, müminleri sapdıramadığı gibi, Allah'ın izni olmadan onlara üzüntü bile veremez: «Fısıltı şeytandandır. İmân edenleri tasaya düşürmek içindir bu.

---

430) Nahl, 100.
431) Tab., 14/117.
432) Sebe., 20-21
433 Tab., 22/60.
434) Mücadele, 10.

Halbuki bu, Allah'ın izni olmaksızın onlara hiçbir şeyle zarar verici değildir...» (435)

Ayetteki «Şeytanlardan olan fısıltı» hakkında ilim ehli ihtilaf etmiştir. Bazıları «Bununla, münafıkların müminlere karşı olan kinlerini aralarında fısıldaşmaları kasdolunmuştur. Bu müminlerin zorlarına gidiyordu. Ayet de bundan dolayı nazil olınuştur.» diyorlardı. Katâde bu görüştedir. Bu hususta söylenenlerin doğrusu budur. Bazıları da uykadaki ihtilamların kasdolunduğunu söylemişlerdir. Mümin ihtilam oluyor, uyanınca da üzülüyordu. Şeytan onları üzmek için hiç olmazsa böyle yapıyordu, demişlerdir. (436)

Şeytan, imân edip Allah'a tevekkül edenlere hiç diş geçiremez: «Hakıykat imân edenlere ve rablerine güvenip dayananlar üzerinde o şeytan'ın hiçbir hakimiyeti yokdur.» (437) İşlerini Allah'a havale eden ve şeytandan Allah'a sığınan kimse üzerinde tesiri yokdur. (438)

Te'vil ehli, şeytanın mü'min üzerinde tesiri olmaması hususunda değişik şeyler söylemişlerdir. Bazıları: «Şeytanın, mü'mini affolunmayacak günaha düşürmekte sultası yokdur?» derler. Bazıları da şeytanın cennetten koğulduğunda ettiği yeminde bildirdiği muhlis kullara sultasının olmadığını söylemişlerdir: «Ancak onlardan ihlasa erdirilmiş kulların (azdırmamdan) müstesnâ...» (439) Bazıları da: «Murad istiâzedir. Kim Allah'a istiâze ederse ondan şeytanın tesiri def edilir.» demişlerdir. Ki doğrusu budur. Kul bununla

---

435) Tab., 28/12.
436) Nahl, 99.
437) RM., 14/230.
438) Hicr, 40.
439) Tab., 14/117.

kendine arız olan şeytanın vesveselerinden ve tehlikelerinden Allah'a tevekkül etmiş oluyor. (440) Zaten şeytanın, ekseri alimlerin dediği gibi, bütün hakimiyeti vesveseleridir. Müşrikleri de, başka değil vesveseleriyle azdırmaktadır. Yoksa bizzat kuvvetle ve zorla bunu temin etmiş değildir.

b) İsti'âze (Allah'a Sığınmak)

Geçen tefsirden anlıyoruz ki şeytanın, Allah'a sığınan ve tevekkül edenlere gücü yetmemekte, onun için Hz. Meryem'in annesi onu ve torunu İsâ (as)'ı şeytandan Allah'a ısmarlamıştı: «...Ben onu da zürriyetini de o taşlanmış (koğulmuş) şeytanın (şerrin) den sana sığınır (ısmarlarım), dedi.» (441) Allah onun bu duasını kabul etmiş, kızı Meryem'i ve torunu İsâ'yı şeytandan muhafaza etmişti, şeytan onlara sataşmak ve zarar vermek için bir yol bulamamıştı. (442) Ebû Hureyre'den rivayet olunan hadiste Rasûlullah (as) «Hiçbir çocuk yoktur ki doğduğu zaman şeytan onu dürtüp ağlatmamış olsun. Yalnız bundan Meryem ile oğlu İsâ (as) müstesnâ.» buyurmuştur. (443)

Allah Teâlâ, Kur'an'da, çeşitli vesilelerle, müminlere şeytandan kendine sığınmalarını öğüdlüyordu. (444) «De ki: -Sabahın rabbine, yarattıklarının şerrinden... sığınırım.» (445) «De ki -Cinden ve insanlardan, insanların göğüslerine vesvese veren vesvâs-hannâs şeytanın şerrinden, insanların mâbûdu sahibi ve Rabbi (Allah'a) sığınırım.» (446) «Ve de ki -Rabbim,

---

440) Ali İmrân, 36.
441) Tab., 3/160.
442) RM., 3/137; İ.K., 2/31.
443) Felak, 1-2.
444) Nâs, 1-6.
445) Mü'minûn, 97.
446) Tab., 18/40

şeytanların dürtüştürmelerinden (vesveselerinden) sana sığınırım. Rabbim, onların huzûrumda bulunmalarından da sana sığınırım.» (447) Şeytanın gayz ve kalbe fısıldamasından (448), Allah'ın emrettiklerinin hilafına vesveselerinden sana sığınırım Rabbim! de (449) ve yine hiçbir halimde bilhassa namazımda, Kur'an okumamda, ecelim geldiği zamanda (450), yemek yerken, cimâ' esnâsında, Kurban keserken ve bunlardan başka diğer bütün işlerimde sana sığınırım. (451) Uykuya yatılacağı zamanda şeytandan Allah'a sığınmak sünnet olmuştur. Ebû Dâvud, Nesâî ve Tirmizî'nin rivayet ettikleri hadiste ashabın şöyle dediği nakledilmiştir: «Resûlullah bize, korkudan emin olmamız için, uykudan okumak üzere şu isti'âzeyi öğretirdi Bismillâhi e'ûzü bi-kelimâti'l-lâhi't-tâmmeti min gazâbihî ve'ıkâbihî ve şerri'ı-bâdihî ve min hemezâti'ş-şeytân ve en yahzûrûnî.» (452) Diğer bir hadiste, Resûlullah (as) «Koğulmuş şeytanın dürdüştürmesinden, vesvesesinden ve nefesinden Semî' 'Alîm Allah'a sığınırım.» der idi. (453) Ebû Davud'un rivayet ettiği hadiste Resûlullah (as) «Ey Allah'ım ihtiyarlıktan, duvar altında kalmaktan, boğulmaktan ve ölüm anında beni şeytanın çarpmasından sana sığınırım.» buyurmuştur. (454)

Allah Teâlâ Kur'an okuyanların kendisine sığınmalarını da öğüdlemişti: «Haydi Kur'an okuduğun (okumak istediğin) zaman o koğulmuş şeytandan Allah'a sığın.» (455) Bu, okurken vesvesesi vermeme-

---

447) RM., 18/60.
448) RM., 18/62.
449) İ K., 5/37.
450) Nesâî, Tirmizî, 5/541.
451) İ.K, 5/37. EbûDâvud, 4/12.
452) Ebû Dâvud.
453) Nahl, 98.
454) RM., 14/228
455) Tab., 14/116

si içindir. Çumhura göre isti'âzenin şekli; Resûlullah (as)'ın isti'âzesi gibi şöyle olmalıdır: «E'zü billâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm bismil-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm.» (456) Kur'an'dan önce isti'âze mendubdur. Kur'an'dan önce veya sonra bunu terk eden bir farzı veya vacibi terk etmiş sayılmaz. İbnü Zeyd'in dediği gibi, bu Allah'ın yol göstermesidir. (457)

Takvâ sahibleri, şeytanın bir sapdırmasına mâruz kaldıkları zaman, akıllarıyla kendilerini korurlar: «Takvayâ erenler (yok mu?) onlara şeytandan herhangi bir arıza ilişdiği zaman (Allah'ın emr ve nehy ettiği şeyleri) iyice düşünürler, bir de bakarsın ki onlar (Hakıykatı) görüp bilmişlerdir bile.» (458) Şeytanın vesvesesi takva sahiblerinin etrafında döner durur fakat onlar tesir edemez. (459)

«Şeytandan ilişen arıza» için Mücâhid gibi bazıları «gazab» demişlerdir. İbnü Kesîr gibi bazıları: «Şeytanın hataya düşürmesi ve yaklaşmasıdır» demişlerdir ki bu görüşlerin her ikisi de birbirine yakın şeylerdir. Gazab şeytanın kaydırmalarındandır, hata da öyledir.

İşte takvâ sahibleri bunlar ve benzerleri, Allah'ın üzerlerindeki haklarından onları alıkoyacak birşey arız olduğunda; Allah'ın cezalandırmasını, mükafatlandırmasını, va'dini, va'îdini düşünürler ve hakkı görürler. Böylece şeytana iteatten kendilerini çekerler. (460)

---

456) A'râf, 201.

457) RM., 9/148.

458) Tab., 9/106-107.

459) A'raf, 200: Fussılet, 36

460) Tab., 24/76.

Allah Teâlâ, Resûlullah (as)'a da, şeytanın fitlemesinden kendisine sığınmasını bildiriyor: «Eğer şeytandan bir fitne (gelip) seni dürterse hemen Allah'a sığın. Çünkü o, hakkıyla işidici ve tam bilicidir.» (461)

c) Şeytan Peygamberlere de Musallat Olmuştur:

Geçen ayetlerde şeytanın Resûlullah (as)'a bile sataştığını görüyoruz. Ayette tefsîren «Eğer şeytan gönlüne, seni kötülüğe yitmek gayesiyle bir vesvese atarsa Allah'a sığın, Onun adımlarından Allah'a yapış, Allah isti'âzeni duyar. (462) Eğer seni câhillerden yüz çevirmekten alıkoyup onlarla beraber kalmaya zorlayan ve şeytandan olan bir gazab gelirse Allah'a sığın» (463) denilmektedir.

Bu ayetler bazılarının zannettiği gibi, peygamberlerin şeytan vesvesesinden ve (bundan dolayı) günah işlemekten sâlim olamayacağına delâlet yoktur. (464) Onlar şeytanın vesveselerine maruz kalabilirler fakat bu onlarda tesir icrâ etmez.

Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayetinde Resûlullah (as) şöyle buyurmuştur: «Siz (insanlardan) hiç kimse yok ki bir şeytanla bir melek ona vazifeli bulunmasın.» Sahabe: -Sana da mı Yâ Resûlullah? demişler.» Evet bana da. Yalnız Allah bana yardım etti de şeytanım müslüman oldu. O bana ancak hayrı tavsiye eder, demişlerdir. (465)

Eyyûb (as)'a şeytan musallat olmuşdu da o Allah'a dua ederek bundan kurtulmuştu: «Kulumuz Eyyûb'u da an. Hani o, rabbine şöyle nidâ etmişti: -Hakıykat

---

461) Tab., 9/106.
462) RM., 9/148.
463) Müslim.
464) Sâd, 41-42
465) Tab., 23/106.

şeytan beni yorgunluğa (meşakkata) ve azab (hastalığa) uğrattı.. -Ayağını vur (yere, dedik). İşte hem yıkanacak hem içecek soğuk (bir su).» (466)

Katâde'den rivayet edildiğine göre Eyyûb (as)'a şeytanın musallat olması, malının ve ailesinin yok olması ve vücudunun hastalanması şeklindeydi ve bununla yedi sene imtihan edilmişti. (467) Denildi ki: «Şeytan meleklerin Eyyûb (as)'ı övdüklerini ve ona hased etti. Allah'dan, kendisini onun malına çocuklarına, cesedine musallat etmesini istedi. Allah Teâlâ da Eyyûb (as)'ı imtihan için ona müsade etti. Kıssa meşhurdur. Zamahşerî bunu kabul etmez ve: «Allah'ın, peygamberlerine şeytanı musallat etmesi caiz değildir.» der. Bazıları da dediler ki «Şeytan Eyyûb (as)'a vesvese verip, malının ve çocuklarının çokluğundan dolayı onu sevindirdi. Bundan dolayı Allah da onu bu şekilde mübtelâ etti.» Alûsî bu görüşlere şu şekilde itiraz ediyor: «Bu sözler peygamberlik makamına yakışmayan şeylerdir. Eyyûb (as)'a yorgunluk ve azab veren şey Ona arız olan hastalık ve malıyla ailesinin yok olmasından dolayı şeytanın ona vesvese vermesinden dolayı idi. Eyyûb (as) şeytanın vesvesesini def etmek için mücâhede ediyordu. Onun için yorgun düştü ve elemlendi, Rabbisine, onu kendisinden uzaklaştırması için niyaz etti.» (468)

Yûsuf (as)'a dolaylı yoldan musallat olan şeytan, Yusuf (as)'ı kurtulacağını müjdelediği mahpusa O'nu efendisinin yanında anması unutturmuştu: «Bu ikisinden kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki -Beni

---

466) R.M., 23/205-206.

467) Yûsuf, 42.

468) R.M., 12/247.

efendinin yanında an... Fakat şeytan, efendisine anmayı ona unutturdu. Da (bu yüzden Yûsuf) daha nice yıllar zindanda kaldı.» (469). Şeytan kurtulan bu adama vesvesesiyle kalbini birçok şeylerle meşgul ederek Yûsuf (as)'ı efendisine anmayı ona unutturmuştu. (470)

Daha önce de Yûsuf (as) ile kardeşlerinin arasına fesad sokmuştu da kardeşleri ona karşı câhillik etmişlerdi. (471) «(Rabbim) bana iyilik etti. Çünkü beni zındandan çıkardı. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra da o, sizi çölden getirdi.» (472)

Mûsâ (as) da bir seyahatında, muhtemelen, şeytanın onu aile ve vatanından ayrılışıyla meşgul etmesinden (473) azığını bir yerde unutmuştu: «Vaktâki (o azıkları olan balığın denize girip kaybolduğu yerden) geçip gittiler) Mûsâ gene (yol arkadaşına) dediki kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuktan, andolsun ki, yorgun düştük... (Genç:) -Gördün mü, dedi, kayaya sığındığımız vakit ben balığı unutmuşum, onu söylememi bana şeytandan başkası unutturmadı...» (474)

Musâ (as) bir defasında, şeytanın yüzünden, kazârâ bir adamın ölümüne sebeb olmuştu: (Musâ), ehâlisinin gaflet üzere olduğu bir zamanda şehre girdi de (orada) birbiriyle kavga etmekte olan iki adam gördü. Şu kendi tarafdarlarından, bu da düşmanlarındandı. Derken tarafdarlarından olan, düşmanının

---

469) Tab., 13/47: RM., 13/60.
470) Yûsuf-100.
471) RM., 15/317
472) Kehf, 62-63.
473) Kasas, 15.
474) Tab., 20/30.

aleyhine imdâd istedi. Bunun üzerine (Musâ) ona bir yumruk vurup öldürdü. 'Bu, dedi şeytanın işlerindendir...» (475). Şeytan Mûsâ (as)'ın gazabını coşturup adama vurmasına sebeb olmuştur. Böylece o adamın ölümüne yol açmıştır. (476)

Allah Kur'an'da, bütün peygamberlere, insan ve cin şeytanlarının düşman olduklarını beyân eder: «Biz, (sana yapdığımız gibi) her peygambere de böylece insan ve cin şeytanlarını düşman yapdık. Onlardan kimi kimine, aldatmak için yaldızlı birtakım sözler ve vesveseler, telkîn ederler. Eğer rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Öyle ise onları, düşmekte oldukları yalanlarıyla beraber başbaşa bırak.» (477)

Allah Resûlullah (as)'ın inadcı düşman muhaliflerinden dolayı duyduğu üzüntüye karşı bu ayetle onu teselli etmektedir. Cinlerin kafirleriyle insanların kafirleri her devirde aynıdır, diyor. (478)

Bu cin ve insan şeytanları biribirlerine batılı süsler, güzel gösterir ve böylece biribirlerini Allah yolundan sapdırırlar. (479)

Ayette geçen «İnsan ve cin şeytanları»ndan ne kasd olunduğunda ihtilaf olmuştur: Bazıları: «İnsan şeytanları, insanlarla beraber (onlara vazifeli) şeytanlardı. Cin şeytanları da cinlerle beraber bulunup (onları sapdırmakla vazifeli) şeytanlardır. İnsandan şeytan yoktur?» demişler. Taberî bu hususta şunu diyor: «İnsanların ve cinlerin şerlileri her peygambere düşman kılındı.». Ebû Zer'den şu hadis rivayet olun-

---

475) In'am, 112
476) İ.K., 3/82-84.
477) Tab., 8/4.
478) Tab., 8/4-5
479) RM., 8/5.

muştur: «Resûlullah (as)'ın bir sohbetinde idim. Sohbet epey uzadı. Resûlullah (as) -Yâ Ebû Zer, namaz kıldın mı? buyurdu. 'Hayır yâ Resûlullah. dedim. 'Öyle ise kalk iki rekat namaz kıl! buyurdu. Namazı kılıp tekrar geldim 'Yâ Ebû Zer, insan ve cin şeytanlarının şerrinden Allah'a sığındın mı?' buyurdular. Ben de: 'Yâ Resûlullah, insanlardan da şeytan var mı?' diye sordum. 'Evet, hem de cin şeytanlarından da şerlidirler.' buyurdu.» Mücâhide göre de, insanların kafirler insan şeytanlarıdır, cinlerin kafirleri de cin şeytanlarıdır. (480) İbnü Abbas'ın bu husustaki sözleri daha değişik: «Cinler, şeytanlar değildirler. Şeytanlar İblis'in çocuklarıdırlar ve onunla beraber öleceklerdir. Cinler ise, insanlar gibi, ölürler. İçlerinde kafir ve mü'min olanları vardır. (481)

Yukardaki ayette de işaret olunduğu gibi şeytanlar Resûlullah (as)'a musallat oluyorlardı. Bazan, unutmaması gereken şeyi ona unutturuyorlardı «Ayetlerimiz hakkında (münasebetsizliğe) dalanları gördüğün zaman -onlar Kur'an'dan başka bir sözle meşgul oluncaya kadar- kendilerinden yüz çevir Eğer şeytan seni unutturursa, o halde hatırladıktan sonra artık o zâlimler güruhuyla beraber oturma.» (482). Yâni şeytan seni meşgul eder de zalimlerden yüzçevirmeni unutturur da onlarla oturmaya devam edersen hatırlayınca onlardan uzaklaş. (483) Bazı muhakkıklar: «Bu ayette hitab Resûlullah (as) aysa da murad ondan başkadır.» demişler. Râfızîler de: «Resûlullah (as) unutmaktan münezzehdir. Çünkü

---

480) En'am, 68.
481) RM., 7/182.
482) RM., 7/182.
483) A'lâ, 6

Allah Teâlâ 'Seni okutacağız da unutmayacaksın.' buyurmuştur.» (484) derler. Râfızîlerin dışındakiler yukardaki ayeti delil göstererek, bunun Resûlullah (as) için câiz olduğunu söylemiştir. Alimlerin bu hususTaki mezhebi şudur: «Kur'an'ın ve hadislerin zâhiri olan şeriatda Resûlullah (as) unutması câizdir. Fakat Allah Resûlüne onu muhakkak hatırlatır, o unutkanlıkda devam etmez.» (485). Nitekim Allah O'na, şeytanın kendisine yaptığı gibi, geçmiş peygamberlere de musallat olduğunu bildirir iken, o şeytanın yapdıklarını düzelttiğini beyân buyurmaktadır: «Biz senden evvel hiçbir nebî göndermedik ki o, (birşey) arzu ettiği zaman şeytan onun dileği hakkında ille(bir fitne meydana) atmış olmasın. Nihayet Allah şeytanın ilkâ edeceği (o fitneyi) giderir, ibtâl eder. Yine Allah âyetlerini sâbit (ve mahfûz) kılar...» (486)

Bu ayetin nüzul sebebi şu idi Şeytan Resûlullah (as)'ın okuduğu bazı ayetlere, Allah'tan nazil olmamış şeyleri sıkıştırmıştı. Bu Resûlullah (as)'a ağır geldi ve bunun için üzüldü. Allah Teâlâ da bu ayetle Resûlullah (as)'ı teselli buyurmuştu. Muhammed b. Ka'b el-Kurezî ve Muhammed b. Kays hadiseyi şöyle naklederler: «Resûlullah (as) bir gün kalabalık bir Kureyş topluluğunda oturmuştu, o esnâda, Allah'dan onların nefretini gerektirmeyen bir ayet nazil olmasını temennî etmişti. Allah Necm suresini indirdi. Resûlullah (as) gelen ayetleri okumaya başladı. (Kureyş'in meşhur putlarından bahseden) 19. ve 20. ayetlere gelince şeytan ara yere 'Bunlar yüksek garânlıkdırlar ve şefaatları umulur.' ibaresini sıkıştırmıştı.

---

484) RM., 7/182-183.
485) Hacc, 52-53.
486) İsrâ, 73-75

Resûlullah (as) bundan sonra bütün sureyi okumuş bitince de secdeye kapanmıştı. Oradaki Kureyşlilerin hepsi de onunla beraber secdeye kapanmışlardı. El-Velîd b. Muğîre bile (ihtiyar olduğu için) yerden toprak alıp ona secde etmişti. Bundan sonra müşrikler: 'Allah diriltir, öldürür, yaratıp rızık veren odur. Fakat şu ilahlarımız da bize onun yanında şefaatçidirler. Madem ki, böyle söylemekle onlara da bir yer verdin, biz de seninle beraberiz.' dediler. Akşam olunca Cebrâil (as) geldi. Resûlullah (as) ona Necm suresini tekrar etti. Şeytanın sıkıştırdığı iki kelimeye gelince Cebrâil (as) : -Ben bunları getirmemiştim. dedi. Peygamberimiz de : '-Allah'a iftirâ ettim, Allah'ın buyurmadığını söyledim!' demişti. Bundan sonra «Onlar isterler ki, sana vahyettiğimiz şeyden başkasıyla bize iftira edesin, işte o zaman seni candan dost tanıyacaklar...» (487) Ayetleri nazil oldu. Resûlullah (as) ın üzüntüsü bu ayetlerin inmesiyle dinmemişti. Bunun üzerine de yukardaki ayetler nâzil oldu. Allah Teâlâ bununla Peygamberimizin hüznünü izâle etmişti. Şeytanın yaptığını da temizlemişti. Kureyş: Muhammed, ilahlarımızın Allah yanındaki kıymetinden pişman olup onu değiştirdi, yerine başka ayet getirdi.' demişler ve eski ezâlarına tekrar başlamışlar. «Ebu'l-Aliyye, İbnü Abbas ve Dahhâk'dan buna benzer rivayetler naklolunmuştur.» (488)

İbnü Kesîr bu kıssayı naklettikden sonra: «Bu benzeri rivayetlerin hepsi mürsel ve munkatı' (yani senedinde za'f olan) rivayetlerdir.» hükmünü veriyor. (489). İbnü Kesîr'in naklettiğine göre, Bağavî bu ri-

---

487) İsra, 74.
488) Tab., 17/131-133.
489) İ.K., 4/655-657.

vayeti tefsirine aldıktan sonra soruyor: «Resûlullah (as)'ın mâsum olmasına rağmen böyle bir hadise onun için nasıl olabilir? Bu soruya şu güzel cevabı veriyor: «Şeytan o ilaveyi müşriklerin kulaklarına söyledi. Onlar bunu Resûlullah (as)'ın okuyuşu zannettiler. Halbuki Resûlullah (as) öyle okumamıştı. (490)

«Ğarânik Hadisesi» diye meşhur olan bu mesele ile ilgili geniş mâlumatı «Hâtemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı» adlı eserde bulmak mümkündür. (491)

Bütün bunlardan anlıyoruz ki şeytan peygamberlere de musallat olmuştur. Fakat bu tasallut tesir icrâ etmemektedir. Onun için, yukarda geçtiği gibi Allah Teâlâ Resûlullah (as)'a şeytanlardan kendisine sığınmasını bildirmişti.

d) Şeytanın İnsanlara Bedenî Tesiri

Allah Kur'an'da, dünyada iken ribâ yiyenlerin kıyamet günü kabirlerinden kalkışlarını beyân ederken (492) onların dünyadaki şeytan çarpmış kimselerin kalkışı gibi (493) kalkacaklarını bildirir: «Ribâ (faiz) yiyenler kendilerini şeytan çarpmış (birer mecnun) dan başka bir halde (kabirlerinden) kalkmazlar. Böyle olması da onların: -Alım satım da ancak ribâ gibidir.' demelerindendir. Halbuki Allah alış-verişi helâl, ribayı (faizi) haram kılmıştır...» (494)

---

490) İ.K., 4/657.

491) Hâtemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı, 95-105.

492) Tab., 3/67; İ.K., 1/579; RM., 3/49.

493) RM., 3/49.

494) Bakara, 275.

«Şeytanın çarpması» sar'a ve cinnet olarak alınmıştır. (495) Cinnet, şeytan çarpması olarak isimlendirilmiştir, çünkü şeytan insanı messeder, (kan, salya, safra ve dalakdan müteşekkil olan) insanın unsurları eğer fesada müsâid ise onu cinnet tutarak unsurları fesada uğrar. Alûsî'nin ifadesine göre bu tabiblerin dediklerine ters değildir... Bu şeytanın her messinden hasıl olmaz. Şeytanın dokunuşu olduğu halde cinnet olmayabilir. Bu kişinin mizacı kuvvetli olduğu zaman böyle olur. Bazan da şeytanın dokunuşu olmaksızın cinnet arız olabilir, bu da mîzâc zayıf olduğu zaman olur. Şeytanın dokunuşuyla hasıl olan cunûn bazan ortaya çıkar ve onun kendisiyle bilinen emâreleri vardır...

Mûtezile ve Şâfîlerden Kaffâl, sar'a ve cunûnun şeytandan olduğunu kabul etmezler. Çünkü, onlara göre, şeytanın buna gücü yetmez. Kendisi, ayette geçtiği gibi bunu itiraf etmektedir: 'Benim sizin üzerinizde sultanım yoktur.» (496)

Hulasa şeytanın insanın bedeni üzerinde tesiri olmakla beraber bu umûmî bir durum değildir. Şeytanın insan üzerindeki esas tesiri vesveseleri ile icrâ ettiği tesirdir. Görüyoruz ki insanlardan sar'alı olanlar çok değilse de sapanlar çok fazladır. Binâenaleyh şeytan, insanları, daha ziyade vesveseleriyle tesiri altına almaya uğraşmaktadır.

---

495) Tab., 3/67: RM., 3/49.

496) RM., 3/49.

III. KISIM

AHİRET HAYATINDA ŞEYTAN

A — MAHŞERDE CİNLER

Allah Teâlâ Kur'ân'da insanlarla beraber cinlerin de hesaba çekileceğini beyan etmektedir: «Ey ins ve cin ileride siz (in hisabınızı görmiye) yöneleceğiz.» (497)

Bu Allah'ın kullarına tehdidir: «Sizi hesaba çekeceğim, işlerinizi ele alacağım. Ey insanlar ve cinler, içinizden mâsıyet sahiblerini cezalandıracağım, iteatkar olanları mükâfatlandıracağım.» demektedir. (498)

Ayette geçtiği gibi «Sakalân» tabiri insanlar ve cinler için kullanılır. «Sikal» kelimesinden müştakdir ve «yük» anlamına gelir. Denildiğine göre: «İnsanlar ve cinler mükellefiyetle yüklü oldukları için bu isimle anılmışlardır.» Hasan Basri de: «Günahla yüklü olduklarından bu isim onlara verilmiştir.» der. (499) İnsanlar ve cinler mahşerde toplandıklarında hesaba çekilmeden bir müddet beklerler. Sonra amellerinden hesaba çekilirler: (500) «İşte o gün ne insana ne cinne günah sorulmayacak.» (501)

Kıyamet günü melekler semâdan inip mahşerdekileri yedi safla abluka altına aldıkları zaman (502)

497) Rahmân, 31.
498) Tab., 27/79.
499) RM., 27/112.
500) İ.K., 6/494.
501) Rahmân, 39.
502) Tab., 27/8; İ.K., 6/492.

ve cehennem getirildiği zaman (503) Allah'ın hesaba çekmesinden korkarak (504) ne insanlar ne cinler kaçabilirler: «Ey cin ve insan cemaat(leri), göklerin ve yerin bucaklarından geç(ip de ilâhî kazâdan selâmete er)miye gücümüz yetiyorsa ki (Allah'ın bahşedeceği) bir kudretle olmadıkca aslâ geçemezsiniz, haydi geçin (kurtulun).» (505)

Sonra Allah Teâlâ, peygamberlerinin ahiretle korkutuşunu haber vererek, cinlerin ve insanların kafirlerini azarlar: «Ey ins ve cin cemaatı, içinizden size ayetlerimi nakleder, bu günümüzün gelip çatacağını inzar ile haber verir peygamberler gelmedi mi size?.. Ey rabbimiz, diyecekler, nefislerimize karşı (kendi aleyhimizde) şehidlik ederiz. Dünya hayatı onları aldattı da gerçek kafir kimseler olduklarına, kendileri de kendi aleyhlerinde, şahid oldular.» (506)

Yine mahşer günü, Allah Teâlâ, şeytanları, insanları çokca azdırmalarından dolayı azarlar ve hak ettikleri şeyi onlara bildirir «(Hatırlayın) o günü ki (Allah), onların hepsini (huzurunda) toplayacaktır: -Ey cin (şeytan) cemaatı (denilecek) insanlardan birçoğunu (başdan çıkarıb) almak (kendinize maletmek) kaydına düşdünüz hâ! Onların dostları olan insanlar da şöyle diyecek: -Ey rabbimiz kimimiz kimimizden faide gördük, bizim için takdir ettiğin vadeye erdik.. Buyuracak ki: -Allah'ın diledikleri müstesnâ olmak üzere, içinizden ebedî kalıcı olduğunuz ateş karargâhınızdır sizin. Şüphesiz ki rabbin tam hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir. İşte biz zâlim-

---

503) Tab, 27/80.
504) RM., 27/112.
505) Rahmân, 33.
506) En'âın, 130.

lerden kimini kimine irtikâb etmek te oldukları günahlar yüzünden böylece musallat ederiz.» (507)

O gün şeytanla, dünyadaki insan yoldaşı (508) mahşere geldiklerinde, insan şeytana kızar ama iş işten geçmiştir: «Nihayet o bize geldiği zaman dedi ki (der ki) Keşke seninle benim aramda gün doğuşuyla gün batışı kadar uzaklık olsaydı. (Sen) ne kötü arkadaş (mışsın). (Bu temenniniz pişmanlığınız) bugün size asla faide vermez. Çünkü (hepiniz) zulmettiniz. Muhakkak siz de azabda ortaklarsınız.» (509)

Sa'îd el-Cerîrî'den rivayet olunduğuna göre şöyle demiştir: «Kâfir kıyamet günü kabrinden dirilip kalktığında şeytanı elinden yakalar ve ondan hiç ayrılmaz. Nihayet Allah onları beraber cehenneme atar, işte o zaman insan şeytana böyle söyler.» (510)

Hüküm verme bitince, şeytan, dünyadaki va'îdlerinin asılsız olduğunu ilân eder: «İş bitince şeytan der ki: -Doğrusu Allah size hak va'di va'd buyurdu, ben de bir va'd yaptım yalan çıktım, mamâfih benim size karşı bir sultam yoktu, ancak sizi davet ettim siz de bana icabet eylediniz. O halde beni levmetmeyin, nefislerinizi levmediniz...» (511)

Tabarânî ve İbnü 'Asâkir'in zayıf senedle 'Ukbe b. 'Amir'den rivayet ettikleri merfû' hadiste Resûlullah (as) buyurmuştur ki: «Kafirler, Resûlullah (as)'ın müminlere şefaatını gördükleri zaman İblis'e koşar-

---

507) In'âm, 128-129.

508) Tab. ,25/44

509) Zuhruf, 38-39.

510) Tab., 25/45: İ.K., 6/227.

511) İbrâhim, 22,

lar ve: -Müminlere şefaat olunuyor. Kalk sen de bize şefaatcı ol. Çünkü bizi sen sapdırdın. derler. Şeytan kalkar yüksek bir yere çıkar. Bir koku duyulur. Ondan sonra Allah'ın ayette kıssa ettiği gibi söyler.» (512)

Şeytan bunu, cennetliklerin cennete, cehennemliklerin cehenneem gireceği kesin belli olduktan sonra söyler. Hasan Basrî'den rivayet olunduğuna göre de İblis ateşten bir minber üzerinde konuşur. Cehennemlikler onun bu sözünü işittikleri zaman kendileri kendilerine hiddetlenirler ve sonsuz pişmanlık duyarlar. (513)

Mahşerden sonra, ba'si inkar eden insanlar ve şeytanlar cehennem etrafında diz üstü gelirler: «Binâenaleyh biz, Rabbine andolsun ki, onları da şeytanları da elbette ve elbette mahşerde toplayacağız sonra onları behemehal cehennemin etrafında diz üstü hâzır tutacağız.» (614). O gün her kafir dünyadaki dostu olduğu şeytana zincirle bağlı olarak haşrolur. (515)

b) Kâfir Cinler Cehenneme, Mü'min Cinler Cennete

Allah Teâlâ cinlerin ve insanların çoğunun cehenneme müstahak olacaklarını beyân eder: «Andolsun ki biz cin ve insden birçoğunu cehennem için yaratmışızdır, onların kalbleri vardır bunlarla idrak etmezler, gözleri vardır bunlarla görmezler, kulakları vardır bunlarla işitmezler. Onlar gaflete düşenlerin tâ kendileridir.» (516)

---

512) RM, 13/208.

513) Tab. ,13/133-135.

514) Meryem, 67-69.

515) RM., 16/118.

516) Arâf, 179.

Ayette cinler önce zikredilmektedirler çünkü, cehennemliklerin sıfatı olarak bildirilen şeylerle onlar daha fazla muttasıftırlar. Sayıca da insanlardan çokturlar. Yaratılışları da insanlardan evveldir. (517)

İnsana şu müşkil gelebilir: Cinler ateşten yaratıldıklarına göre, cehennemin ateşi onlara nasıl zarar ve ızdırap verebilir? Buna Alûsî şu cevabı veriyor: «Cinler ateşden yaratıldı, demek yaratıldıkları unsurların en fazlası ateş olduğu içindir. Bu durum cehennemin onlara azab olmasına mânî değildir. İnsan da toprakdan yaratılmıştır ama toprakdan rahatsız olur. Hem ateşden yaratılan bedenleridir, azab olacak olan ise ruhlarıdır. Ruh ise ateşden yaratılmış değildir. Ateşden bedende bulunan ruhun azabı makuldur. (518)

Allah cehennemi insanlar ve cinlerle dolduracağını takdir etmişti : «...Bununla beraber Rabbinin şu sözü de tastamam yerine gelmiştir: Andolsun ki ben cehennemi bütün insan ve cinden (müstahak olanlarla) dolduracağım.» (519)

Bu ayet hakkında şu meşhur sual sorulur: «Ayetin zahiri bütün insanların ve cinlerin cehenneme gireceğini ifade ediyor. Halbuki böyle olmadığında birçok diğer ayetler ve hadisler vardır. Bu nasıl olur? Kadı buna şu cevabı verir: «Cinler ve insanlardan murad, âsî olanlarıdır, ayette kelimelerin ma'rife olarak gelmesi ahd içindir.» (520)

---

(517) RM., 9/119.

(518) RM., 9/119.

(519) Hûd., 119.

(520) RM., 12/166.

Cehenneme atılan kafir insanlar ve cinler orada ğayzlerinden biribirlerini lânetlerler: «(Allah) diyecek: -İns ve cinden sizden evvel geçmiş ümmetler arasında siz de girin bu ateşin içine.. Her ümmet girdikce (kendisine uyup saydığı) hemşiresine lânet edecek. Nihayet hepsi birbiri ardınca oraya girip toplanınca da sonrakiler evvelkiler için: -Ey Rabbimiz, diyecekler, işte bizi bunlar saptırdılar. Onlar için ateşden katmerli azab var.. Buyuracak ki: -Herkes için katmerli, şu kadar ki siz bunu bilmezsiniz.» (521)

Ve orada biribirlerinden intikam alma hırsına kapılırlar: «O küfredenler (cehennemde) -Ey Rabbimiz, cinden ve insandan bizi sapdıranları göster bize de onları ayaklarımız altına alalım...» (522) Cinden, sapdıranlardan murad'ın İblis olduğu söylenmiştir. Hz. 'Ali ve Katâde bu görüştedirler. (523)

Cehennem kat kat ve üst üste olduğu için bu insanlar, sapdıranları, azabı daha şiddetli olan alt katlara itmek isterler. (524)

İşte böylece İblis ve ordusu cehenneme yüzü koyun atılırlar: «Artık o (kafirler) de o azgınlar da, İblis orduları da topdan yüzleri koyun (cehennemin) içerisine atılmışlardır.» (525) İblis'e gerek zürriyetinden gerek insanlardan kendisine uyan ordusu. (526)

Kâfir cinler cehenneme atıldığı gibi mü'minleri de cennete gireceklerdir. Râhmân suresinde bazı ayetler buna delildir, meselâ: «Çadırlar içinde ehl-i per-

---

521) A'râf, 38.
522) Fussilet, 29.
523) Tab., 24/72.
524) Tab., 24/72.
525) Şu'arâ, 94-95.
526) Tab, 19/55; RM., 19/103.

de hûriler vardır... Bunlara o (zevcelerinden) evvel ne bir insan ne bir cin dokunmamıştır.» (527)

İbnü Kesîr, bu ayetin mümin cinlerin cennete gireceklerine delil olduğunu der. Ertât b. el-Münzir'den şunu nakleder: «Damra b. Hubeybe, cinler cennete girecekler mi? diye soruldu, 'Evet, ve insanların kendileri için olan hurilere nikahlandıkları gibi onlar da cinler için olan hurilere nikahlanırlar.' cevabını verdi. (528) Alûsî ayet'in zahirinin, cinler için huri olmadığı ifade ettiğini söyler. (529)

Mükellef olan cinlerden müminlerin, kafirlerinin cehenneme girdikleri gibi, cennete girmeleri her akl-ı selim sahibinin kabul edeceği bir durumdur, Allahu Alem.

---

527) Rahmân, 56 ve 72-74.,
528) İ.K., 6/499; RM., 27/119.
529) RM., 27/119.

N E T İ C E

Dünyamızda bir hayır bir de şer hakikatı vardır. Gece-gündüz, ilim-cehl, kudret acz tezileri gibi hayır şer de bir terazidir. Biribirlerinin zıddı olan bu iki vakı'a o kadar ikar iki keyfiyettir ki bundan dolayı Mecûsîlik bir hayır bir şer tanrısı inancına yer vermiştir.

Kitabımız Kur'an hayır ve hayrın temsilcisi meleklerden bahsettiği gibi şer ve şerrin temsilcisi şeytandan da bahsetmiştir. Kur'an'ın çeşitli surelerinde serpiştirilmiş yüzden fazla ayetle şeytan muhtelif yönlerden anlatılmıştır.

İnsanın en mühim düşmanı olan şeytanın sık sık mevzû edilmesi, insanın dünyevî ve uhrevî saadetinin kefili olan Kur'an için en tabi'î bir haldir, çünkü o insana gereken her şeyi ihtivâ eder. Binâenaleyh insanları şerrin kaynağı olan ve cehenneme sürüklemek isteyen şeytana karşı uyarması, bu baş düşmanını ona tanıtması îcâb ederdi.

Kur'an şeytanın, ataları İblis'in atamız Adem (a.s), Allah tarafından emrolunduğu halde secde etmeyişiyle başlayan, düşmanlığını sık sık tekrar ederek, insanların düşmandan hiçbir zaman gâfil olma-

malarını istemiştir.

Şeytanın insanları aldatmak için kurduğu çok gizli tuzaklar vardır. Kur'an bu tuzakları ifşâ ederek inananlar için, o tuzakların tesirini bertaraf etmiştir.

Kur'an'da İblis'in ve cinlerin ateşden yaratıldıkları bildirilir. Şeytanların mahiyeti ve evveliyyâtı hakkında çok mâlumat yoktur. Bu hususta bir çok rivayet varsa da bunların hemen hepsine yakını ehl-i kitabdan gelen isrâilî rivayetlerdir.

İnsanlara görünmeyen bu gizli varlıklara her zaman «Şeytan» denmemektedir. «Cin» ismi de bu manada kullanılır. «Şeytan» ismi bilhassa bu varlıklarda ataları İblis'in yolunda giden kâfirleri için kullanılmaktadır, Kur'an'da bu kullanış câridir. «Cin» ismi ise bazen bunların mü'min olanları için kullanılmaktadır, bazan da mü'min - kâfir ayrımı yapılmaksızın bütünü için kullanılmaktadır.

Şeytanın insanlar üzerindeki tesiri vesveseleriyle hâsıl olmaktadır. Müslümanlar Allah'a sığınarak onun bu tesirinden kurtulurlar. Kâfirlerin, isti'âze gibi bir tutacakları olmadığı için onun oyuncağı olurlar. Şeytan bazan «Şeytan çarpması» denen sar'a ve cinnet ile mizacları zayıf kimselerin bedenlerine zarar verir. Allah'ın dilemediğine bunu da yapamaz.

Allah Teâlâ, İblis'e, insanları imtihan olsun diye, kıyamete kadar mühlet vermiştir. O da insanları az-

dırmaya yemin etmiştir. Yemininin gereğini yapmak için âvânesiyle insanları sapdırmaya gayret eder. Kıyametde de insanlardan aldatabildikleriyle birlikte cehenneme yakıt olacaktır. Mü'min olan cinler de ins mü'minleriyle cennete gireceklerdir. Çünkü onlarda Allah'a iteatle ve şirk koşmamakla mükelleftirler, teklifi gerektiren akıl onlarda da vardır.

Kişi, şeytanı, Kur'an'dan tanıyınca **ahsen-i takvîm** üzere olan insanların nasıl bu kadar alçalabildiklerini daha iyi kavrıyor; ne büyük bir düşmanla ve imtihanla karşı karşıya olduğunu daha iyi takdir ediyor.

B İ B L İ Y O Ğ R A F Y A

El- Alûsî, Şihâbuddîn Mahmûd, Rûhu'l-Beyân, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, tarihsiz. Aydın, Dr. Ali Arslan, İslâm İnançları ve Felsefesi, Diyanet İşl. Bşk.lığı ya. Ankara Berkî, Ali Himmet ve Keskioğlu Osmân, Hâtemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı, Diyanet İşl. Bşk.lığı ya, 6. baskı, Emel Matbaacılık, Ankara, 1974.

El-Buhârî, Muhammed b. İsmâ'il, El-Câmiu's-Sahîh, İstanbul, 1212.

Çantay, H.B. Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-ı Kerîm, Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1969.

Doğrul, Ö.R. Tanrı Buyruğu, A. Halit Yaşaroğlu Kitapcılık Şirketi, İstanbul, 1947.

Ebû Davud, Es-Sicistânî, Es-Sünen, Kâhire, 1369/1950

Hulûsi, Ahmed, Din-Bilim ışığında Ruh insan Cin, Ahmed Sarı Matbaası, İstanbul, 1972

İbnü Haldun, Mukadime, Çev: Z. Kadirî Ugan, 2. Baskı, Millî Eğ. Basımevi, İstanbul, 1968/1970.

İbnu Kayyım el-Cevziyye, İğâsetü'l-Lehfân min Masâyidi'ş-Şeytân, Tahkîk Muhammed Seyyid Key-

lânî, Mustafa El-Babî Matbaası, Mısır, 1381/1961.

İbnü Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâ'il, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, 1. Baskı, Dâru'l-Endülis, Beyrut

İslâm Ansk. (Cin, İblis ve Şeytan maddeleri)

Kanbûr, Muhammed El-Antâkî, Melek ve Cin Risâlesi, El Yazması, Süleymâniye Kütüphanesi.

Müslim, İbnü Haccâc el-Kuşeyrî, El-Câmi'u's-Sahîh, Neş. M. F. Abdulbâkî, Mısır, 1374/1955.

En-Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed, Sunenü'n-Nesâî, Mısır, 1930.

Eş-Şiblî, Bedrüddin Muhammed b. Abdullah, Cinlerin Esrârı (Akâmü'l-Mercân fî Ahkâmi'l-Cân), Ter: Muhammed Ferşad, Ferşad Yayınları, İstanbul, 1974.

Sıracuddin, Abdullah, El-İymân bi'l-Melâike, 1. Baskı, Haleb, 1972.

Et-Taberî, Muhammed İbni Cerîr, Câmi'u'l-Beyân'an Te'vîli'l-Kur'an, Dâru'l-Ma'rife, 3. Baskı, Beyrut, 1978 (Bolak-1328 Baskısının Ofseti).

Et-Tirmizî, Ebû 'İsâ Muhammed, Sünen, Neş. Ahmed Muhammed Şâkir ve Arkadaşları, Mısır, 1356.

Westermorek, Prof. İslâm Medeniyetinde Putperestlik Devrinden Kalma İtikadlar: Cin ve Kötü Göz, Çev. Şahap Nazmi Çoşkunlar, Doğan Güneş Yayınevi, İstanbul, 1938.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul, 1972.

Yüksel, Sadrettin, Dînî ve İlmî İncelemeler, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1969.

İ Ç İ N D E K İ L E R